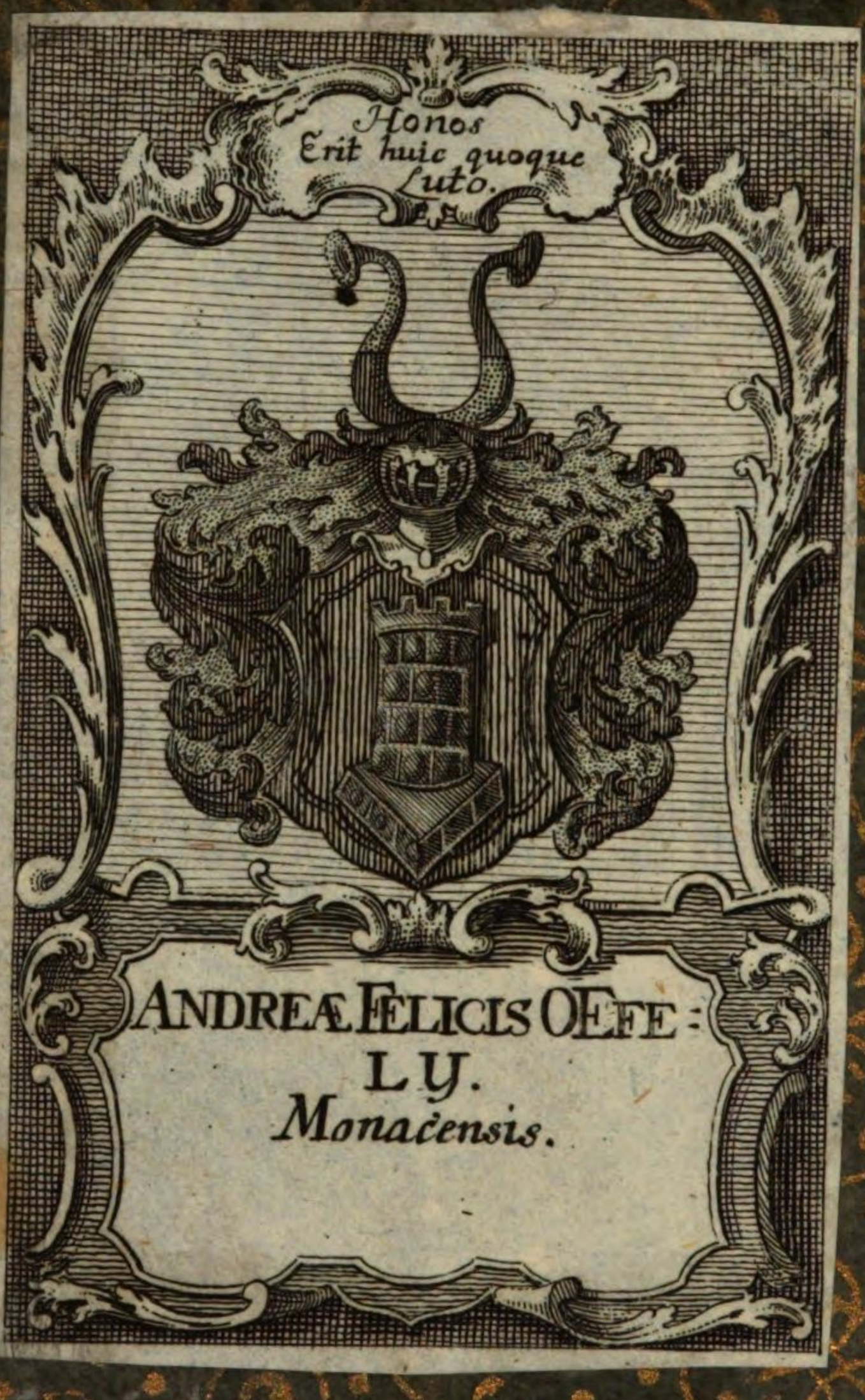
Honos
Erit huic quoque
Luto.
ANDREÆ FELICIS OEFE:
L V.
Monacensis.

403.

403

F. Lat. 310.

Patres latini

Bernardus Claraevall.

Sec. XII. flor. 1115.

pag. 2070.

SANCTI BERNARDI ABBATIS DE CONSIDERATIONE AD EUGENIUM PAPAM LIBRI V.

Nova Editio

SANCTISSIMO D. N.

CLEMENTI XI.

PONTIFICI OPT. MAX.

DICATA.

PARISIIS

MDCCI.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

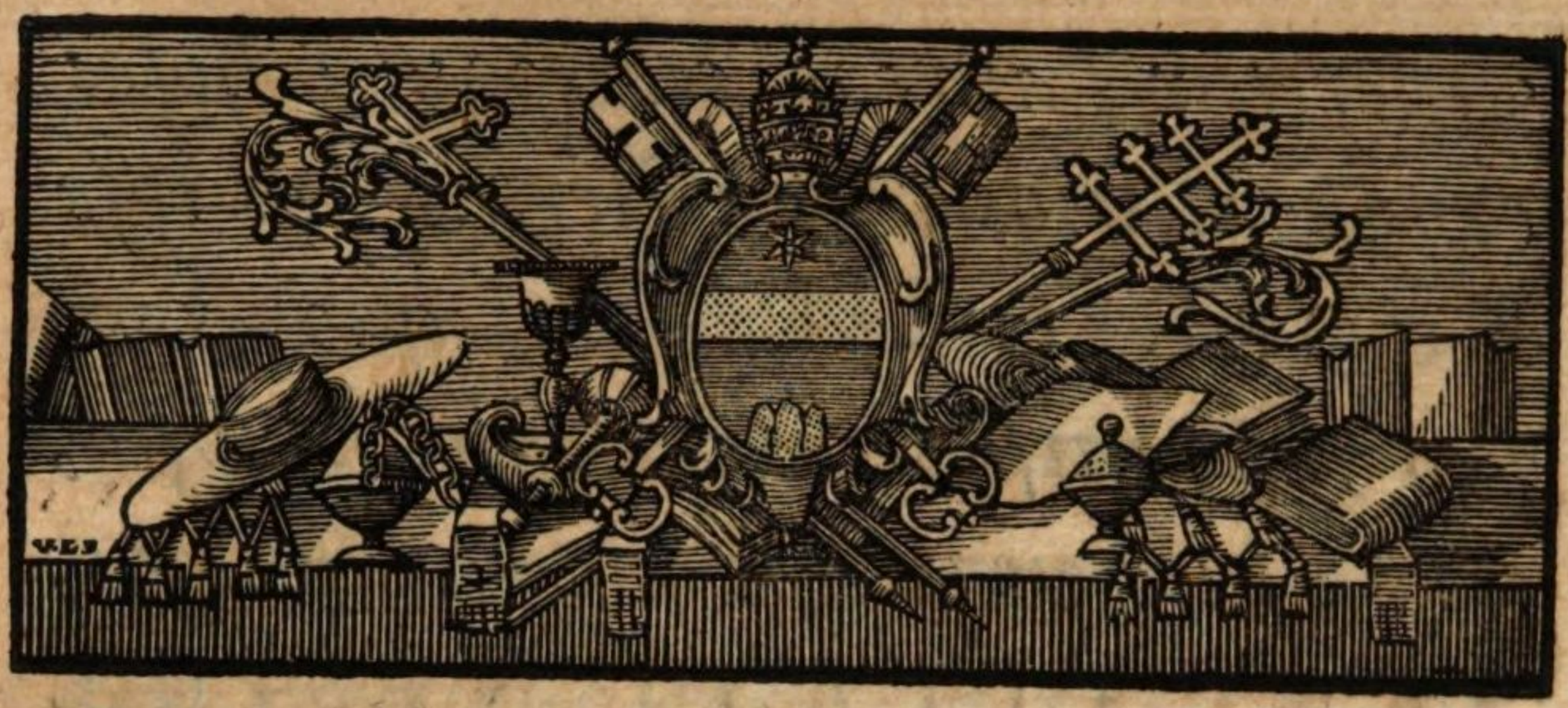

BEATISSIME PATER,

ETSI *novo Pontifici nihil forte convenientius, quam* SANCTI BERNARDI *libri de Consideratione, offerri possit; quoddam tamen temeritatis genus esse*

videretur, aureos ceteroquin hoſce commentarios, quos Bernardus ipſe EUGENIO III. *filio quondam ſuo, nonniſi timidiuſcule ſcripſit, nova luce novaque forma donatos,* SANCTITATI VESTRÆ *nuncupare, niſi eoſdem ipſi non ingratos, immo acceptiſſimos fore nobis conſtaret. Cum vero hos libros in promtu, veluti quoddam enchiridium, ſe habere velle nobis innotuerit; nihil magis honorificum nobis contingere poſſe duximus, quàm ut tam piæ ac juſtæ voluntati quàm primum obſequeremur. Nec eſt quod cuiquam mirum videatur, hoc opuſculum ceteris ejus generis à tanto Pontifice prælatum fuiſſe. Intelligis quippe,* PATER, *auctore ſapientiſſimo, eodemque conſiliario, fideli quidem & benevolo, in ſuprema iſta di-*

gnitate opus esse, cui incumbit tanta negotiorum, officiorumque moles ac multitudo; nec fieri posse, ut multa vel nolenti non excidant, nisi adsit vigil & incorruptus monitor, qui vel remissius agentem excitet, vel "
in rebus agendis ferventiorem mo- "
deretur: qui innumeris distractum "
curis identidem ad seipsum revocet, "
& ad externa & longe posita ex- "
tentum ad sibi proxima & do- "
mestica recolligat: qui rerum par- "
ticulis immorantem applicet ad "
universa: qui curarum pondere "
pressum relevet, & partem officio- "
rum ad fidos ministros referre sug- "
gerat: qui summis occupatum ad "
inferiora quoque aliquando descen- "
dendum esse pro loco & tempore "
suadeat: qui denique modum inter "
hæc omnia tenere doceat, & in seipso "
consistere: non infra dejici, non "

„ *attolli ſupra; non evadere in lon-*
„ *giùs, non extendi in latius. Et ad*
hæc præſtanda quis magis idoneus,
quam divinus ille tam multiplicis
officii & conſiderationis interpres?
Merito itaque hunc ceteris præfe-
rendum cenſes, SANCTISSIME
PONTIFEX, *ejuſque libros fa-*
miliares habere cupis, exemplo
ſanctiſſimorum deceſſorum tuorum,
in primis PII V. *ſanctæ memoriæ*
Pontificis, ejuſque ſucceſſoris GRE-
GORII XIII. *qui eorum lectionem*
etiam ad menſam adhibebant. Eoſ-
dem terere in epiſcopatu & in car-
dinalitia dignitate ſolebat URBA-
NUS VII. *idem in ſummo Pon-*
tificatu facturus, niſi mors brevi
ſubſecuta obſtitiſſet. Denique his
libris non minus tribuit CLEMENS
VIII. *qui novam eorum editionem,*
Romanis typis factam, probavit,

ſibique dicari pergratum habuit.

Tantorum Pontificum veſtigiis inſiſtere properas, BEATISSIME PATER, *teque iis non imparem fore facile auguramur, cum vocationis & exaltationis tuæ modum inſolitum conſideramus. Quid enim ſperandum non ſit ab eo Pontifice, qui non ambitu, ſed gemitu & lacrymis; non cupiditatis inſtinctu, ſed ſola Divinæ vocationi parendi neceſſitate ſummum iſtud faſtigium ſubiit? Quem non conſpiratio humana, ſed cæleſtis quædam inſpiratio novo quodam & inſueto miraculo ad iſtam dignitatem adduxit? An vero miraculo proximum non eſt, tot Cardinales, tam diverſarum paſſim ſententiarum & partium, ſola boni publici habita ratione, repente in Te unum, florentiſſimæ ætatis, creandum Pontificem con-*

veniſſe? At quale eſt illud, quod protracta in totum triduum electione, nemo unus ab unanimi ceterorum conſenſu receſſerit, ſed electioni factæ toto illo intervallo conſtanter omnes adhæſerint, Te uno reclamante, Te uno, gratulantibus & plaudentibus cunctis, ingemiſcente, & in lacrymas pæne uſque ad morbum effuſo? Hæc certe noſtrorum non ſunt, ſed primorum illorum temporum, quando Pontificatum deſiderare non aliud erat, quam optare martyrium. Sic Cornelium extollebat Cyprianus, quod non, ut quidam, vim feciſſet, ut epiſcopus fieret; ſed vim paſſus, ut epiſcopatum acceptaret. *Hæc jucunda ſunt præludia novi hujus ſæculi, quod ſub felicibus auſpiciis tuis,* SANCTISSIME PATER, *ingredimur. Hæc optatiſſima initia fortunatiſſimi & maxime diuturni,*

ut ſperamus, tui Pontificatus, ad quem naturæ & gratiæ dotes eximiæ Te jam dudum aptaverant: acre ſcilicet & ad ſumma natum ingenium, incorrupti mores, modeſtiſſimæ vitæ conſtans & æquabilis ubique tenor, præclara rerum omnium cognitio, probata in rebus publicis ſingularis prudentia & ſagacitas, laboris indefeſſa patientia, plurima denique humanitas & benignitas in omnes: quæ omnia id efficiunt, ut jam pæne non recordemur, nos amiſiſſe Romani, immo & Chriſtiani orbis delicias, optimum ſcilicet Pontificem, beatæ memoriæ INNOCENTIUM XII. *cum ſingulari divinæ providentiæ beneficio* CLEMENTEM XI. *ejus ſucceſſorem digniſſimum, ac virtutum æmulum ſortiti ſimus. Supereſt, ut pro virili connitantur omnes ad reſpondendum*

ſanctiſſimis conſiliis tuis, ad fortunandum, illuſtrandumque iſtum Pontificatum, quocum ſalus reipublicæ Chriſtianæ conjuncta eſt.

Nos vero, id eſt humilis ſancti Mauri Congregatio, tantilla portio Benedictini Ordinis, qui Sedi Apoſtolicæ ab incunabulis ſemper addictiſſimus fuit; nos certe præter vota & preces, quas Deo Opt. Max. pro SANCTITATIS VESTRÆ *incolumitate & felici Pontificatu fundere non deſinemus; quod unum inſuper nobis in præſens occurrit, novam hanc ſancti Bernardi librorum editionem, quanta licuit diligentia à nobis curatam,* SANCTITATI VESTRÆ *in perenne obſervantiæ & venerationis noſtræ monumentum offerimus, certi & alacres, hoc munuſculum ei non diſpliciturum, qui iſtos libros adop-*

tavit in exemplum ſui Pontificatus, in quo eorumdem abſolutam ideam felicius, quam in ipſis libris, jam factis reviviſcere cœpiſſe gratulabundi accepimus. Felices nos, quorum tempore id cernere datum eſt! iterumque felices, ſi Apoſtolicam veſtram benedictionem & tutelam, BEATISSIME PATER, *quam ad veſtros pedes demiſſis animis provoluti expoſcimus, obtinere poſſimus.*

SANCTITATIS VESTRÆ

Pariſiis è monaſterio S. Germani à Pratis 15. Januarii, ipſo die feſto S. Mauri an. 1701.

Humillimi & obſequentiſſimi ſervi & filii, SUPERIOR GENERALIS & Monachi Benedictini Congreg. S. Mauri.

SPECIMEN
S. BERNARDI
LIBRORUM
DE CONSIDERATIONE.

SEquentis Opuſculi argumentum eſt, Pontifici ſic moderandam eſſe actionem, ut identidem ad ſe redeat, & furtivas ſaltem horas conſiderationi ac meditationi ſubinde impendat. Primus liber conſiderationis ejuſmodi neceſſitatem & utilitatem demonſtrat: quatuor alii ejus materiam & objectum. Et in ſecundo quidem conſiderantur ea, quæ ſunt in Pontifice, ſeu Pontifex ipſe: *quis, quid, & qualis ſit: quid in natura, quis in perſona, qualis in*

moribus. In tertio, quæ ſub ipſo, id eſt orbis univerſus. In quarto quæ circa ipſum, domeſtici, Cardinales, Epiſcopi. In quinto denique, quæ ſupra ipſum, Deus ſcilicet atque Angeli.

Hos libros ſcripſit Bernardus ad Eugenium III. ſuum olim diſcipulum, &, ſub nomine Bernardi, abbatem ſancti Anaſtaſii ad Tres-Fontes, qui ad ſummum Pontificatum anno MCXLV. aſſumtus eſt.

Non continuo tenore, ſed diverſis temporum intervallis hi libri compoſiti fuere. Primus anno MCXLIX. Secundus aliquanto poſt, ut ex ejus initio intelligitur, & quidem anno ſequenti, ſcilicet poſt infelicem expeditionis Jeroſolymitanæ ſucceſſum, de quo ſe ipſe initio hujus libri purgat. Tertius anno MCLII. quarto ſcilicet

anno poſt concilium Remenſe, ut in capite V. legitur, anno MCXLVIII. celebratum. Quartus denique & quintus paulo poſt, ſi non ſtatim cum tertio abſoluti.

De horum librorum dignitate & præſtantia dicere ſuperfluum, quam ipſa lectio amplius perſuadebit, quàm quævis oratio. In aliis ſcriptis Bernardus ubique ſingularem pietatem ſpirat, doctrinam non vulgarem, acre & facile ingenium, ſtilum ſale conditum & ſcripturarum ſucco plenum: at his in libris ſeipſo ſuperior, conciſo, preſſo & admirabili dicendi genere, ſummo omnium mortalium ſic ſua præſcribit officia, quaſi ipſe ſummum pontificatum geſſiſſet; ſic totam Canonum doctrinam in compendium redigit, quaſi id unum toto vitæ ſuæ tempore didi-

ciſſet. Immo tamquam à Deo inſpiratus Doctor, cæleſtis ſapientiæ tot fere oracula fundit, quot verſus. Hinc quidam non malus auctor, Bernardo ſuppar, hos libros non incongrue DEUTERONOMIUM SUMMORUM PONTIFICUM appellavit.

Sane eorum utilitatem cum dignitate conjunctam agnoverunt ſanctiſſimi quique Pontifices: in primis NICOLAUS V. qui quantum eiſdem libris tribuerit, re ipſa oſtendit, cum eos, ante inventam typographicam artem, elegantiſſimo charactere ſeorſim pro ſuo aliorumque uſu deſcribendos curavit. Eodem conſilio Antonius Carafa, magni nominis Cardinalis, ipſoſmet libros recognovit, atque Antuerpiæ formis Plantinianis ſeparatim imprimi ſategit, PIO V. ſanctæ

memoriæ Pontifice : qui eorum lectionem ad menſam lubens adhibebat. quod itidem à GREGORIO XIII. ejus ſucceſſore factitatum legimus. Nec omittendus paucorum dierum Pontifex URBANUS VII. qui & in epiſcopatu, & poſtea in cardinalatu eos multum ſibi familiares habuiſſe dicitur, eoſque in conclave tuliſſe, in quo ſummus Pontifex renuntiatus eſt. Conſimilis quoque affectus fuit GREGORII XIV. ejus ſucceſſoris, qui novam horum librorum editionem fieri adhuc Cardinalis peroptabat. Quod poſtea exſecutus Gerardus Voſſius præpoſitus Tungrenſis, eoſdem libros ab ſe recognitos, ſeorſimque editos, CLEMENTI VIII. nuncupavit. Hinc, quaſi hereditario jure, aurei hujus Opuſculi amor tranſmiſſus

eſt

est ad Sanctissimum D. N. CLEMENTEM XI. modo feliciter sedentem, sub cujus auspiciis nova hæc editio (quod bene ac feliciter Deo favente vertat) commodiori forma, elegantioribusque typis, novo hoc sæculo ineunte, facta est.

INDEX
CAPITULORUM.
LIBRI PRIMI.

Prologus. Pag. 1.

CAP. I. *Pontifici, tam variis occupationibus presso, condolet.* 4

II. *Vis consuetudinis ad inducendos pravos mores, & duritiam cordis.* 6

III. *Indignum proceribus Ecclesiæ, continue causis litigantium audiendis & decidendis incumbere.* 9

IV. *Quæ servitus digna, quæ indigna servorum Dei.* 12

V. *Non gerendam aliorum curam cum sui ipsius incuria & neglectu.* 15

VI. *Non tam episcopis, quam principibus judiciariam potestatem competere.* 18

VII. *Pietati & rerum æternarum considerationi in primis vacandum esse.* 21

VIII. *Ex pietate & contemplatione pulcherrimam quatuor primarum virtutum harmoniam & connexionem oriri.* 24

IX. *Recentia Pontificum exempla paulatim corrigenda, vetera imitanda.* 30

X. *Abusus Advocatorum, Judicum, Procuratorum, eorumque fraudes graviter perstringit.* 31

XI. *In Advocatos & Procuratores, qui ex iniquitate quæstum faciunt, graviter animadvertendum.* 34

LIBRI II.

CAP. I. *APologiam instituit, ob infelicem successum expeditionis in Terram-sanctam susceptæ.* 37

II. *Considerationis à contemplatione distinctio.* 44

III. *Considerationis quatuor puncta designat.* 45

IV. *Notitiam sui ipsius triplici consideratione sui complectitur; & primum quidem considerationis membrum hic exsequitur.* 47

V. *Alterum membrum considerationis sui proponit: nempe, quis sit, & unde.* 48

VI. *Quale debeat esse Procerum Ecclesiæ studium.* 50

VII. *Resumens priorem quæstionem, quis sit, diligentius expendit.* 60

VIII. *De Pontificiæ dignitatis & potestatis excellentia disserit.* 63
IX. *Propriæ naturæ considerationem commendat.* 67
X. *Tertium membrum considerationis sui, nempe Qualis sit, exponit.* 70
XI. *Serium examen sui Pontifici serio commendat.* 73
XII. *Neque in prosperis animum nimis laxandum, neque in adversis deficiendum.* 75
XIII. *Ab otio & nugis, vanisque sermonibus Pontificem dehortatur.* 77
XIV. *Personarum acceptionem in judiciis summopere vitandam.* 78

LIBRI III.

CAP. I. *POntificis esse, non tam ut omnes suo dominio subjiciat, quàm ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesiæ gremium perducat.* 80
II. *Quis modus in appellationibus ad Sedem apostolicam.* 88
III. *Præsules Ecclesiæ non tam ut præsint, ac semetipsos pascant, quàm ut aliis prosint, constitutos esse.* 99
IV. *Gradus Ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt, non temere confundendos ac perturbandos. Hinc*

abusum quærendi Privilegia ac Exemptiones perstringit. 103

V. *Summo Pontifici incumbere curam de apostolicis decretis, & majorum institutis per totum orbem servandis.* 113

LIBRI IV.

CAP. I. *DE iis quæ sunt circa Pontificem.* 118

II. *De cleri & populi Romani moribus agit, ac de veterum Pastorum cura ac vigilantia.* 120

III. *De vestium pompa resecanda, & zelo Pontifici necessario.* 128

IV. *Quales collaterales & coadjutores à Pontifice adhibendi: ubi de virtutibus Prælatorum.* 132

V. *Exemplis commendatur abstinentia munerum: & arrogantia ministrorum Papæ perstringitur.* 140

VI. *Pontifici non convenire, utpote gravioribus intento, rei domesticæ curam: proindeque alteri potius Oeconomo committendam.* 146

VII. *Epilogus seu summa eorum, quæ in Pontifice requiruntur.* 155

LIBRI V.

CAP. I. *De his quæ ſupra nos ſunt, id eſt, de Deo rebuſque divinis, conſiderationem inſtituit, ad quas modo per creaturas erigimur.* 158

II. *Aſſignat varios conſiderationis gradus.* 161

III. *Ea quæ ſupra nos ſunt, Deum ſcilicet & Angelos, inveſtigari opinione, fide & intellectu.* 164

IV. *Angeli quomodo conſiderandi.* 167

V. *Gratias ac dotes Angelorum à Deo in ipſos derivari.* 176

VI. *Principii & eſſentiæ rationem proprie ſoli Deo convenire.* 180

VII. *Deum & ſimplicem, & trinum eſſe.* 184

VIII. *Perſonarum pluralitatem in Deo conſurgere ex proprietatibus; eſſentiam tamen unam & ſimplicem eſſe.* 190

IX. *Uti in Deo ſimplex natura eſt in tribus perſonis, ſic contra in Chriſto plures naturas in unam perſonam coaleſcere.* 196

X. *Parabola, quæ eſt apud Matthæum de tribus ſatis, Chriſti perſonæ accommodatur.* 198

XI. *Continuatio considerationis de Deo.* 202
XII. *Deum & bonorum operum pium remuneratorem, & scelerum æquissimum vindicem esse.* 203
XIII. *De longitudine, latitudine, profunditate & sublimitate Dei profunde & eleganter disserit.* 209
XIV. *Modum, quo prædicta secundum Apostolum comprehendere possimus, ostendit.* 214

SANCTI

SANCTI BERNARDI ABBATIS DE CONSIDERATIONE LIBRI QUINQUE AD EUGENIUM TERTIUM.

PROLOGUS.

SUBIT animum dictare aliquid, quod te, Papa beatissime Eugeni, vel ædificet, vel delectet, vel consoletur. Sed nescio quomodo vult, & non vult exire læta quidem, sed lenta oratio: dum certatim illi contraria imperare contendunt majestas,

atque amor. Nempe urget ille, inhibet illa. Sed intervenit tua dignatio, qua hoc ipſum non *præcipis, ſed petis, cum præcipere magis te deceat. Majeſtate igitur tam dignanter cedente, quidni cedat pudor? Quid enim ſi cathedram aſcendiſti? Nec ſi ambules ſuper pennas ventorum, ſubduceris affectui. Amor dominum neſcit, agnoſcit filium & in infulis. Per ſe ſatis ſubjectus eſt, obſequitur ſponte, gratis obtemperat, libere reveretur. Non ſic aliqui, non ſic: ſed aut timore ad iſta impelluntur, aut cupiditate. Hi ſunt qui in facie benedicunt, mala autem in cordibus eorum; blandiuntur coram, in neceſſitate deficiunt. 1. Cor. 13. 8. At caritas numquam excidit. Ego, ut verum fatear, matris ſum liberatus officio, ſed non deprædatus

* *al.* non ſaltem.

affectu. Olim mihi inviſceratus es, non tam facile erueris. Aſcende in cælos, deſcende in abyſſos: non recedes à me, ſequar te quocumque ïeris. Amavi pauperem, amabo pauperum & divitum patrem. Non enim, ſi bene te novi, quia pater pauperum factus, ideo non pauper ſpiritu es. In te hanc mutationem factam eſſe confido, non de te; nec priori ſtatui tuo ſucceſſiſſe promotionem, ſed acceſſiſſe. Monebo te proinde, non ut magiſter, ſed ut mater: plane ut amans. Amens magis videar, ſed ei qui non amat, ei qui vim non ſentit amoris.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Pontifici, tam variis occupationibus presso, condolet.

Pontifici condolet.

1. UNDE ergo jam incipiam? Libet ab occupationibus tuis, quia in his maxime condoleo tibi. Condoleo dixerim, si tamen doles & tu. alioquin doleo magis dixisse debueram: quia non est condolere, ubi nemo qui doleat. Itaque si doles, condoleo: si non; doleo tamen, & maxime, sciens longius à salute absistere membrum quod obstupuit; & ægrum sese non sentientem periculosius laborare. Absit autem ut de te id suspicer. Novi quibus deliciis dulcis quietis tuæ non longe antehac fruebare. Non potes his dissueviisse tam cito, ita subito non dolere nuper subtractas. Plaga recens dolore non caret.

Neque enim jam occalluit vulnus, nec in tam brevi versum in insensibile est. Quamquam, si non dissimules, non deest tibi jugis materia justi doloris à quotidianis * jacturis. Invitus, ni fallor, avelleris à tuæ Rachelis amplexibus; & quoties id pati contigerit, toties dolor tuus renovetur necesse est. At quando non contingit? Quoties vis, & incassum? quoties moves, nec promoves? quoties conaris, & non datur ultra; eniteris, & non paris? tentas, & abriperis; & ubi incipis, ibi deficis; & dum adhuc ordiris, succidunt te? *Venerunt filii usque ad partum*, ait Propheta, & *vires non habet parturiens*. Nosti hoc? nemo te melius. Attritæ frontis es, & instar vitulæ Ephraim doctus diligere trituram, si, pace tua *, sic se habent res tuæ. Absit: hæc est pars illius, qui datus est in reprobum sensum. Ab his sane cupio tibi pacem, non cum his. Nihil plus metuo tibi pace ista. Miraris si umquam possit

A religiosæ vitæ deliciis abstrahi, grave & dolendum.

* *al.* damnis & jacturis.

4. *Reg.* 19. 3. *Osea* 10. 11.

* *al.* quod pace tua loquar.

accidere? Etiam, dico tibi, si res, ut assolet, per consuetudinem in incuriam venerit.

CAPUT II.

Vis consuetudinis ad inducendos pravos mores, & duritiam cordis.

2. NOli nimis credere affectui tuo qui nunc est. Nil tam fixum animo, quod neglectu & tempore non obsolescat. Vulneri vetusto & neglecto callus obducitur, & eo insanabile, quo insensibile fit. Denique dolor continuus & acerbus, diuturnus esse non patitur. Nam si non aliunde extunditur, necesse est cedat vel sibi. Enimvero cito aut de remedio consolationem recipiet, aut de assiduitate stuporem. Quid non invertat consuetudo? quid non assiduitate duretur? quid non usui cedat? quantis quod præ amaritudine prius exhorrebant, usu ipso male in dulce

Vis consuetudinis.

converſum eſt ? Audi juſtum quid lamentetur ſuper hujuſcemodi. *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.* Primum tibi importabile videbitur aliquid: proceſſu temporis, ſi aſſueſcas, judicabis non adeo grave; paulo poſt & leve ſenties, paulo poſt nec ſenties; paulo poſt etiam delectabit. Ita paulatim in cordis duritiam itur, & ex illa in averſionem. Sic gravis & continuus dolor citum, ut dixi, habiturus eſt exitum, aut ſanitatem profecto, aut inſenſibilitatem.

Job 6. 7. Gradus in duritiam cordis. *V. ſerm.* 11. *in Pſal.* 90. *num.* 5.

3. Hinc prorſus, hinc tibi timui ſemper, & timeo, ne dilato remedio, dolorem non ſuſtinens, periculo te irrevocabiliter deſperatus immergas. Vereor, inquam, ne in mediis occupationibus, quoniam multæ ſunt, dum diffidis finem, frontem dures; & ita ſenſim te ipſum quodammodo ſenſu prives juſti, utiliſque doloris. Multo prudentius te illis ſubtrahas vel ad tempus, quam patiare trahi ab

ipſis, & duci certe paulatim quo tu non vis. Quæris quo? Ad cor durum. Nec pergas quærere, quid illud ſit: ſi non expaviſti, tuum hoc eſt. SOLUM eſt cor durum, quod ſemetipſum non exhorret, quia nec ſentit. Quid me interrogas? Interroga Pharaonem.

Ezech. 36. 26. Cor durum deſcribitur.

NEMO duri cordis ſalutem umquam adeptus eſt, niſi quem forte miſerans Deus, abſtulit ab eo, juxta Prophetam, cor lapideum, & dedit cor carneum. Quid ergo cor durum? IPSUM eſt quod nec compunctione ſcinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia eſt, ad conſilia infidum, ad judicia

* *al.* ſurdum,

ſævum *, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum

* *al.* ad.

ad humana, temerarium in * divina; præteritorum obliviſcens, præſentia negligens, futura non providens. Ipſum eſt, cui præteritorum, præter ſolas injurias, nihil omnino non præterit; præſentium nihil non perit;

futurorum nulla, nisi forte ad ulciscendum, prospectio seu præparatio est. Et, ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, IPSUM est quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. En quo trahere te habent hæ occupationes maledictæ: si tamen pergis, ut cœpisti, ita dare te totum illis, nil tui tibi relinquens. Perdis tempus: si licet nunc alterum me tibi exhibere Jethro, tu quoque in his stulto labore consumeris, quæ non sunt nisi afflictio spiritus, evisceratio mentis, evacuatio gratiæ. Nam fructus horum quid, nisi aranearum telæ?

Occupationes eo trahunt.

Exod. 18. 18.

CAPUT III.

Indignum Proceribus Ecclesiæ, continue causis litigantium audiendis & decidendis incumbere.

4. QUæso te, quale est istud, de mane usque ad vesperam litigare, aut litigantes audire? Et uti-

nam ſufficeret diei malitia ſua ! non ſunt liberæ noctes. Vix relinquitur neceſſitati naturæ, quod corpuſculi pauſationi ſufficiat; & rurſum ad jurgia ſurgitur. Dies diei eructat lites, & nox nocti indicat malitiam. uſque adeo non eſt reſpirare in bonis, non eſt alternam capeſſere requiem, non vel rara interſeri otia. Non ambigo te quoque iſta deplorare : at fruſtra iſtud, ſi non & emendare ſtudueris. Interim tamen ſic ſemper facias hortor, nec te umquam ad iſta duraveris quolibet uſu vel aſſiduitate. *Percuſſi eos, & non doluerunt*, ait Deus *. Nihil tibi, & illis. Juſti potius tibi aptare curato & affectionem, & vocem, qui ait : *Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſuſtineam? aut quis finis * meus, ut patienter agam? Nec fortitudo lapidum * fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.* Magna virtus patientiæ : ſed non hanc tibi ad iſta optaverim. Interdum impatientem eſſe, probabilius. Tune approbes illorum patientiam, quibus

Strepitus litium Pontifici vitandus.

Jerem. 5. 3.

* *al.* Propheta.

Job 6. 1.

* *al.* quæ fiducia.

* *al.* laterum.

Non omnis patientia probanda.

Paulus dicebat: *Libenter sufferti is insipientes, cum sitis ipsi sapientes?* Ni fallor, ironia erat, & non laus, sed suggillatio quorumdam mansuetudinis, qui quasi datis manibus pseudoapostolis, à quibus & seducti erant, ad quæque ipsorum peregrina & prava dogmata trahi se patientissime ferrent. Unde & subdens, *Sustinetis enim*, inquit, *si quis vos in servitutem redigit.* Non bona patientia, cum possis esse liber, servum te permittere fieri. Nolo dissimules servitutem, in quam certe in dies, dum nescis, redigeris. Hebetati cordis indicium est, propriam non sentire continuam vexationem. *Vexatio dat intellectum auditui*, ait quidam. Verum est; sed si nimia non fuerit. Nam si sit, non plane intellectum dat, sed contemptum. Deniique impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. Expergiscere ergo, & pessimæ servitutis jugum jam jamque imminens, immo jam non modice premens, non tan-

2. Cor. 11. 19.

Ibidem 20.

Is. 28. 19.

Prov. 18. 3.

tum cave, ſed horre. An ideo non ſervus, quia non uni ſervis, ſed omnibus? Nulla turpior ſervitus graviorve, quàm ſervitus Judæorum, quam quocumque ierint poſt ſe trahunt, & ubique dominos offendunt ſuos. Tu quoque dic, quæſo, ubi umquam ſis liber, ubi tutus, ubi tuus? Ubique ſtrepitus, ubique tumultus, ubique jugum tuæ ſervitutis te premit.

CAPUT IV.

Quæ ſervitus digna, quæ indigna ſervo ſervorum Dei.

5. NEc mihi reponas * nunc Apoſtoli vocem, qua ait: *Cum eſſem liber ex omnibus, omnium ſervum me feci.* Longe eſt iſtud à te. Numquid hac ille ſervitute hominibus inſerviebat in acquiſitione turpis quæſtus? Numquid ad eum de toto orbe confluebant ambitioſi, avari, ſimoniaci, ſacrilegi, concubinarii, inceſtuoſi, & quæque iſtiuſmodi mon-

* *al.* opponas.

1. *Cor.* 9. 19. B. Pauli ſervitus qualis.

ſtra hominum, ut ipſius apoſtolica auctoritate vel obtinerent honores eccleſiaſticos, vel retinerent? Ergo ſervum ſe * fecit homo, cui vivere Chriſtus erat, & mori lucrum, ut plures lucrifaceret Chriſto, non ut lucra augeret avaritiæ. Non eſt igitur quod de ſollertiſſima Pauli induſtria, & caritate tam libera quàm liberali, ſervili converſationi * tuæ patrocinium ſumas. Quàm tuo dignius apoſtolatu, quàm ſalubrius tuæ conſcientiæ, quàm fructuoſius Eccleſiæ Dei audias potius ipſum alibi dicentem: *Pretio empti eſtis, nolite effici ſervi hominum.* Quid ſervilius indigniuſque, præſertim ſummo Pontifici, quam, non dico omni die, ſed pæne omni hora, inſudare talibus rebus, & pro talibus? Denique quando oramus? quando docemus populos? quando ædificamus Eccleſiam? quando meditamur in lege? Et quidem quotidie perſtrepunt in palatio leges, ſed Juſtiniani, non Domini. Juſtene etiam

Servitus indigna Pontifice.

* *al.* te fecit.

* *al.* conditioni.

1. Cor. 7. 23.

Pſ. 18. 8. Prælatis potius curandæ leges Dei, quam Juſtiniani.

iſtud? Tu videris. Nam certe lex Domini immaculata, convertens animas. Hæ autem non tam leges, quàm lites ſunt & cavillationes, ſubvertentes judicium. Tu ergo Paſtor & Epiſcopus animarum, qua mente, obſecro, ſuſtines coram te ſemper ſilere illam, garrire iſtas? Fallor, ſi non movet tibi ſcrupulum perverſitas hæc. Puto quod & interdum compellat clamare ad Dominum cum Propheta: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua.* I ergo, & te aude liberum profiteri ſub tam gravi mole inconvenientiæ hujus, & cui fas non ſit cervicem ſubducere. Nam ſi potes & non vis, multo magis ſervus es hujus ipſius tam perverſæ voluntatis tuæ. An non ſervus, cui dominatur iniquitas? Et maxime. Niſi tu forte indignius judices hominem tibi, quàm vitium dominari. Quid intereſt, volens ſervias, an invitus? Nam etſi coacta ſervitus miſerabilior, ſed affectata miſerior eſt. Et quid vis me

Pſal. 118. 85.

facere, inquis? Ut tibi ab his occupationibus parcas. Impossibile fortasse respondebis, facilius cathedræ valedicere posse. Recte hoc, si rumpere, & non magis interrumpere ista horrarer.

CAPUT V.

Non gerendam aliorum curam cum sui ipsius incuria & neglectu.

6. AUdi ergo quid redarguam, quid suadeam. Si quod vivis & sapis, totum das actioni, considerationi nihil: laudo te? in hoc non laudo. Puto quod & nemo, qui à Salomone audierit: *Qui minoratur actu, percipiet sapientiam.* Certe nec ipsi actioni expedit consideratione non præveniri. Si item totus vis esse omnium, instar illius qui omnibus omnia factus est; laudo humilitatem, sed si plena sit. Quomodo autem plena, te excluso? Et tu homo es. Ergo ut in-

Eccli. 38. 25.

Non totum dandum actioni, & aliorum curæ.

1. *Cor.* 9. 22.

tegra ſit & plena humanitas, colligat & te intra ſe ſinus qui omnes recipit. Alioquin quid tibi prodeſt, juxta verbum Domini, ſi univerſos lucreris, te unum perdens? Quam ob rem cum omnes te habeant, eſto etiam tu ex habentibus unus. Quid ſolus fraudaris munere tui? Uſquequo ſpiritus vadens, & non rediens? Uſquequo non recipis te & ipſe inter alios vice tua? Sapientibus & inſipientibus debitor es; & ſoli negas te tibi? Stultus & ſapiens, ſervus & liber, dives & pauper, vir & femina, ſenex & juvenis, clericus & laïcus, juſtus & impius, omnes pariter participant te, omnes de fonte publico bibunt pectore tuo; & tu ſeorſum ſitiens ſtabis? Si maledictus qui partem ſuam facit deteriorem, quid ille qui ſe penitus reddit expertem? Sane deriventur aquæ tuæ in plateas; homines & jumenta & pecora bibant ex eis, quin & camelis pueri Abrahæ potum tribuas: ſed inter ceteros bibe & tu de fonte putei

Matth. 16. 26.

Pſal. 77. 39.

Caritas à ſe ipſa incipit. *V. Bern. epiſt.* 2. *ad Brunonem Colon. & infra lib.* 2. *cap.* 2.

putei tui. *Alienus*, inquit, *non bibat ex eo.* Numquid tu alienus? Cui non alienus, si tibi es? Denique qui sibi nequam, cui bonus? Memento proinde, non dico semper, non dico sæpe, sed vel interdum reddere te ipsum tibi. Utere tu quoque te inter multos, aut certe post multos. Quid indulgentius? Hoc enim dico secundum indulgentiam, non secundum judicium *. Puto & ipso Apostolo indulgentiorem me in hac parte. Ergo plus quàm oportet, inquis. Non inficior. Quid, si ita oportet? Nam tu (ut confido) nostra non eris meticulosa informatione contentus, sed abundabis magis. Sane sic decet, te scilicet abundantiorem, quàm me audaciorem esse. Ego quoque mihi tutius judico apud majestatem timiditate, quam temeritate periclitari. Et fortassis non secus moneri sapientem oportuit, ut sit quod scriptum est: *Da occasionem sapienti, & sapientior erit.*

Prov. 5.17.

Eccli. 14. 5.

* *al.* imperium.

Prov. 9.9.

CAPUT VI.

Non tam Episcopis, quàm Principibus judiciariam potestatem competere.

1. Cor. 6. 5. 7. AUdi tamen Apostolum, quid de hujusmodi sentiat. *Sic non est inter vos sapiens*, ait ille, *qui judicet*
Ibid. 4. *inter fratrem & fratrem?* Et infert: *Ad ignominiam vobis dico: contemptibiliores qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.* Itaque secundum Apostolum, indigne tibi usurpas tu Apostolicus officium * vile, gradum contemptibilium. Unde & dicebat Epis-

* *al.* judicium.

2. [Tim. 2. 4. copus, Episcopum instruens: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* Ego autem parco tibi. Non enim fortia loquor, sed possibilia. Putasne hæc tempora sustinerent, si hominibus litigantibus pro terrena hereditate, & flagitantibus abs te judicium, voce Domini tui responderes:
Luc. 12. 14. O homines, quis me constituit judi-

cem ſuper vos ? In quale tu judicium mox venires ? Quid dicit homo ruſticanus & imperitus, ignorans primatum ſuum, inhonorans ſummam & præcelſam ſedem, derogans Apoſtolicæ dignitati ? Et tamen non monſtrabunt, puto, qui hoc dicerent, ubi aliquando quiſpiam Apoſtolorum judex ſederit hominum, aut diviſor terminorum, aut diſtributor terrarum. Stetiſſe denique lego Apoſtolos judicandos, ſediſſe judicantes non lego. Erit illud, non fuit. Itane imminutor eſt dignitatis ſervus, ſi non vult eſſe major Domino ſuo : aut diſcipulus, ſi non vult eſſe major eo qui ſe miſit : aut filius, ſi non tranſgreditur terminos, quos poſuerunt patres ſui ? *Quis me conſtituit judicem ?* ait ille Dominus & magiſter : & erit injuria ſervo diſcipuloque, niſi judicet univerſos ? Mihi tamen non videtur bonus æſtimator rerum, qui indignum putat Apoſtolis ſeu apoſtolicis viris non judicare de talibus, qui-

Apoſtoli à judiciis & rebus terrenis alieni.

Act. 5. 17.

Luc. 12. 14. Non decet Pontifices de terrenis judicare.

bus datum eſt judicium in majora. Quidni contemnant judicare de terrenis poſſeſſiunculis hominum, qui in cæleſtibus & angelos judicabunt? Ergo in criminibus, non in poſſeſſionibus poteſtas veſtra: quoniam propter illa, & non propter has, accepiſtis claves regni cælorum, prævaricatores utique excluſuri, non poſſeſſores. *Ut ſciatis*, ait, *quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata*, &c. Quænam tibi major videtur & dignitas, & poteſtas, dimittendi peccata, an prædia dividendi? Sed non eſt comparatio. Habent hæc infima & terrena judices ſuos, reges & principes terræ. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem veſtram in alienam meſſem extenditis? Non quia indigni vos, ſed quia indignum vobis talibus inſiſtere, quippe potioribus occupatis. Denique ubi neceſſitas exigit, audi quid cenſeat Apoſtolus: *Si enim in vobis judica-*

Matth. 9. 6.

Sed Principes ſæculares.

2. Cor. 6.

bitur hic mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis.

CAPUT VII.

Pietati & rerum æternarum considerationi in primis vacandum esse.

8. SEd aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente : aliud ultro incumbere istis, tamquam magnis, dignisque tali & talium intentione rebus. Itaque hæc & innumera talia dicerem, si fortia dicerem, si recta, si sincera. Nunc autem quoniam dies mali sunt, sufficit interim admonitum esse, non totum te, nec semper dare actioni : sed considerationi aliquid tui & cordis, & temporis sequestrare. Hoc autem dico necessitatem intuens, non æquitatem. quamquam non sit præter æquum, necessitati cedere. Nam si liceret quod deceret, absolute per omnia & in omnibus præferendam, &

Ephes. 5. 16.

Considerationi aliquid dandum.

vel ſolam, vel maxime colendam eam, quæ ad omnia valet, id eſt pietatem, prorſus irrefragabilis ratio monſtrat. Quid ſit pietas quæris? Vacare conſiderationi. Dicas forſitan in hoc diſſentire me ab illo *, qui pietatem definit cultum Dei. Non eſt ita. Si bene conſideras, illius ſenſum meis expreſſi verbis, etſi * tamen ex parte. Quid tam pertinens ad cultum Dei, quam quod ipſe hortatur in Pſalmo: *Vacate, & videte quoniam ego ſum Deus?* quod ſane in partibus conſiderationis præcipuum eſt. Quid deinque * tam valens ad omnia, quam quæ ipſius quoque actionis partes benigna quadam præſumptione ſuas facit, præagendo quodammodo, & præordinando quæ agenda ſunt? Neceſſario ſane; ne forte quæ & præviſa & præmeditata poterant eſſe proficuo, præcipitata magis periculo fiant. quod tibimet, ſi recordaris, in ipſis actionibus cauſarum, & in magnis quibuſque negotiis, magnarumve

Id eſt pietati.

* *Job* 28. *v.* 28. *juxta* LXX.

* *al.* licet ex parte.

Pſal. 45. 11.

* *al.* deinde.

consiliis rerum frequenter accidisse non ambigo. Et primum quidem ipsum fontem suum, id est mentem, de qua oritur, purificat consideratio. Deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat, & ordinat, postremo divinarum pariter & humanarum rerum scientiam confert. Hæc est quæ confusa disterminat, hiantia cogit, sparsa colligit, secreta rimatur, vera vestigat, veri similia examinat, ficta & fucata explorat. Hæc est quæ agenda præordinat, acta recogitat, ut nihil in mente resideat aut incorrectum *, aut correctione egens. Hæc est quæ in prosperis adversa præsentit, in adversis quasi non sentit: quorum alterum fortitudinis, alterum prudentiæ est.

Considerationis effectus & utilitates.

* *al.* incorreptum aut corrept.

CAPUT VIII.

Ex pietate & contemplatione pulcherrimam quatuor primarum virtutum harmoniam & connexionem oriri.

Inde quatuor virtutes cardinales.

9. IBi etiam advertere tibi est suavissimum quemdam concentum complexumque virtutum, atque alteram pendere ex altera ; sicut hoc loco vides, Fortitudinis matrem esse prudentiam : nec fortitudinem, sed temeritatem esse quemlibet ausum, quem non parturivit prudentia. Hæc item est, quæ inter voluptates & necessitates media, quasi quædam arbitra sedens, utrimque certis limitibus disterminat fines, istis assignans & præbens quod sat est ; illis quod nimis est demens ; & sic ex alterutro terFortitudo ex prudentia, quid.

tiam formans virtutem, quam dicunt Temperantiam. Nempe intemperantem ipsa consideratio censet, tam eum, qui necessariis pertinaciter de-

mit, quàm qui indulget superfluis. Non est ergo temperantia in solis resecandis superfluis: est & in admittendis necessariis. Hujus sententiæ Apostolus non fautor tantum, sed auctor esse videtur, qui curam carnis nostræ docet non perfici in desiderio. Dicens siquidem *curam carnis non perfici*, superflua cohibet: addens, *in desiderio*, necessaria non excludit. Unde mihi videtur non omnino absurde definire Temperantiam, qui hanc nec præcidere necessitatem, nec excedere dicat, juxta illud Philosophi; *Ne quid nimis.*

Temperantia ex fortitudine quid.

Rom. 13. 14.

10. Jam de Justitia, quæ una ex quatuor est, nonne constat consideratione mentem præveniri, ut se formet in ea? Se enim necesse est prius cogitet, ut ex se normam ducat justitiæ, nec factura utique alteri, quod sibi fieri nolit; nec quod sibi velit fieri negatura. In his nempe duobus liquet integrum esse justitiæ statum. Sed nec ipsa solitaria est. Intuere

Justitiæ perfectio in quo.

Connexio justitiæ cum aliis.

etenim nunc mecum etiam hujus pulcram connexionem & cohærentiam cum temperantia, & item ambarum cum duabus ſuperioribus, id eſt prudentia & fortitudine. Nam cum juſtitiæ dicatur portio, quod ſibi non vult fieri quis, alii non facere; porro perfectio, quod ait Dominus, *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*: neutrum horum erit, niſi ipſa voluntas, de qua tota ducitur forma, ſic ordinata fuerit, ut nec velit aliquid ſuperfluum, nec neceſſarium quid ſuperſtitioſe nolit: quod quidem temperantiæ eſt. Denique & ipſi juſtitiæ, ut juſta ſit, temperantia modum imponit. *Noli nimium eſſe juſtus*, ait Sapiens, oſtendens per hoc minime approbandam juſtitiam, quæ temperantiæ moderamine non frenetur. Quid quod & ipſa ſapientia hoc temperantiæ frenum non reſpuit? dicente Paulo ſecundum ſapientiam à Deo ſibi datam, *non plus ſapere, quàm oportet*

Matth. 7. 12.

Eccleſ. 7. 17.

Rom. 12. 3.

sapere, sed sapere ad sobrietatem. Sed & è converso, quod temperantiæ necessaria justitia sit, ostendit Dominus, arguens in Evangelio illorum temperantiam, qui abstinebant ut viderentur hominibus jejunantes. Erat in cibo temperantia, sed non justitia in animo: quia non Deo placere, sed hominibus intendebant. Quomodo rursum vel ista, vel illa sine fortitudine? cum constet fortitudinis esse, & non mediocris, cohibere velle & nolle suum inter angustias, parum & nimis; ut sit contenta voluntas modo illo medio, nudo, puro, solo, constante sibi, æquali undique sui, utpote ex omni parte pariter circumciso, quem solum constat esse virtutis.

Temperantiæ justitia necessaria.

Matth. 6. 16.

Utrique fortitudo.

11. Dicito mihi, quæso, si potes, cuinam potissimum trium harum virtutum meditullium hoc dandum censeas, quod ita cunctis conterminum est, ut videatur esse proprium singularum? An ipsum virtus est, & nihil

Medium quî competat virtutibus cardinalibus.

aliud ? Sed ſic virtus non eſſet multiplex, ſed eſſent omnes una. An potius, quia ſine eo virtus non eſt, omnium quodammodo intima vis una eſt & medulla virtutum, in qua ſic uniuntur, ut proinde * una videantur omnes ? præſertim quod non illud participando communicant, ſed totum à ſingulis atque integrum poſſidetur. Verbi cauſa, quid tam juſtitiæ, quàm modus ? Alioquin ſi quid extra modum relinquit, non plane cuique tribuit quod ſuum eſt. quod tamen ſuum ipſius eſt facere. Quid tam rurſum temperantiæ, quæ non aliunde profecto temperantia eſt, niſi quod nil immoderatum admittit ? Sed, puto, fatebere etiam non minus eſſe fortitudinis, cum vel maxime ipſa ſit, quæ ab irruentibus vitiis, & quaſi hinc inde ſuffocare conantibus, purum illud potenter eruit & vindicat in quoddam ſtabile fundamentum boni, ſedemque virtutis. Ergo modum tenere juſtitia eſt, temperantia

* *al.* perinde.

eſt, fortitudo eſt. Sed vide ne in hoc differant, ut juſtitiæ quidem in affectu res ſit; à fortitudine autem efficacia ejus; porro poſſeſſio atque uſus apud temperantiam. Reſtat ut doceamus ab hac communione prudentiam non excludi. Nonne ipſa eſt, quæ modum, diu animi neglectu poſthabitum, & vitiorum invidia quaſi in abditis recluſum, & coopertum quadam vetuſtatis caligine, prior reperit & advertit? Propterea dico tibi: à paucis advertitur, quia paucorum prudentia eſt. Itaque juſtitia quærit, prudentia invenit, vindicat fortitudo, temperantia poſſidet. Non mihi hoc loco propoſitum eſt de virtutibus diſputare: ſed hæc dixerim hortans ad vacandum conſiderationi, cujus beneficio hæc & ſimilia advertuntur. Cui tam pio, tamque utili otio nullam in vita operam dare, nonne vitam perdere eſt?

CAPUT IX.

Recentia Pontificum exempla paulatim corrigenda, vetera imitanda.

Contraria exempla ut ferenda. *V. lib. 4. c. 2.*

12. QUid tamen, ſi te philoſophiæ huic totum repente devoveris? Prædeceſſores tui non ita conſueverunt: eris moleſtus quam pluribus, quaſi qui à patrum veſtigiis ſubito deviaris. nempe id videberis agere in ſuggillationem illorum. Sed & notabere vulgari Proverbio: Qui hoc facit quod nullus, mirantur omnes. veluti qui cupias admirationi fore. Nec potes eorum omnia ſimul & ſubito vel errata corrigere, vel exceſſus redigere in modum. Erit cum acceperis tempus, ut ſecundum ſapientiam tibi à Deo datam paulatim & opportune id ſtudeas. Interim ſane malo alterius utere in bonum quod potes. Quamquam ſi de bonis, & non de novis ſumamus

exempla, non defuere Romani Pontifices, qui sibi otia inter maxima negotia invenirent. Obsidio urbi, & barbaricus ensis civium cervicibus imminebat: numquid tamen istud terruit beatum Papam Gregorium, quominus sapientiam scriberet in otio? Eo nempe temporis (quod ex ejus præfatione * liquet) obscurissimam & extremam partem Ezechielis tam diligenter, quàm eleganter exposuit.

Gregorii exemplum

* *al.* verbis.

CAPUT X.

Abusus Advocatorum, Judicum, Procuratorum, eorumque fraudes graviter perstringit.

13. SEd esto: alius inolevit mos, dies alii sunt, & alii hominum mores; & tempora periculosa non instant jam, sed exstant. Fraus, & circumventio, & violentia invaluere super terram. Calumniatores multi, de-

fenſor rarus, ubique potentiores pauperiores opprimunt : non poſſumus deeſſe oppreſſis, non negare injuriam patientibus judicium. Niſi agitentur cauſæ, audiantur partes, inter partes judicari * quid poteſt ? Agitentur cauſæ, ſed ſicut oportet. Nam is modus, qui frequentatur, exſecrabilis plane ; & qui non dico Eccleſiam, ſed nec forum deceat *. Miror namque quemadmodum religioſæ aures tuæ audire ſuſtinent hujuſmodi diſputationes Advocatorum, & pugnas verborum, quæ magis ad ſubverſionem, quàm ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem, & præcide linguas vaniloquas *, & labia doloſa claude. Hi ſunt qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium, diſerti adverſus juſtitiam, eruditi pro falſitate. Sapientes ſunt ut faciant malum, eloquentes ut impugnent verum. Hi ſunt qui inſtruunt à quibus fuerant inſtruendi ; adſtruunt non comperta, ſed ſua ; ſtruunt de proprio calumnias innocentiæ;

* *al.* judicare quis.

Advocatorum fraudes & abuſus.

* *al.* deceret.

* *al.* maliloquas.

innocentiæ ; destruunt simplicitatem veritatis, obstruunt judicii vias. NIHIL ita absque labore manifestam facit veritatem, ut brevis & pura narratio. Ergo illas quas ad te necesse erit intrare causas (neque enim omnes necesse erit) diligenter velim, sed breviter decidere * assuescas, frustratoriasque & venatorias præcidere dilationes. Causa viduæ intret ad te, causa pauperis, & ejus qui non habet quod det. Aliis alias multas poteris committere terminandas, quàm plures nec dignas audientia judicare. Quid enim opus est admittere illos, quorum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium? Tanta est impudentia nonnullorum, ut cum manifestæ ambitionis prurigine scateat tota facies causæ eorum, non erubescant audientiam flagitare, publicantes semetipsos ad multorum conscientias, in quo vel suæ solius satis poterant confundi judicio. Non fuit qui retunderet attritas frontes; & ideo plures fa-

Causæ breviter decidendæ.

cti ſunt, & magis induruerunt. Sed & NESCIO quomodo vitioſus conſcientias vitioſorum non refugit : & ubi omnes ſordent, unius fœtor minime ſentitur. Quis enim umquam, verbi cauſa, avarum avarus, immundum immundus, luxurioſum luxurioſus erubuit? Plena eſt ambitioſis Eccleſia: non eſt jam quod horreat in ſtudiis & molitionibus ambitionis, non plus quam ſpelunca latronis in ſpoliis viatorum.

Ambitioſis plena Eccleſia.

CAPUT XI.

In Advocatos & Procuratores, qui ex iniquitate quæſtum faciunt, ſevere animadvertendum.

14. SI Chriſti diſcipulus es, igneſcat zelus tuus, exſurgat auctoritas adverſus impudentiam hanc & generalem peſtem. Intuere Magiſtrum ſic facientem, & audi dicentem : *Qui mihi miniſtrat, me ſequatur.*

Johan. 12. 26.

Non parat aures ut audiat, sed flagellum quo feriat. Verba nec facit, nec recipit. Nec enim sedet judicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod videlicet domum orationis, negotiationis fecissent. Ergo & tu fac similiter. Erubescant vultum tuum istiusmodi negotiatores, si fieri potest: si non; timeant. Et tu flagellum tenes. Timeant nummularii, nec fidant in nummis, sed diffidant; abscondant æs suum à te, scientes effundere, quàm accipere paratiorem. Hoc studiosè & constanter agendo, multos lucri facies, turpium sectatores lucrorum honestioribus officiis vindicando: multos, ne vel audeant hujusmodi attentare, servabis. Adjice illud, quod non parum proficiet & ad ferias quas tibi suadeo. Ita nempe non pauca tibi momenta temporum redimes ad vacandum considerationi, quædam (ut dixi) negotia nec audiendo, quædam aliis committendo: quæ tua digna puta-

Vult Pontificem non esse facilem nundinatoribus, sed terribilem.

Quomodo circa judicia segerat.

veris audientia, fideli quodam & accommodo ipſi cauſæ compendio terminando. De qua conſideratione his addere aliqua cogito, ſed ſub alterius ſane principio libri: atque hic ſit finis iſtius, ne duplo te oneret minus ſuavis oratio, ſi longa fuerit.

LIBER II.

CAPUT I.

Apologiam instituit ob infelicem successum expeditionis in Terram-sanctam susceptæ.

1. MEmor promissi mei, quo ecce jam aliquamdiu teneor apud te, vir optime, Papa Eugeni, volo ipso absolvere me vel sero. Puderet dilationis, si mihi conscius forem incuriæ, aut contemptus. Non ita est: sed incidimus (ut ipse nosti) in tempus grave, quod & ipsi pæne vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus quodammodo visus sit judicasse orbem terræ, in æquitate quidem, sed misericordiæ suæ oblitus. Non pepercit populo suo, non suo nomini. Nonne dicunt in gentibus,

Expeditionis sacræ infelix successus.

Pſal. 113. 2. *Ubi eſt Deus eorum?* Nec mirum. Eccleſiæ filii, & qui Chriſtiano cenſentur nomine, proſtrati ſunt in deſerto, aut interfecti gladio, aut fame conſumpti. Effuſa eſt contentio ſuper prin-
Pſal. 106. 40. cipes, & Dominus errare fecit eos in
Pſal. 13. 3. invio, & non in via. Contritio & infelicitas in viis eorum; pavor, & mæror, & confuſio in penetralibus regum ipſorum. Quàm confuſi pedes annuntiantium pacem, annuntian-
Iſa. 52. 7. tium bona! Diximus, Pax, & non eſt pax: promiſimus bona, & ecce turbatio. Quaſi vero temeritate in opere iſto, aut levitate uſi ſimus. Cucurrimus plane in eo, non quaſi in incertum, ſed jubente te, immo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, & non aſpexit? humiliavimus animas noſtras, & neſcivit? Nam in his omnibus non eſt averſus furor ejus, ſed adhuc manus ejus extenta. Quàm patienter interim adhuc audit voces ſa-
Exod. 32. 12. crilegas, & Ægyptios blaſphemantes; quia callide eduxit eos, ut occideret

in deserto? Et quidem judicia Domini vera: quis nesciat? At judicium hoc abyssus tanta, ut videar mihi non immerito pronuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo. *Ps.* 118. 120.

2. Et quomodo tamen humana temeritas audet reprehendere, quod minime comprehendere valet? Recordemur supernorum judiciorum, quæ à sæculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit: *Memor fui judiciorum tuorum à sæculo Domine, & consolatus sum.* Rem dico ignotam nemini, & nunc nemini notam. Nempe sic habent mortalium corda: QUOD scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses educturus populum de terra Ægypti, meliorem illis pollicitus est terram. Nam quando ipsum aliter sequeretur populus, solam sapiens terram? Eduxit; eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis & inopinatus eventus. Omnia *Psal.* 118. 52.

Exemplis se tuetur à calumnia.

Exod. 3. 8.

faciebat Domino imperante, Domino cooperante, & opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille, inquis, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, & Moysen servum ejus. Bene: illi increduli & rebelles; hi autem quid? Ipsos interroga. Quid me dicere opus est, quod fatentur ipsi? Dico ego unum. Quid poterant proficere, qui semper revertebantur, cum ambularent? Quando & isti per totam viam non redierunt corde in Ægyptum? Quod si illi ceciderunt & perierunt propter iniquitatem suam; miramur istos eadem facientes, eadem passos? Sed numquid illorum casus adversus promissa Dei? Ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitiæ Dei præjudicant. Et audi aliud.

Malos mores crucesignatorum causatur.

Judic. 20. 1. 3. Peccavit Benjamin: accinguntur reliquæ tribus ad ultionem, nec sine nutu Dei. Designavit denique ipse ducem prœliaturis. Itaque prœliantur,

freti & manu validiori, & causa potiori, & (quod his majus est) favore divino. At quàm terribilis Deus in consiliis super filios hominum! Terga dedere sceleratis ultores sceleris, & paucioribus plures. Sed recurrunt ad Dominum. & Dominus ad eos: *Ascendite*, inquit. Ascendunt denuo, denuoque fusi & confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo & jubente, justi justum certamen ineunt, & succumbunt. Sed quo inferiores certamine, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de me facerent isti, si meo hortatu iterato ascenderent, iterato succumberent? quando me audirent monentem tertio repetere iter, repetere opus, in quo semel jam, & secundo frustrati forent? Et tamen Israëlitæ unam & alteram non reputantes frustrationem, tertio parent, & superant. Sed dicunt forsitan isti: Unde scimus quod à Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi? Non est quod ad ista

Ps. 65. 5.

ipſe reſpondeam : parcendum verecundiæ meæ. Reſponde tu pro me & pro te ipſo, ſecundum ea quæ audiſti, & vidiſti; aut certe ſecundum quod tibi inſpiraverit Deus.

4. Sed forte miraris me proſequi iſta, qui aliud propoſueram. Facio non oblitus propoſiti, ſed quod à propoſito non judicem aliena. Nempe de conſideratione (ut memini) ſermo mihi ad tuam dignationem. Et ſane magna iſta res, & egens conſideratione non minima. Quod ſi res magnas à magnis conſiderari oportet, cui æque, ut tibi, id ſtudii competit, qui parem ſuper terram non habes? Sed tu ſecundum ſapientiam & poteſtatem datam tibi deſuper, facies de hoc. Non eſt meæ humilitatis dictare tibi ſic vel ſic fieri quicquam. Sufficit intimaſſe oportere aliquid fieri, unde & Eccleſia conſoletur, & obſtruatur os loquentium iniqua. Hæc pauca vice apologiæ dicta ſint, ut ipſa qualiacumque habeat conſcientia tua ex

Papa hîc parem non habet.

Bona conſcientia, optima apologia.

me, unde habeat me excusatum, & te pariter, etsi non apud eos qui facta ex eventibus æstimant, certe apud teipsum. PERFECTA & absoluta cuique excusatio, testimonium conscientiæ suæ. Mihi pro minimo est ut ab illis judicer, qui dicunt bonum malum, & malum bonum; ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem. *Isa. 5. 20.* Et si necesse sit unum fieri è duobus, malo in nos murmur hominum, quàm in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, & venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi det gloriari in voce illa: *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam?* Gloria mihi est consortem fieri Christi, cujus illa vox est: *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Nunc jam recurrat stilus ad suam materiam, & in ea

Bern. mavult se peti maledictis quàm Deũ.

Ps. 68. 8.

Ps. 68. 10.

quæ propoſueramus, ſuo tramite gradiatur oratio.

CAPUT II.

Conſiderationis à contemplatione diſtinctio.

5. ET primo quidem ipſam conſiderationem quid dicam, conſidera. Non enim idem per omnia quod contemplationem intelligi volo; quod hæc ad rerum certitudinem, illa ad inquiſitionem magis ſe habeat. Juxta quem ſenſum poteſt contemplatio quidem definiri, verus certuſque intuitus animi de quacumque re, ſive apprehenſio veri non dubia. Conſideratio autem, intenſa ad inveſtigandum cogitatio, vel intentio animi veſtigantis verum. Quamquam ſoleant ambæ pro invicem indifferenter uſurpari.

Quid ſit Contemplatio.

Quid Conſideratio.

CAPUT III.

Considerationis quatuor puncta designat.

6. JAm quod ad considerationis attinet fructum, quatuor ut occurrunt, tibi considerandа reor: te, quæ sub te, quæ circa te, quæ supra te sunt. A te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si universum mundum lucreris, te unum perdens? ET SI sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quantum vero? Ut quidem sensserim ego, totum. Noveris licet omnia mysteria, noveris lata terræ, alta cæli, profunda maris; si te nescieris, eris similis ædificanti sine fundamento, ruinam, non structuram faciens. Quidquid exstruxeris extra te, erit instar congesti pulveris, ventis obnoxium. NON ergo sapiens, qui sibi non est. Sapiens sibi sapiens erit: & bibet de fonte

Quatuor considerandа.

Matt. 16. 26.

Cognitio & cura sui quam necessaria. *V. sup. lib.* 1. *cap.* 5.

putei ſui primus ipſe. A te proinde incipiat tua conſideratio ; non ſolum autem, ſed & in te finiatur. Quocumque evagetur, ad te revocaveris eam cum ſalutis fructu. Tu primus tibi, tu ultimus. Sume exemplum de ſummo omnium Patre, Verbum ſuum * & emittente, & retinente. Verbum tuum, conſideratio tua : quæ ſi procedit, non recedat : ſic progrediatur, ut non egrediatur ; ſic exeat, ut non deſerat. In acquiſitione ſalutis nemo tibi germanior unico matris tuæ. Contra ſalutem propriam cogites nihil. Minus dixi, contra : præter, dixiſſe debueram. QUICQUID ſe conſiderationi offerat, quod non quoquo modo ad tuam ipſius ſalutem pertineat, reſpuendum.

* *al.* ex ſe emittente.

CAPUT IV.

Notitiam sui ipsius triplici consideratione sui complectitur ; & primum quidem considerationis membrum hic exsequitur.

7. ET hæc tui consideratio in tria quædam dividitur, si consideres quid, quis, & qualis sis. Quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia, homo. Quis, Papa vel summus Pontifex. Qualis, benignus, mansuetus, vel quicquid tale. Quamquam primum illud, philosophicum sit magis, quàm apostolicum vestigare; attamen est in definitione hominis, quem dicunt animal rationale, mortale, quod diligentius intueri si libet, licet. Non est quod tuæ in eo aut professioni obviet, aut dignitati: est vero quod saluti afferre queat. Nam considerantì duo hæc simul, rationale,

Consideratio sui tripertita.

Homo quid.

mortaleque ; is tibi exinde occurrit fructus , ut & mortale , quod in te eſt, rationale humiliet ; & rurſum rationale , mortale confortet. quod neutrum neglectui erit homini circumſpecto. Si qua adhuc præſens conſideranda requirit locus, tractabuntur infra, & forte utilius ex partium collatione.

CAPUT V.

Alterum membrum conſiderationis ſui proponit : nempe , Quis ſit , & unde.

8. NUnc quis ſis , & de quo ſis factus advertendum. Quamquam quod dixi , de quo , id mihi prætereundum putem , tuæ potius relinquendum agnitioni. Illud dico indignum tibi , citra perfectum agere de tanta aſſumpto perfectione. Quidni erubeſcas minimus inveniri in magnis , qui te recordaris magnum in minimis exſtitiſſe ? Non es oblitus primæ * profeſſionis : non excidit menti

Monaſticæ profeſſionis ei memoriam revocat.

* *al.* primæ tuæ.

menti quæ ſubducta eſt manui, ſed ne affectui quidem. Ipſam ad ſingula tua imperia, judicia, inſtituta, habere præ oculis non erit inutile. Hæc te conſideratio facit honoris contemptorem in honore ipſo. Atque id magnum. Non recedat à pectore: clypeus eſt tibi vel à ſagitta illa, *Homo cum in honore eſſet, non intellexit.* Loquere ergo tibi: Abjectus eram in domo Dei mei. Quale eſt hoc, de paupere & abjecto levari ſuper gentes & regna? Quis ego, aut quæ domus patris mei, ut ſedeam excelſis ſublimior? Sane qui dixit mihi, *Amice, aſcende ſuperius*, amicum fore fidit. Si minus inveniar, non expedit quidem. Qui elevavit, & dejicere poteſt. Sera querela: *Quoniam elevans alliſiſti me.* NON eſt quod blandiatur celſitudo, ubi ſollicitudo major. Illa diſcrimen intendit, hæc amicum probat. Huic accingamur, ſi nolumus tandem cum rubore noviſſimum locum tenere.

Pſal. 48. 13.

Luc. 14. 10.

Pſal. 101. 11.

CAPUT VI.

Quale debeat esse Procerum Ecclesiæ studium.

9. FActum superiorem dissimulare nequimus; sed enim ad quid, omnimodis attendendum. Non enim ad dominandum opinor. Nam & Propheta, cum similiter levaretur, audivit: *Ut evellas & destruas, & dissperdas & dissipes, & ædifices & plantes.* Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris schemate quodam labor spiritualis expressus est. Et nos igitur, ut * multum sentiamus de nobis, impositum senserimus ministerium, non dominium datum. Non sum ego major Prophetâ; & si forte par potestate, sed meritorum non est comparatio. Hæc loquere tibi, & doce te ipsum, qui alios doces. Puta te velut unum aliquem ex prophetis. An non satis ad te? & nimium. Sed

Jerem. 1. 10.

Prælati est ministerium, non dominium.

* *al.* ut non multum.

gratia Dei es id quod es. Quid ? Esto quod Propheta. numquid plus quam propheta ? Si sapis , eris contentus mensurâ , quam tibi mensus est Deus. Nam quod amplius est , à malo est. Disce exemplo prophetico præsidere non tam ad imperitandum , quàm ad factitandum quod tempus requirit. Disce sarculo tibi opus esse , non sceptro , ut opus facias prophetæ. Et quidem ille non regnaturus ascendit , sed exstirpaturus. Putasne & tu invenias * aliquid elaborandum in agro Domini tui ? Et plurimum. Non plane totum quivere emundare * Prophetæ : aliquid filiis suis Apostolis quod agerent reliquerunt ; aliquid ipsi parentes tui tibi. Sed nec tu ad omne sufficies. Aliquid profecto tuo relicturus es successori , & ille aliis , & alii aliis usque in finem. Circa undecimam denique horam operarii otii arguuntur , & mittuntur in vineam. Antecessores tui Apostoli audierunt , quia *messis quidem multa , operarii vero pauci*. Paternam

Prælato sarculus convenit , non sceptrum.

* *al.* non invenias.

* *al.* emendare.

Laboris materia ei non deerit.

Matth. 9. 37.

Galat. 4.7. tibi vindicato hereditatem. Nam si filius, & heres. Ut probes heredem, evigila ad curam, & non otio torpeas, ne & tibi dicatur: Quid hic stas tota *Matth.* 20. 6. die otiosus?

10. Multo minus inveniri oportet aut deliciis resolutum, aut resupinum pompis. Nihil horum tibi tabulæ testatoris assignant. Sed quid? Si illarum tenore contentus sis, curam potius hereditabis & operam, quàm gloriam & divitias. Blanditur cathedra? Specula est. Inde denique superintendis, sonans tibi Episcopi nomine non dominium, sed officium. Quidni loceris in eminenti, unde prospectes omnia, qui speculator super omnia constitueris? Enimvero prospectus iste procinctum parit, non otium. Quo-MODO * libet gloriari, ubi otiari non licet? Nec locus est otio, ubi sedula urget sollicitudo omnium ecclesiarum. Nam quid tibi aliud dimisit *Act.* 3. 6. sanctus Apostolus? *Quod habeo*, inquit, *hoc tibi do.* Quid illud? Unum scio:

Episcopus est nomen officii, non dominii.

* *al.* quando.

non est aurum neque argentum, cum ipse dicat: *Argentum & aurum non est mihi.* Si habere contingat, utere non pro libitu, sed pro tempore. Sic eris utens illis, quasi non utens. Ipsa quidem, quod ad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: usus tamen horum bonus, abusio mala; sollicitudo pejor, quæstus turpior. Esto, ut alia quacumque ratione hæc tibi vindices: sed non apostolico jure. Nec enim tibi ille dare quod non habuit potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super ecclesias. Numquid dominationem? Audi ipsum. *Non dominantes*, ait, *in clero, sed forma facti gregis.* Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est in Evangelio: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* Et infert: *Vos autem non sic.* Planum est: Apostolis interdicitur dominatus.

Opes quatenus habeat Pontifex.

1. Pet. 5. 3.

Luc. 22. 25.

11. I ergo tu, & tibi usurpare aude

aut dominans apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque ſimul habere voles, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum * illorum numero putes, de quibus queritur Deus ſic: *Ipſi regnaverunt, & non ex me; principes exſtiterunt, & ego non cognovi.* Jam ſi regnare ſine Deo juvat, habes gloriam, ſed non apud Deum. At ſi interdictum tenemus, audiamus edictum: *Qui major eſt veſtrum, fiat ſicut junior; & qui præceſſor eſt, ſicut qui miniſtrat.* Forma apoſtolica hæc eſt: dominatio interdicitur, indicitur miniſtratio. quæ & commendatur ipſius exemplo Legiſlatoris, qui ſecutus adjungit: *Ego autem in medio veſtrum ſum, tamquam qui miniſtrat.* Quis ſe jam titulo hoc inglorium putet, quo ſe prior Dominus gloriæ præſignivit? Merito Paulus gloriatur in eo, dicens: *Miniſtri Chriſti ſunt, & ego.* Et addit: *Ut minus ſapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abun-*

* *al.* exemptum.

Oſea 8. 4.

Luc. 21. 26.

Ibidem 27.

Chriſti exemplo glorioſius eſt miniſtrare quàm dominari.

2. Cor. 11. 23.

dantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. O præclarum ministerium! Quo non id glorioſius principatu? SI GLORIARI oportet; forma tibi ſanctorum præfigitur, Apoſtolorum proponitur gloria. Parvane tibi illa videtur? Quis mihi tribuat ſimilem fieri in gloria ſanctorum? Clamat Propheta: *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum.* Clamat Apoſtolus: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Apoſtolorum gloria, crux & labores.

Pſal. 138. 17.

Gal. 6. 14

12. Hoc glorieris opto ſemper optimo genere gloriæ, quod Apoſtoli, quod Prophetæ delegere ſibi, tranſmiſere * tibi. Agnoſce hereditatem tuam in Chriſti cruce, in laboribus plurimis. Felix qui dicere potuit: *Plus omnibus laboravi.* Gloria eſt, ſed nil in ea inane, nil molle, nil reſupinum. Si labor terret, merces invitet. Unuſquiſque enim ſecundum ſuum laborem mercedem accipiet. Et ſi ille plus

* *al.* reliquere.

1. *Cor.* 15. 10.

Exhortatio ad ſollicitudinem atque laborem.

omnibus laboravit, non tamen totum elaboravit: & adhuc locus est. Exi in agrum Domini tui, & considera diligenter, quantis hodieque de veteri maledicto silvescat spinis ac tribulis. Exi, inquam, in mundum: ager est enim mundus, isque creditus tibi. Exi in illum, non tamquam dominus, sed tamquam villicus, videre & procurare unde exigendus es rationem. Exi *, dixerim, quibusdam tuæ passibus intentæ sollicitudinis, & sollicitæ intentionis. Neque enim ipsi qui jussi sunt ire in orbem universum, orbem circumierunt præsentia corporis, sed mentis providentia. Et tu leva oculos quosdam considerationis tuæ, & vide regiones, si non sunt magis siccæ ad ignem, quàm albæ ad messem. Quàm multæ, quas putaveras fruges, diligenter inspectæ, vepres potius apparebunt? Immo ne vepres quidem: annosæ & veternosæ arbores sunt, sed non profecto fructiferæ: nisi forte glandium aut siliquarum, quas porci

* *al.* Exi autem quibusdam.

manducant. Quousque occupant terram? Nonne, si exis & cernis ista, pudebit otiosam jacere securim; pudebit sine causa falcem apostolicam accepisse?

13. In hunc quondam agrum Isaac patriarcha exierat, cum primo Rebecca occurrit ei: &, ut Scriptura habet, *Exierat ad meditandum.* Ille ad meditandum, tu ad exstirpandum egrediaris necesse est. Tibi jam præcessisse meditatio debet: tempus faciendi præ manibus. Si nunc hæsitare* incipias, id quidem sero. Ante, juxta consilium Salvatoris, sedisse debueras, ante æstimasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, merita comparasse, sumptus computasse virtutum. Age ergo, puta tempus putationis adesse, si tamen meditationis præivit. Si cor movisti, movenda jam lingua, movenda est & manus. Accingere gladio tuo, gladio spiritus, quod est verbum Dei. Glorifica manum & brachium dextrum in faciendo vindictam

Genes. 24: 62.

* *al.* cogitare. *Luc.* 14. 28. Ante dignitatem metiendæ vires.

Ephes. 6. 17.

in nationibus, increpationes in populis, in alligando reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Si hæc facis, honorificas ministerium tuum, & ministerium te. Non mediocris iste principatus. Ex-

Pastorum est domare lupos, non dominari ovibus.

turbare est hoc malas bestias à terminis tuis, quo greges tui securi in pascua educantur. Domabis lupos, sed ovibus non dominaberis. Pascendas utique, non premendas suscepisti. Si bene consideraſti, quis sis; hæc te oportere facere non ignoras. Porro

Jacob. 4. 17. *Luc.* 12. 47.

scienti & non facienti, peccatum est tibi. Non es oblitus ubi legeris: *Servus sciens voluntatem domini sui, & non faciens* *, *plagis vapulabit multis.* Sic Prophetæ, sic Apostoli factitabant. Fortes fuere in bello, non molles in sericis. Si filius es Apostolorum & Prophetarum, & tu fac similiter. Vindica tibi nobile genus similibus moribus; quod non aliunde nobile, quàm morum ingenuitate, & fidei

* *al.* faciens digna.

Qualis nobilitas quærenda Prælatis Ecclesiæ.

Heb. 11. 33. fortitudine fit. Per hanc vicerunt re-

gna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones. Hoc chirographum paternæ tuæ hereditatis, quod tibi evolvimus, ubi inspicias portionem * quæ te contingit. Induere fortitudinem, & hereditasti. Posside fidem, posside pietatem, posside sapientiam, sed sapientiam sanctorum: (ipsa est timor Domini) & habes quod tuum est. Habes sine defraudatione integrum paternum fundum. Pretiosissimus fundus virtus est. BONUS FUNDUS humilitas, in quo omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. Per hanc nonnulli possedere etiam portas inimicorum. Quæ enim virtutum æque potest dæmonum omnem debellare superbiam, tyrannidem hominum? Ceterum cum omni indifferenter personæ hæc sit quædam turris fortitudinis à facie inimici; nescio quo pacto tamen vis ejus major in majoribus, & in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendidior gemma, in omni

* *add.* substantiæ.

Qualis fundus.

Humilitatis commendatio in magnatibus.

præcipue ornatu ſummi Pontificis. Quo enim celſior ceteris, eo humilitate apparet illuſtrior & ſeipſo.

CAPUT VII.

Reſumens priorem quæſtionem, quis ſit, diligentius expendit.

14. ARguar forſitan, quod non ſatis primis explicitis partibus, in ſecundas neſcio quomodo ſtilus excurrerit, deſcribere inchoans qualem te oporteat eſſe, cum necdum, quis ſis, plenius expreſſiſſet. Credo erubeſcens in ſummo poſitum apice videri hominem nudum, feſtinavit induere inſignibus ſuis. Abſque his nempe eo deformior, quo illuſtrior pares. Numquid poteſt abſcondi civitatis ſupra montem poſitæ deſolatio; aut latere fumus lucernæ exſtinctæ ſuper candelabrum? Simia in tecto, rex fatuus in ſolio ſedens. Et nunc audi canticum meum, & quidem

Indignum dignitates ab indignis occupari.

minus ſuave, ſed ſalutare. MONSTRUOSA res, gradus ſummus, & animus infimus: ſedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otioſa; ſermo multus, & fructus nullus; vultus gravis, & actus levis; ingens auctoritas, & nutans ſtabilitas. Admovi ſpeculum: fœdus ſe in eo vultus agnoſcat: tu tuum gaude diſſimilem inveniri. Inſpice tamen & tu, ne forte, etſi ſit unde merito placeas tibi, etiam in quo debeas diſplicere, non deſit. Volo glorieris teſtimonio conſcientiæ tuæ, ſed non minus ut eodem ipſo humilieris. Rara vox, *Nihil mihi conſcius ſum.* Cautior in bonis ambulas, ſi & mala non lateant. Quamobrem, ut dixi, noveris te, ut inter anguſtias quæ non deſunt, fruaris conſcientiæ bono; magis autem ut ſcias quid deſit tibi. Nam cui non deſit? Omnia illi deſunt, qui nil ſibi deeſſe putat. Quid ſi ſummus Pontifex ſis? NUMQUID quia ſummus Pontifex, ideo ſummus? INFIMUM

Ex teſtimonio conſcientiæ gloria & humiliatio.

1. Cor. 4. 4.

Nihil habet, qui ſe omnia putat habere.

noris esse, si summum putas. Quis summus? Cui addi non possit. Graviter erras, si te illum existimes. Absit. Non tu de illis es, qui dignitates virtutes putant. Tibi ante experta virtus, quàm dignitas fuit. Augustis relinquito illam sententiam, aliisque, qui divinis * coli honoribus non timuerunt: verbi gratia, Nabuchodonosor, Alexandro, Antiocho, Herodi. Tu vero considera, non consummatione summum te dici, sed comparatione. Nec me putes comparationem dicere meritorum, sed ministeriorum. Sic te existimet homo, ut ministrum Christi, & (quod absque præjudicio sanctitatis cujuspiam dixerim) summum plane inter ministros. Alias niti te ad summum velim, non putare summum, aut velle putari antequam sis. Nam quomodo proficis, si jam sufficis tibi? Non sit proinde tibi aut pigrum vestigare quid desit, aut fateri quod desit verecundum. Loquere & tu voce antecessoris tui:

* *al.* divis.

Unde Romanus Pontifex dicatur Summus.

Non est perfectus, qui non cupit esse perfectior.

Non quod jam acceperim, aut jam per- Philip.3.12.
fectus sim. Et rursum: *Ego me non ar-* Ibid. 13.
bitror comprehendisse. Hæc scientia sanctorum: hæc longe ab illa quæ inflat. Hanc qui apponit, apponit & Eccl. 1. 18.
dolorem: sed dolorem hunc nemo umquam sapiens subterfugit. Est quippe medicinalis dolor, per quem stupor ille letalis animi duri & impœnitentis extunditur. Et ideo sapiens, qui dicere potuit: *Et dolor meus in con-* Psal. 37.
spectu meo semper. Nunc jam repetendæ 18.
reliquiæ, si quæ sunt, loci illius, à quo paulo ante divertimus.

CAPUT VIII.

De pontificiæ dignitatis & potestatis excellentia disserit.

15. AGe, indagemus adhuc diligentius quis * sis, quam geras videlicet pro tempore personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu prin- Summi Pontificis elogia.

* *al.* qui.

ceps Episcoporum, tu heres Apostorum; tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt. Sunt quidem & alii cæli janitores, & gregum pastores: sed tu tanto glorioſius, quanto & differentius utrumque præ ceteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus. Nec modo ovium, sed & pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quæris? Ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolute & indiscrete totæ commissæ sunt oves? *Si me amas, Petre, pasce oves meas.* Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi* regni? *Oves meas*, inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi

Pastor pastorum.

Johan. 21. 15.

* *al.* certe.

ubi distinguitur nihil. Et forte præsentes ceteri condiscipuli erant, cum committens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege & uno pastore, secundum illud: *Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea.* *Cant. 6. 8.*
Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate. Inde est quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes, scientes sacramentum. *Galat. 1. 19.*
Denique Jacobus, qui videbatur columna Ecclesiæ, una contentus est Jerosolyma, Petro universitatem cedens. Pulcre vero ibi positus est suscitare semen defuncti fratris, ubi occisus est ille. nam dictus est frater Domini. Porro cedente Domini fratre, quis se alter ingerat Petri prærogativæ? Petrus Apostolis superior.

16. Ergo, juxta canones tuos, alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus: tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne, si Papæ potestas in Episcopos. *V. Cyprian. lib. 3. ep. 13.*

cauſa exſtiterit, tu Epiſcopo cælum claudere, tu ipſum ab epiſcopatu deponere, etiam & tradere ſatanæ potes? Stat ergo inconcuſſum privilegium tuum tibi, tam in datis clavibus, quàm in ovibus commendatis. Accipe aliud, quod nihilo minus prærogativam* confirmat tibi. Diſcipuli navigabant, & Dominus apparebat in littore; quodque jucundius erat, in corpore redivivo. Sciens Petrus quia Dominus eſt, in mare ſe miſit, & ſic venit ad ipſum, aliis navigio pervenientibus. Quid iſtud? Nempe ſignum ſingularis pontificii Petri, per quod non navem unam, ut ceteri quique ſuam, ſed ſæculum ipſum ſuſceperit gubernandum. Mare enim ſæculum eſt; naves, Eccleſiæ. Inde eſt quod altera vice inſtar Domini gradiens ſuper aquas, unicum ſe Chriſti Vicarium deſignavit, qui non uni populo, ſed cunctis præeſſe deberet. ſiquidem *aquæ multæ, populi multi.* Ita cum quiſque ceterorum habeat ſuam, tibi una commiſſa

* *al.* ipſum. *Johan.* 21.

Apoc. 17. 15.

est grandissima navis ; facta ex omnibus ipsa universalis Ecclesia, toto orbe diffusa.

CAPUT IX.

Propriæ naturæ considerationem commendat.

17. EN quis es : sed noli oblivisci etiam quid. Nam & ego non sum oblitus, id me promisisse repetiturum in opportunitate. Quàm opportune cum eo qui es, etiam quod ante eras, consideras ! Quid dico, eras ? Et nunc es. Quid desinas intueri, quod non desiisti esse ? Una sane consideratio est, quid fueris, & quid sis : nam quis sis factus, altera. Non oportet ut ista extundat illam in scrutinio tui. Es enim, ut dixi, adhuc quod eras : & non minus hoc es, quàm quod factus es post, forte & magis. Denique illud natus es, mutuatus hoc, non in hoc mutatus. Non rejectum illud, sed istud adjectum. Tractemus

Consideret quis & quid sit.

utrumque ſimul. nam, ut præfatum me memini, collatæ ex invicem ambæ res utiliores fient. Dixi ſupra conſideranti quid ſis, naturam occurrere, qua es homo. nam homo natus es. Porro percunctanti quis, perſonæ reſpondebitur nomen, quod eſt Epiſcopus: quod quidem factus, non natus es. Quid tibi horum videtur ad purum eſſe tui, & ad te principalius pertinere? quod factus, an quod natus? Nonne quod natus? Hoc ergo conſulo * conſideres maxime, quod maxime es, hominem videlicet, quod & natus es.

* *al.* conſidera.

18. Nec modo quid natus, ſed & qualis natus, oportet attendas, ſi non vis tuæ conſiderationis fructu & utilitate fraudari. Tolle proinde nunc hereditaria hæc perizomata ab initio maledicta. Dirumpe velamen foliorum celantium ignominiam, non plagam curantium. Dele fucum fugacis honoris hujus, & male coloratæ nitorem gloriæ, ut nude nudum conſi-

deres, quia nudus egressus es de utero matris tuæ. Numquid infulatus? numquid micans gemmis, aut floridus sericis, aut coronatus pennis, aut suffarcinatus metallis? Si cuncta hæc, veluti nubes quasdam matutinas, velociter transeuntes & cito pertransituras, dissipes, & exsuffles à facie considerationis tuæ; occurret tibi homo nudus, & pauper, & miser, & miserabilis; homo dolens quod homo sit, erubescens quod nudus sit, plorans quod natus sit, murmurans quod sit homo natus ad laborem, non ad honorem; homo natus de muliere, & ob hoc cum reatu; brevi vivens tempore, ideoque cum metu; repletus multis miseriis, & propterea cum fletu. Et vere multis, quia corporis & animæ simul. Quid enim calamitate vacat nascenti in peccato, fragili corpore, & mente sterili? Vere ergo repletus, cui infirmitas corporis, & fatuitas cordis cumulatur traduce sordis, mortis addictione. Salubris co-

Iob 1. 21.

Humanæ miseriæ icon.

Iob 5. 7.

Iob 14. 1.

Magnatibus neceſſaria ſuæ miſeriæ cogitatio.

pula, ut cogitans te ſummum Pontificem, attendas pariter viliſſimum cinerem non fuiſſe, ſed eſſe. Imitetur cogitatio naturam; imitetur &, quod dignius eſt, Auctorem naturæ, ſumma imaque conſocians. Nonne natura in perſona hominis vili limo vitæ ſpiraculum colligavit? Nonne Auctor naturæ in ſui perſona Verbum limumque contemperavit? Ita tibi ſume formam, tam de noſtræ concretione originis, quàm de ſacramento redemptionis: ut altus ſedens, non alta ſapiens ſis; ſed humilia de te ſentiens, humilibuſque conſentiens.

CAPUT X.

Tertium membrum conſiderationis ſui, nempe Qualis ſit, exponit.

Medium ubique tenendum.

19. PRoinde ſi conſideras quantus es, cogita etiam qualis, & maxime. Hæc te ſane conſideratio tenet in te; nec à te avolare ſinit, non

ambulare in magnis, neque in mirabilibus ſuper te. In te conſiſtito. Non infra dejici, non attolli ſupra; non evadere in longius, non extendi in latius. Tene medium, ſi non vis perdere modum. Locus medius tutus eſt. Medium ſedes modi, & modus virtus. Omnem extra modum manſionem * ſapiens exſilium reputat. Propterea non eſt illi habitare in longo, quod ultra modum ſit: ſed ne in lato quidem, quod extra ſit: porro nec in alto vel imo, quod alterum ſupra, alterum infra ſit. Denique & longitudo exterminium habere ſolet, & dilatatio ſciſſuram, & altitudo ruinam, & profundum abſorptionem. Dico hæc planius, ne me putes ea loqui quæ Apoſtolus comprehendere hortatur cum omnibus ſanctis, longitudinem, latitudinem, ſublimitatem, & profundum. quod alterius erit & diſputationis, & temporis *. Nunc autem longum dico, cum ſibi homo longiorem promittit vitam; latum, cum in

* *al.* habitationem.

Epheſ. 3.18.

* *infra lib. 5. cap. 13. 14.* Longum, latum, profundum cavendum.

superfluas animus distenditur curas; altum, cum de se plus præsumit; profundum, cum se plus dejicit. Qui ergo longa sibi metitur tempora, nonne vere ingreditur iter exterminii, transiens vitæ terminos productiori sollicitudine? Inde est, quod homines in præsenti à sese exsules per oblivionem, in alia per inanem sollicitudinem migrant sæcula, non profutura, immo nec futura. Similiter animus distentus in multa, multis laceretur curis necesse est. Nempe immoderata extensio extenuationem, & extenuatio nimia scissionem facit. Jam vero alta præsumptio, quid nisi ruinosa præcipitatio est? Legisti namque, *Ante ruinam exaltatur cor.* Quid è regione nimiæ pusillanimitatis dejectio, nisi desperata quædam absorptio est? In hanc fortis non dejicietur. Prudens longioris vitæ non abducetur incerto. Modestus moderabitur curas: temperabit à superfluis, non deerit necessariis. Porro justus altiora se non præsu-

Prov. 18. 12. Virtutes cardinales huc necessariæ.

met, sed loquetur cum justo: *Si justus fuero, non levabo caput.* Job 18. 15.

CAPUT XI.

Serium examen sui Pontifici serio commendat.

Plus homo sibi tribuit duobus modis.

20. TU ergo in hac consideratione tui caute ambules, & tota æquitate verseris, ut nec plus vero tibi tribuas, nec plus justo parcas. Porro plus vero tribuis, non modo arrogando tibi quod non habes bonum, sed & quod habes adscribendo. Vigilanter discerne, qualis ex te, & qualis sis dono Dei, & non sit in spiritu tuo dolus. Erit autem, nisi fideliter partiens, tua tibi, & quæ sunt Dei, Deo sine fraude resignes. Ex te mala, bona à Domino esse, persuasum tibi non ambigo. Sane inter considerandum qualis sis; etiam qualis fueris, ad memoriam revocandum. conferenda posteriora prioribus. Pro-

Quomodo discernendus profectus.

feceriſne in virtute, in ſapientia, in intellectu, in ſuavitate morum; an ab his forte (quod abſit) defeceris. Patientior ſis, an impatientior ſolito, iracundior leniorne, inſolentior an humilior, affabilior an auſterior, exorabilior an difficilior, puſillior animo an magnanimior, ſerius magis an pluſculum diſſolutus, timoratior an forte fidentior quàm oportet. Quàm latus tibi patet campus in hoc genere conſiderandi! Memoro ego pauca, veluti quædam ſeminaria proferens; non tamen ipſe ſerens, ſed dans ſemen ſerenti. Oportet innoteſcat tibi zelus tuus, clementia tua, diſcretio quoque moderatrix earumdem virtutum; qualis videlicet in donandis injuriis, qualis ſis in ulciſcendis, quàm in utroque providus modi, loci, temporis obſervator. Prorſus conſideranda tria hæc in uſu virtutum harum: ne non ſint virtutes, ſi præter hæc reperiantur. nempe ejuſmodi, non natura virtutes, ſed uſus facit. Nam ex ſe in-

In zelo & clementia tria ſervanda.

differentes esse noscuntur. Tuum est, aut abutendo & confundendo facere vitia ; aut bene ordinateque utendo, virtutes. Solent discretionis oculo caligante alterutrum sibi præripere, loca, terminos occupare. Porro caliginis duæ sunt causæ, ira, & mollior affectus. Is judicii censuram enervat, illa præcipitat. Quomodo ab altero non periclitetur, aut pietas clementiæ, aut zeli rectitudo ? Turbatus præ ira oculus clementer nil intuetur ; suffusus fluxa quadam & muliebri mollitie animi rectum non videt. Non eris innocens, si aut punias eum cui forte parcendum esset, aut parcas ei qui fuerat puniendus.

Caligo ex ira & molli affectu.

CAPUT XII.

Neque in prosperis animum nimis laxandum, neque in adversis deficiendum.

21. IN tribulationibus quoque qualem te inveneris, nolo dissi-

In adversis suis & alienis ut se gerendum.

mules. Si constantem in tuis, condolentem in alienis, gaude. Recti cordis hoc; è regione perversissimi, si cum in propriis deprehendaris fortasse impatiens, minime tamen in alienis compatiens sentiaris. Quid in prosperis? nihilne est quod considerationem sollicitet? Est utique, si diligenter attendas, quàm rarus semper exstiterit, qui non vel modice in prosperitate animum relaxaverit à sui custodia & disciplina. Quando hæc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem? Sapiens David, sapientior Salomon fuit: sed, blandientibus nimis secundis rebus, alter ex parte, alter ex toto desipuit. MAGNUS, qui incidens in adversa, non excidit vel parum à sapientia: nec minor, cui præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Quamquam facilius inveneris, qui sapientiam retinuerunt, contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt. Præferendus

Difficile in prosperis servare modum.

Facilius in adversis.

ille, & magnus * est, cui inter prosperа saltem risus indecentior, aut sermo insolentior, aut immoderatior cura vestis vel corporis non irrepsit.

* *al.* magnis.

CAPUT XIII.

Ab otio & nugis, vanisque sermonibus Pontificem dehortatur.

22. ETsi recte Sapiens hortatur sapientiam scribi in otio, CAVENDUM & in otio otium est. Fugienda proinde otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. Inter sæculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis, blasphemiæ. Interdum tamen si incidant, ferendæ fortassis; referendæ numquam. Magis interveniendum caute & prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant, & supersedeant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio: talibus jam aperire illicitum, assuesce-

Eccli 38.25. Otiositas fugienda & nugæ.

Malach. 2. 7.

re ſacrilegum eſt. *Labia ſacerdotis*, ait, *cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt de ore ejus:* non nugas profecto, vel fabulas. Verbum ſcurrile, quod facetti urbanive nomine colorant, non ſufficit peregrinari ab ore: procul & ab aure relegandum. Fœde ad cachinnos moveris, fœdius moves. Porro detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim.

Nec audiendæ.

CAPUT XIV.

Perſonarum acceptionem in judiciis ſummopere vitandam.

23. DE avaritia non eſt quod tuum fatigem intuitum, cum pecuniam tamquam paleam dicaris habere. Non prorſus, non eſt quod pro illa timeatur à judiciis tuis. Sed eſt quod non minus ſæpe, nec noxie minus inſidiari judicantibus ſolet: de quo maxime, quid in tua lateat conſcientia, latere te nolim. Quid illud

Eugenius ab avaritia alienus.

sit quæris? acceptio personarum. Non parvi te reum peccati existimes, si facies peccatorum sumis, & non potius causas dijudicas meritorum. Est item vitium, cujus si te immunem sentis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me judice solitarius: quia veraciter singulariterque levasti te supra te, juxta Prophetam. FACILITAS credulitatis hæc est, cujus callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes. Gratulor autem tibi (nec enim assentationis apud te vereor incurrere notam) gratulor, inquam, præsidere te usque adhuc absque horum omnium querela multa: an & sine culpa, tu videris. Nunc ad ea quæ sub te sunt, consideratio intendenda. At alterius principii hoc: siquidem tuis occupationibus sermo brevior competentior est.

Acceptio personarum Pontifici cavenda.

Thren. 3. 28.

Facilitas credendi, familiare vitium magnatibus.

LIBER III.

CAPUT I.

Pontificis esse, non tam ut omnes suo dominio subjiciat, sed ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesiæ gremium perducat.

Orbis totus sub Pontifice.

1. FInis superioris libri huic principium ponit. Itaque juxta promissum illius consideranda quæ sub te sunt. Quænam sint illa, non est quod à me quærendum putes, Sacerdotum optime Eugeni; rectius fortasse quæ non sint quæras. Orbe exeundum ei qui forte volet explorare quæ non ad tuam pertinent curam. Parentes tui destinati sunt, non aliquas regiones, sed ipsum debellaturi or-

Mar.16.15. bem. *Ite in orbem universum*, dictum est illis. Ipsi vero vendentes tunicas, emere gladios ignitum eloquium, & spiritum

ſpiritum vehementem, arma potentia Deo. Quo non pervenerunt victores inclyti, filii excuſſorum? Quo non ſagittæ potentium acutæ cum carbonibus deſolatoriis? & quidem in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Penetrabant & incendebant verba illa incenſa igni, quem Dominus miſit in terram. Occumbebant ſtrenuiſſimi bellatores, ſed non ſuccumbebant: triumphabant & mortui. Nimis confortatus eſt principatus eorum: conſtituti ſunt principes ſuper omnem terram. Eis tu ſucceſſiſti in hereditatem. Ita tu heres, & orbis hereditas. At quatenus hæc portio te contingit, aut contigerit illos, id ſobria conſideratione penſandum. Non enim per omnem reor modum, ſed ſane quodamtenus (ut mihi videtur) DISPENSATIO tibi ſuper illum credita eſt, non data poſſeſſio. Si pergis uſurpare & hanc, contradicit tibi qui dicit: *Meus eſt orbis terræ*,

Pſ. 119. 4.

Pſ. 18. 5.

Luc. 12. 49.

Pſ. 138. 17.

Pſ. 44. 17. Apoſtolorum eſt heres.

Diſpenſatio ei competit, non poſſeſſio.

Pſ. 49. 12.

& plenitudo ejus. Non tu ille, de quo
Psal. 103. 24. Propheta: *Et erit omnis terra possessio ejus.* Christus hic est, qui possessionem
Christo dominium triplici jure. sibi vindicat, & jure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris.
Psal. 2. 8. Cui enim alteri dictum est, *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ?* Possessionem & dominium cede huic: tu curam illius habe. Pars tua hæc: ultra ne extendas manum.

2. Quid, inquis? Non negas præesse, & dominari vetas? Plane sic. Quasi non bene præsit, qui præest in sollicitudine. Numquid non & villa villico, & parvus dominus subjectus est pædagogo? Nec tamen villæ ille, nec is sui domini dominus est. ITA & tu præsis ut provideas, ut consulas, ut procures, ut serves. Præsis ut prosis;
Matt. 24. 45. præsis ut fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Ad quid? Ut des illis escam in tempore; hoc est, ut dispenses, non imperes. Hoc fac, & dominari ne

affectes hominum homo, ut non dominetur tui omnis injustitia. At satis superque id intimatum supra, cum, quis sis, disputaretur. Addo tamen & hoc. nam NULLUM tibi venenum, nullum gladium plus formido, quàm libidinem dominandi. Certe ut multum tibi tribuas, si multum deceptus non es, nil te existimas plus accepisse à magnis Apostolis. Recordare nunc vocis illius: *Sapientibus & insipientibus debitor sum.* Et si non indebitam tibi ipsam censes, hoc quoque simul memento, debitoris molestum nomen servienti potius, quàm dominanti congruere. Servus in Evangelio audit: *Quantum debes domino meo?* Ergo si te agnoscis sapientibus & insipientibus, non dominatorem, sed debitorem; curandum summopere tibi, & tota vigilantia considerandum, quomodo & qui non sapiunt sapiant, & qui desipuere resipiscant. At NULLUM genus insipientiæ infidelitate (ut sic loquar) in-

Dominandi libido maxime metuenda Pontifici.

Rom. 1. 14.

Luc. 16. 5.

ſipientius. Ergo & infidelibus debitor es, * Judæis, Græcis, & Gentibus.

* *al.* Judæis & Gentibus.

Pontificis cura in quo

3. INTEREST proinde tua, dare operam quam poſſis, ut increduli convertantur ad Fidem, converſi non avertantur, averſi revertantur : porro perverſi ordinentur ad rectitudinem, ſubverſi ad veritatem revocentur : ſubverſores invictis rationibus convincantur, ut vel emendentur ipſi, ſi fieri poteſt ; vel ſi non, perdant auctoritatem, facultatemque alios ſubvertendi. Non omnino & ab hoc inſipientium genere peſſimo tibi diſſimulandum. Dico autem hæreticos, ſchiſmaticoſque. nam hi ſunt ſubverſi, & ſubverſores ; canes ad ſciſſionem, vulpes ad fraudem. Erunt, inquam, hujuſmodi maxime tuo ſtudio aut corrigendi, ne pereant ; aut ne perimant, coërcendi. Eſto, de Judæis excuſat te tempus : habent terminum ſuum qui prævenire* non poterit. Plenitudinem gentium præire oportet.

Circa hæreticos, ſchiſmaticos & infideles.

* *al.* præteriri.

Sed de ipsis gentibus quid respondes? Immo quid tua consideratio respondet tibi percunctanti sic? Quid visum est patribus ponere metam Evangelio, verbum suspendere fidei, donec infidelitas durat? Qua ratione, putamus, substitit velociter currens sermo? quis primus inhibuit hunc salutarem cursum? Et illis causa forte, quam nescimus, aut necessitas potuit obstitisse. *Psal.* 147. 15.

4. Nobis quæ dissimulandi ratio est? Qua fiducia, qua conscientia Christum non vel offerimus eis qui non habent? An veritatem Dei in injustitia detinemus? Et quidem quandoque perveniat gentium plenitudo necesse est. Exspectamus ut in eas incidat fides? Cui credere casu contigit? *Quomodo credent sine prædicante?* Petrus ad Cornelium, Philippus ad Eunuchum missi sunt: &, si exemplum recentius quærimus, Augustinus à beato Gregorio destinatus, formam fidei tradidit Anglis. Et de his tu ita *Rom.* 10. 14. *Act.* 8. 26. *Act.* 10. 20.

Græcorum schisma.

tecum. Ego addo & de pertinacia Græcorum, qui nobiscum sunt, & nobiscum non sunt; juncti fide, pace divisi. Quamquam & in fide ipsa claudicaverint à semitis rectis. Et item de hæresi, quæ clam pæne ubique serpit; apud aliquos sævit palam. Nam Parvulos Ecclesiæ passim & publice deglutire festinat. Quæris ubi sit hoc? Vestri *, qui terram Austri tam sæpe visitant, ecce hi sciunt, & possunt dicere tibi. Eunt & redeunt per medium illorum, aut transeunt secus: sed quid boni adhuc cum illis egerint, necdum audivimus. Et forsitan audissemus, nisi præ auro Hispaniæ, salus populi viluisset. Tuum est & plagæ huic remedium providere.

* *al.* Viri.

5. Sed est insipientia, quæ ipsam quoque jam propemodum stultam fecit sapientiam fidei. Quomodo & ipsam Catholicam pæne totam hoc virus infecit? Nam dum & in ipsa quique quæ nostra sunt quærimus, fit ut invicem invidentes, invicem

Virus Ecclesiæ est quærere quæ sua sunt.

provocantes, exerceamur ad odia, animemur ad injurias, armemur ad lites, cavillemur ad dolos, feramur ad detractiones, prorumpamus ad maledicta, opprimamur à fortioribus, opprimamus infirmiores. Quàm digne & laudabiliter occupatur meditatio cordis tui adversus tam pestilens insipientiæ genus, quod corpus ipsum Christi, quæ est multitudo credentium, occupasse consideras! O ambitio, ambientium crux! quomodo omnes torquens, omnibus places? Nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat; nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis ejus. An non limina Apostolorum plus jam ambitio, quàm devotio terit? Annon vocibus ejus vestrum tota die resultat palatium? Annon quæstibus ejus tota legum, canonumque disciplina insudat? Annon spoliis ejus omnis Italica inhiat inexplebili aviditate rapacitas? Quid ita, immo quid aliud tua ipsius spiritualia studia non saltem intercîdit,

Ambitio crux.

Ambitio plus quam devotio Apostolorum limina terit.

sed abscidit ? Quoties sancta ac fœcunda tua abortiri otia fecit inquietum & inquietans malum ? Aliud est quod ab oppressis appellatur ad te , aliud autem quod ambitio in Ecclesia per te regnare molitur. Nec deesse illis, nec huic aliquatenus assentire oportet. Quàm vero inique fovetur illa , spernuntur illi ! utrisque tamen debitor es , illis ut erigas , istis ut reprimas.

CAPUT II.

Quis modus in appellationibus ad Sedem apostolicam adhibendus sit.

6. ET quoniam incidit de appellationibus , prosequi aliquatenus non erit ab re. Magno in his & pio opus intuitu est ; ne quod magna fuit necessitate * provisum , male utendo reddatur inutile. Mihi videtur & in multam posse eas devenire perniciem , si non summo moderamine actitentur. Appellatur de toto mundo

* *al.* utilitate.

ad te. Id quidem in testimonium singularis primatus tui. At tu, si sapis, non primatu gaudebis, sed fructu. Apostolis dictum est: *In hoc nolite gaudere, quod spiritus subjiciuntur vobis.* Appellatur ad te, ut dixi: & utinam tam fructuose, quàm necessarie. Utinam cum oppressus clamat, sentiat oppressor; & non superbiat impius unde incenditur pauper. Quid tam decorum, ut ad invocationem tui nominis oppressi effugiant, versuti non refugiant? Quid è regione tam perversum, tam recti alienum, ut lætetur qui malum fecit; & qui tulit, inaniter fatigetur? Inhumanissime non moveris erga hominem, cui illatæ injuriæ cumulavere dolorem & labor itineris, & damna expensarum: sed nihilo minus ignaviissime in illum non moveris, qui huic tot calamitatum partim auctor, partim exstitit causa. Evigila homo Dei, cum hæc contingunt: moveatur miseratio, moveatur & indignatio tua. Alteram læso, alte-

Appellatio de toto mundo ad Pontif. testimonium primatus.

V. Bern. ep. 237. & 238.

Luc. 10. 20.

Appellationes injuſtæ ut corrigendæ.

teram lædenti debes. Conſoletur ille damnorum reſarcitu ſuorum, ſatisfactione injuriarum, fine calumniarum: cum iſto ita agatur, ut pœniteat feciſſe quod non timuit facere, & non de pœnis innocentis rideat.

7. Arbitror idem debere pati illum, qui ſine cauſa forte appellavit. FORMULAM hanc juſtitiæ præfigit tibi & divinæ incommutabilis ratio æquitatis, &, ni fallor, ipſa appellationum lex, ut illicite uſurpata appellatio nec proſit appellanti, nec appellato obſit. Ut quid enim fruſtra fatigatus ſit homo? Quàm plenum juſtitiæ, ut ſeſe potius læſerit qui voluit proximum? APPELLASSE inique, iniquum eſt: inique & impune, iniquarum appellationum fomes. INIQUA autem omnis appellatio, ad quam juſtitiæ inopia non coëgit. Appellare, non ut graves, ſed ſi graveris, licet. Appellandum à ſententia. Ante ſententiam improbe omnino, niſi ob manifeſtum gravamen, præſumitur

appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet quia aut gravare intendit, aut tempus redimere. Non est autem suffugium appellatio, sed refugium. Quantos novimus appellasse pulsatos, quo interim liceret, quod numquam licet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appellationis suffragio nefaria scimus, verbi gratia, incestum, adulterium. Quale est hoc, turpitudini patrocinari, quod vel maxime formidari à turpibus oportebat? Quousque murmur universæ terræ aut dissimulas, aut non advertis? Quousque dormitas? quousque non evigilat consideratio tua ad tantam appellationum confusionem atque abusionem? Præter jus & fas, præter morem & ordinem fiunt. Non locus, non modus, non tempus non causa discernitur, aut persona. Præsumuntur leviter passim, plerumque & nequiter. Volentes malignari, nonne his potissimum terreri solebant? Nunc terrori ipsi ex his magis fiunt,

Quandonam appellatio licita.

Iniquorum appellationum materia.

atque id bonis. Antidotum verſum in venenum. Non mutatio dexteræ Excelſi hæc.

8. Appellantur boni à malis, ut non faciant bona: & ſuperſedent à voce tonitrui tui formidantes. Denique appellantur Epiſcopi, ne illicita audeant matrimonia ſolvere, vel prohibere. Appellantur ne rapinas, ne furta, ne ſacrilegia, & quæ ejuſmodi ſunt, punire ullatenus vel cohibere præſumant. Appellantur, ne indignas & infames perſonas à ſacris officiis beneficiiſve repellere ſeu amovere queant. Quod tu invenis remedium morbo huic, ne quod repertum ad remedium fuit, reperiatur ad mortem? Zelatus eſt Dominus domum orationis factam ſpeluncam latronum: tu ejus miniſter diſſimulas miſerorum refugium datum arma iniquitati? Videas præripi paſſim partes oppreſſorum, & prorumpere ad appellandum non tam gravatos, quàm gravare volentes. Quid hoc myſterii? Tuum

Matth. 21. 13.

est considerare, non meum commentari istud. Et cur, inquis, male appellati non veniunt, ostensuri suam innocentiam, malitiam convicturi? Dico quod dicere ad hæc solent: Nolumus vexari frustra. In curia esse, qui proclivius faveant appellantibus, foveant appellationes. Cessuris Romæ, domi cedere satius.

9. Fateor me non omnino decredere his. Quem das mihi in tam crebris appellationibus quæ hodie fiunt, qui pro expensis itineris vel nummum restituerit illi, quem forte appellarit? Mirum vero si ita omnes & appellantes justi, & appellati rei vestro examine inventi sint. *Diligite*, inquit, *justitiam, qui judicatis terram.* Parum est justitiam tenere, nisi & diligas. Qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur. Amator justitiæ inquirit justitiam, & prosequitur eam: porro omnem injustitiam persequitur. Nil tibi & illis, qui appellationes venationes putant. Pudet elogii, quod apud eth-

Sap. 1. 1. Aliud tenere, aliud diligere justitiam.

nicos jam vertitur in parabolam : Duos movimus * cervos pingues. Ut mitius loquar, plus facetiæ quàm juſtitiæ hic. Tu ſi amas juſtitiam, appellationes non affectas, ſed ſuſtines. Verumtamen quid emolumenti affert eccleſiis Dei tua unius hominis juſtitia, ubi ſententia prævalet aliter affectorum ? At iſtud loci * illius erit, cum cœperint verſari quæ circà te ſunt.

* *al.* novimus.

* *lib. 4. de conſid. cap. 3.*

10. Nunc vero non te exiſtimes otioſe vacare conſiderationi huic, qua appellationes ad legitimum, ſi fieri poteſt, revoces uſum. Et ſi hinc mea quæratur vel potius curetur ſententia, dico appellationes ut non contemnendas, ſic nec uſurpandas omnino. Porro horum quid inſolentius cenſeam, haud facile dixerim : niſi quod uſurpatio quamdam videtur inducere contemptus neceſſitatem, ac per hoc forte acrius inſectanda, quæ amplius nocet. Aut non vere nocentior eſt, mala in ſe, in partu pejor ? Nonne ipſa eſt quæ ipſum jus quoque naturæ aut

Appellationes non uſurpandæ.

extenuat, aut exterminat? Nam sæpe rebus etiam pretiosissimis pretii gratiam non modo demit, sed adimit. Quid Sacramentis acceptius? Usurpata tamen ab indignis, indigneve tractata, minime acceptantur. Magis habent damnationem, quia debitam venerationem non habent. Fateor grande & generale mundo bonum esse appellationes: idque tam necessarium, quàm solem ipsum mortalibus. Revera quidam sol justitiæ est, prodens ac redarguens opera tenebrarum. Prorsus fovendæ & manutenendæ sunt: sed quas extorsit necessitas, non calliditas adinvenit. Usurpatoriæ sunt hujusmodi omnes, non subvenientes in necessitate, sed opitulantes iniquitati. Quidni veniant in contemptum? Quanti ut talibus quoque deferrent, etiam de proprio cessere jure, ne longo & casso itinere fatigarentur? Plures tamen sua amittere non ferentes, appellationes minus opportunas, & cessa nomina im-

Earum necessitas, & utilitas.

portunius contempſerunt.

Appellationum abuſus exemplis oſtenditur.

11. Dico aliquid quod ad rem pertinet, exempli cauſa. Quidam ſibi publice deſponſaverat uxorem. Adeſt dies celebris nuptiarum. Parata omnia, invitati multi. Et ecce homo concupiſcens uxorem proximi ſui, in vocem appellationis inopinatæ prorumpit, affirmans ſibi traditam prius, ſuam potius eſſe debere*. Stupet ſponſus, hærent omnes: ſacerdos non audet progredi, fruſtratur omnis ille apparatus; deſcendit quiſque in domum ſuam, ſuam cœnam manducaturus: ſponſa à menſa & thalamo ſponſi ſuſpenditur, quouſque Roma reditum eſt. Pariſius contigit hoc, nobili Galliarum civitate, ſede regia. Rurſum in civitate eadem quidam ſibi deſponſata uxore diem conſtituit nuptiarum. Interim emergit calumnia, dicentibus quibuſdam non debere conjungi. Ad judicium Eccleſiæ cauſa delata eſt: ſed non exſpectata ſententia, appellatum eſt ſine cauſa, ſine gravamine,

* *al. add.* Quid plura?

ſolo

solo fruſtratoriæ dilationis intuitu. At ille, ſive perdere quæ pararat, ſive dilectæ tamdiu fruſtrari conſortio nolens, nihilo minus quod propoſuerat, contempta ſive diſſimulata appellatione peregit. Quid illud quod in Autiſiodorenſi eccleſia nuper à quodam adoleſcente præſumptum eſt? Nempe defuncto ſancto Epiſcopo, volentibus clericis alium, ut moris eſt, eligere ſibi; intervenit ille appellans, & vetans ne fieret, quouſque iſſet & rediſſet ab Urbe. cui tamen appellationi nec ipſe detulit. Nam cum videret ſe contemni, tamquam qui irrationabiliter appellaſſet; accitis quos potuit ſibi, tertia die poſt factam ab aliis electionem, fecit ſuam.

12. Cum itaque ex his & innumeris talibus liqueat, non ex contemptu gigni uſurpationem, ſed ex uſurpatione contemptum: videris tu, quid ſibi velit, quod zelus veſter aſſidue pæne vindicat illum, iſtam diſſimulat. Vis perfectius coërcere contemptum? Appellationum contemptus ut coërcendus.

Cura in ipſo utero peſſimæ matris præfocari germen nequam. quod ita fiet, ſi uſurpatio digna animadverſione mulctetur. Tolle uſurpationem, & contemptus excuſationem non habet. Porro inexcuſabilitas auſum explodet. Non ſit proinde uſurpator, & contemptor nullus erit, aut admodum rarus. Bene facis tu, quod appellationum negato ſuffragio, immo ſuffugio, multa remittis negotia ad cognoſcentes, vel qui noſcere citius poſſunt. Ubi enim certior ac facilior notio, ibi deciſio tutior, expeditiorque eſſe poteſt. Quàm plenum gratiæ, quàm multorum perinde per hoc & laboribus parcis, & ſumptibus! At quibus ſic credas, id tibi omnimodis attendendum. Poteram multa de eodem utiliter addere his: ſed memor propoſiti mei, contentus interim occaſionem dediſſe, ad alia tranſeo.

CAPUT III.

Præsules Ecclesiæ non tam ut præsint, ac semetipsos pascant, quàm ut aliis prosint, constitutos esse.

Pontifici & principi subditorum commodum quærendum, non proprium.

13. ET primum quod occurrit, minime transeundum reor. Præes, & singulariter. Ad quid? eget, tibi dico, consideratione. Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem his, à quibus beneficium mendicas? Audi Dominum: *Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* At istud de his qui foris sunt. Quid ad nos? Tu id mendaciter diceris, si non tam beneficus esse, quàm beneficis præesse intendas. Parvi, dejectique animi est, de subditis non profectum quærere subditorum, sed quæstum proprium. In summo præsertim omnium nihil

Luc. 22. 25.

2. *Cor.* 12. 14. turpius. Quàm pulcre Magiſter gentium parentes filiis, non filios debere cenſuit theſaurizare parentibus. Non mediocris gloriæ vox illa identidem ipſius: *Non requiro datum, ſed fructum.* Phil. 4. 17. At jam tranſeamus & hinc, ne quis moram in his meam, avaritiæ in te notam interpretetur: quæ quàm longe à te ſit, libro ſuperiori* teſtatus ſum, ſciens quanta, & in quanta tua neceſſitate reſpueris. Ad te proinde ſcripſerim iſta, non propter te. Nempe quod tibi ſcribitur, ſoli prodeſſe non decet. Hic locus avaritiam carpit, a quo vitio immunis ſatis tua opinio eſt; an & opus, tu videris. Vidimus tamen (ut oblata à pauperibus * taceam, quæ tangere non acquieſcis) Germanicos detumuiſſe * ſaccos, ſed pretio, non maſſa. Argentum reputatum eſt fœnum. Summarii non levatis ſarcinis, onuſti nihilo minus repatriant vel inviti. Nova res! Quando hactenus aurum Roma refudit*? Et nunc Romanorum conſilio id uſur-

* *lib.* 2. *cap.* 4.

* *al.* pauperioribus.

* *al.* detinuiſſe.

* *al.* refugit.

patum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, & ambo rei. Siquidem unus Moguntinus, Colonienſis alter : alteri gratia gratis reddita eſt; alter, indignus credo cui gratia redderetur, audivit : Cum quali veſte intraſti, cum tali egredieris. O vocem magnificam ! vocem prorſus apoſtolicæ libertatis ! Quid minus ab illa hæc habuit, *Pecunia tua tecum ſit in perditionem ?* Niſi quod in illa plus zeli, in iſta plus modeſtiæ ſonuit. Quid ille de tranſmarinis partibus pæne à finibus terræ, terra & mari currens pro epiſcopatu, ſuis & alienis facultatibus rurſus emendo ? Jam enim emerat prius. Tulit multa, ſed retulit, non omnia tamen. Incidit miſer in manus alias, accipere quàm dare potentiores *. Bene feciſti, tuas in utroque ſervans innoxias, nec imponere ſcilicet ambitioſo, nec ſupponere iniquo mammonæ acquieſcens. Non ſic à paupere Epiſcopo continuiſti, dans quod daret, ne immunificus notare-

Act. 8. 20. Eugenium laudat à fuga avaritiæ.

* *al.* promptiores.

tur : accepit clam, quod palam dedit. Sic de tuo ſacculo conſultum eſt verecundiæ viri : ſic quoque curiæ morem gerens, tuo beneficio invidiam declinavit eorum, qui diligunt munera. Non potes abſcondere : & factum novimus, & perſonam. Audire gravat ? Et ego eo libentius prædico, quo tu id moleſtius audis. ſi tibi ſic expedit, & mihi ſic. Tam non oportet Chriſti gloriam me ſilere, quàm nec te quærere tuam. Et ſi pergis murmurare adhuc, reſpondebitur tibi ex Evangelio : *Quanto eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, dicentes : Bene omnia fecit.*

Marc.7.36.

CAPUT IV.

Gradus Ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt, non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum quærendi Privilegia ac Exemptiones perstringit.

14. AUdi aliud, si tamen aliud. Ad idem enim fortassis pertinere quis dicat. Tua consideratio viderit hoc. Mihi videtur non longe à vero dissentire, qui id forte inter avaritiæ species locandum putaverit. Ego vero illius aut speciem esse, aut speciem habere non negaverim. SANE interest tuæ perfectionis, & malas res, & malas pariter species devitare. In altero conscientiæ, in altero famæ consulis. Puta tibi non licere (etsi alias fortasse liceat) quicquid male fuerit coloratum. Denique interroga majores tuos, & dicent tibi: *Ab omni specie mala abstinete vos.* Sane minister

Pontificî conscientiæ & famæ consulendum.

1. Thess. 5. 22.

Domini Dominum imitetur, quia ipſe
Johan. 12. 26. ait: *Qui mihi miniſtrat, me ſequatur.* Et
Pſal. 92. 1. habes de illo: *Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem.* Tu quoque eſto fortis in fide, decorus in gloria; & probaſti te imitatorem Dei. FORTITUDO tua, fiducia fidelis conſcientiæ: decor tuus, ſplendor bonæ opinionis. Ita quæſo, induere fortitudinem; etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro ſpecie tua & pulcritudine tua nihilo minus tamquam propria ſimilitudine delectatur. Induere veſtimentis gloriæ tuæ, veſtire duplicibus, quibus domeſticos ſuos fortis illa mulier induere
Prov. 31. 2. conſuevit. Non ſit in conſcientia nutans infirmitas modicæ fidei, non ſit in fama nævus malæ ſpeciei; & veſtieris duplicibus: & gaudebit ſponſus ſuper ſponſam animam tuam, &
Exemptiones nimias improbat. gaudebit ſuper te Deus tuus. Miraris quorſum hæc, ignarus uſque adhuc quid dicere velim. Non te tollo diutius. Murmur loquor & querimoniam

ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari. Vel nullæ, vel paucæ admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? Subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, Archiepiscopi Patriarchis sive Primatibus. Bonane species hæc? Mirum si excusari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum & debeatis, quæstio est. Honorum ac dignitatum gradus, & ordines quibusque suos servare positi estis, non invidere, ut quidam vestrorum ait: *Cui honorem, honorem.* *Rom.* 13. 7.

15. Spiritualis homo ille, qui omne dijudicat, ut ipse à nemine judicetur, omne opus suum trina quadam consideratione præveniet. Primum quidem an liceat, deinde an deceat, postremo an & expediat. Nam etsi constet in Christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non

1. Cor. 2. 15. Triplici consideratione opus omne præveniendum.

Indecens Pontifici, ex potestate, non ratione agere.

expedire nisi quod decet & licet: non continuo tamen omne quod licet, decere aut expedire consequens erit. Age, aptemus, si possumus, tria ipsa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro lege uti; & quia non est ad quem appelleris, potestatem exercere, negligere rationem? Tune major Domino tuo? qui ait: *Non veni facere voluntatem meam.* *Johan.6.38.* Quamquam NON MINUS dejecti, quàm elati animi est, veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libitu agere; nec judicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale? Et si indignum cuivis utenti ratione vivere ut pecus, quis in te rectore omnium tantam contumeliam naturæ, honoris injuriam ferat? Sic degenerando (quod absit) generale opprobrium feciſti proprium tibi: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* *Ps. 48.13.* Quid item tam indignum tibi, quàm ut totum tenens, non sis con-

tentus toto, nisi minutias quasdam, atque exiguas portiones ipsius tibi creditæ universitatis, tamquam non sint tuæ, satagas nescio quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo parabolæ Nathan de homine, qui multas oves habens, unam quæ erat pauperis concupivit. Huc quoque veniat factum, immo facinus regis Achab, qui rerum summam tenebat, & unam vineam affectavit. Avertat Deus à te quod ille audivit: *Occidisti, & possedisti.* 2. *Reg.* 12. 1. 3. *Reg.* 21. 2. *Ibid.* 19.

16. Nolo autem prætendas mihi fructum emancipationis ipsius. Nullus est enim, nisi quod inde Episcopi insolentiores, monachi etiam dissolutiores fiunt. Quid quod & pauperiores? Inspice diligentius talium ubique libertorum & facultates, & vitas, si non pudenda admodum & tenuitas in his, & in illis sæcularitas invenitur. Matris noxiæ libertatis gemina soboles hæc. Quidni peccet licentius vagum & male liberum vulgus, cum Exemptionum qualis effectus.

non ſit qui arguat? Quidni licentius quoque ſpolietur ac deprædetur inermis religio, cum non ſit qui defendat? Quo enim refugium illis? Numquid ad Epiſcopos dolentes injuriam? Ridentibus profecto aſpiciunt oculis, ſive quæ faciunt mala, ſive quæ patiuntur. Quæ demum utilitas in ſanguine iſto? Vereor ne illa, quam in

*Ezech.*3.18. Propheta comminatus eſt Deus: *Ille*, inquiens, *in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Si enim & extollitur qui ſubtrahitur, & qui ſubtrahitur uritur *; qui ſubtrahit, quomodo innocens? Parum eſt: involvimus ignem: audi apertius. Si is qui murmurat, ſecundum animam mortuus eſt: qui inſtigat, quomodo vivit? Quomodo vero non reus mortis amborum, & ſuæ pariter, qui gladium dedit, unde ambo morerentur? Hoc eſt quod dixeram: *Occidiſti, & poſſediſti.* Adde quod qui audiunt, ſcandalizantur, indignantur, detrahunt, & blaſphemant, hoc eſt vul-

* *al.* murmurat.

Scandala inde quanta.

nerantur ad mortem. Non est bona arbor faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, simultates, scandala, odia; quodque magis dolendum, inter ecclesias inimicitias graves, perpetesque discordias. Vides quam verus sit sermo ille: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Quid si forte nec licet? Ignosce mihi: non facile adducor licitum consentire, quod tot illicita parturit. 1. Cor. 10. 22.

17. Tune denique tibi licitum censeas, suis ecclesias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos, quos posuerunt patres tui? Si justitiæ est jus cuique servare suum; auferre cuiquam sua, justo quomodo poterit convenire? Erras, si ut summam, ita & solam institutam à Deo vestram apostolicam potestatem existimas. Si hoc sentis, dissentis ab eo qui ait: *Non est potestas nisi à Deo.* Proinde quod sequitur, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: etsi principaliter pro te facit, non tamen Rom. 13. 1.

Potestas Apostolica, non sola à Deo instituta.

Ibidem. ſingulariter. Denique idem ait: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Non ait ſublimiori, tamquam in uno; ſed ſublimioribus, tamquam in multis. Non ergo tua ſola poteſtas à Domino; ſunt & mediocres, ſunt & inferiores. Et quomodo quos Deus conjunxit, non ſunt ſeparandi: ſic nec quos ſubjunxit, comparandi. Monſtrum facis, ſi manui ſubmovens digitum, facis pendere de capite, ſuperiorem manui, brachio collateralem. Tale eſt ſi in Chriſti corpore membra aliter locas quàm diſpoſuit ipſe. Niſi tu putas alium eſſe, qui poſuit in Eccleſia *quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios doctores & paſtores, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti.* Atque hoc corpus, quod tibi ipſe Paulus ſuo vere apoſtolico figurans eloquio, & capiti convenientiſſime aptans, *totum ex eo compactum* perhibet, *& connexum per om-*

Matth. 19. 6. Alias non debet ſpoliare.

1. *Cor.* 12. 28.

Epheſ. 4. 16.

nem junctúram subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis faciens in ædificationem sui, in caritate.

Nec vilem reputes formam hanc, quia in terris est: exemplar habet è cælo. Neque enim Filius potest facere quicquam, nisi quæ viderit Patrem facientem, præsertim cum ei sub Moysi nomine dictum sit: *Vide omnia facias secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* *Johan. 5. 19.* *Exod. 25. 40.*

18. Viderat hoc qui dicebat: *Vidi civitatem sanctam Jerusalem, novam descendentem de cælo, à Deo paratam.* *Apoc. 21. 2.* Hierarchiæ subordinatio.

Ego enim propter similitudinem dictum reor, quod sicut illic Seraphim & Cherubim, ac ceteri quique usque ad Angelos & Archangelos, ordinantur sub uno capite Deo; ita hic quoque sub uno summo Pontifice Primates vel Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Presbyteri, vel Abbates, & reliqui in hunc modum. Non est parvi pendendum, quod & Deum haber

auctorem, & de cælo ducit originem. Quod si dicat Episcopus, Nolo esse sub Archiepiscopo; aut Abbas, Nolo obedire Episcopo: hoc de cælo non est. Nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti, Nolo sub Archangelis esse: aut ex alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem subesse cuiquam, nisi Deo. Quid? inquis: prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem. Denique quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. UBI necessitas urget, excusabilis dispensatio est: ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cum nil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Nonnulla tamen monasteria, sita in diversis episcopatibus, quod specialius pertinuerint ab ipsa sui fundatione ad Sedem apostolicam

1. *Cor.* 13. 10.

1. *Cor.* 4. 2.

Dispensationes quatenus licitæ.

licam pro voluntate fundatorum, quis nesciat? Sed aliud est quod largitur devotio, aliud quod molitur ambitio impatiens subjectionis. Et hæc dicta de his. Exemtiones quæ probandæ.

CAPUT V.

Summo Pontifici incumbere curam de apostolicis decretis, & majorum institutis per totum orbem servandis.

19. SUpereſt ut generaliter ſuper univerſum Eccleſiæ ſtatum intendat conſideratio tua: ſi plebes clericis, ſi clerici ſacerdotibus, ſi ſacerdotes Deo in ea, qua oportet, humilitate ſubjecti ſint; ſi in monaſteriis & religioſis locis ſervetur ordo, vigilet diſciplina; ſi ſuper prava opera & dogmata cenſura eccleſiaſtica vigeat; ſi floreant vineæ honeſtate & ſanctimonia ſacerdotum; ſi flores fructus parturiant obedientiam * fidelium populorum; ſi demum veſtra ipſorum apoſtolica Pontificis materia curæ.

* *al.* obedientia.

mandata & inſtituta ea, qua dignum eſt, ſollicitudine obſerventur, ne quid in agro Domini tui aut neglectu incultum, aut fraude ſubreptum inveniatur. Poſſe inveniri ne dubites. Mihi in promptu eſt (ut multa & innumera prætermittam, quæ paſſim neglecta jacent) nonnulla etiam ex his quæ plantavit dextera tua, convulſa monſtrare. Nonne os tuum in Remenſi Concilio * ſubjecta capitula promulgavit? Quis ea tenet? Quis tenuit? Falleris ſi teneri putas. Si non putas, ipſe peccaſti, aut ſtatuens quæ non tenerentur, aut quod non tenentur diſſimulans. Præcipi-

Concilii Remenſis decreta negligi queritur.

* *an.* 1148.

* *Can.* 2. „ mus, aiſti*, ut tam Epiſcopi, quàm
„ Clerici, neque in ſuperfluitate, ſeu
„ inhoneſta varietate colorum, aut fiſ-
„ ſura veſtium, neque in tonſura, in-
„ tuentium (quorum forma & exem-
„ plum eſſe debent) offendant aſpec-
„ tum; ſed potius ita in ſuis actibus
„ errata condemnent, & amorem in-
„ nocentiæ converſatione demonſtrent,

ſicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod ſi moniti ab Epiſcopis ſuis intra quadraginta dies non obtemperaverint, eccleſiaſticis beneficiis eorumdem Pontificum auctoritate priventur. Epiſcopi vero, ſi præfixam* pœnam irrogare neglexerint, quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ ſunt quàm ad deſides negligenteſque rectores; tamdiu ab officio pontificali abſtineant, donec pœnam à nobis conſtitutam clericis ſibi ſubjectis imponant.* Illud etiam duximus annectendum, ut nullus in Archidiaconum vel Decanum, niſi Diaconus & preſbyter ordinetur. Archidiaconi vero, Decani, & Præpoſiti, qui infra Ordines prænominatos ſunt, ſi inobedientes ordinari contempſerint, honore ſuſcepto priventur. Prohibemus autem ne adoleſcentibus, vel infra ſacros Ordines conſtitutis, ſed qui prudentia & vitæ merito clareſcunt, prædicti concedantur honores.

* *al.* præfatam.

* *Can.* 9.

20. Verba tua hæc : tu ſanxiſti. Quid effectui mancipatum ? Adhuc adoleſcentes, adhuc qui infra ſacros Ordines ſunt, in Eccleſia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet ; luxus veſtium interdictus, ſed non reſtrictus ; pœna dictata, ſed minime ſecuta eſt. Jam quartus annus eſt, ex quo datum mandatum audivimus ; & neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem Epiſcoporum ſuſpenſum ab officio luximus. At luctu amariſſimo dignum quod ſecutum eſt. Quod hoc ? Impunitas incuriæ ſoboles, inſolentiæ mater, radix impudentiæ, tranſgreſſionum nutrix. Et beatus, ſi omni ſatagas cura malorum omnium primam parentem cavere incuriam. Sed ad hoc tu operam dabis. Et nunc leva oculos tuos, & vide ſi non æque, ut prius, pellicula diſcolor ſacrum Ordinem decolorat ; ſi non æque, ut prius, fiſſura enormis pæne inguina nudat. Solent dicere ; Num de veſtibus cura eſt Deo & non magis

Impunitatis & incuriæ mala.

de moribus ? At forma hæc vestium, deformitatis mentium & morum indicium est. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt ? Id quidem minus castum, minusque sincerum. Nempe habitu milites, quæstu clericos, actu neutrum exhibent. Nam neque pugnant ut milites, neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt ? Cum utriusque esse cupiunt, utrumque deserunt, utrumque confundunt. *Unusquisque*, inquit, *in suo ordine resurget*. Isti in quo ? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt ? Aut, si summe sapiens Deus veraciter creditur à summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere ; vereor istos non alibi ordinandos, quàm ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. O miseranda sponsam, talibus creditam paranymphis ! qui assignata cultui ejus, proprio retinere quæstui non verentur. Non amici profecto sponsi, sed æmuli sunt. Et de his satis quæ sub te sunt,

Clericorum vestes & vitia notat.

1. Cor. 15. 23.

etsi non ad materiæ copiam, quæ est multa nimis; certe ad id quod proposui ego. Visenda jam quæ circa te sunt, sed ad ea ostium nobis quartus liber aperiet.

LIBER IV.

CAPUT I.

1. SI mihi plenius innotuisset, amantissime Eugeni, priora qualiter acceptâris; secundum hoc vel fidentius in reliquum processissem, vel cautius; aut certe substitissem omnino. Nunc vero quia ob locorum distantiam id minime datur, non mireris si prodit exilior sermo anceps, verecunde, fateor, ad medium veniens. Primis itaque considerationis partibus libris prioribus pertractatis, in manibus est de his addere, quæ circa te sunt. Et ipsa quidem sub te, sed quo propiora, eo importuniora

tibi. Nempe coram posita incuriam non admittunt, non dissimulationem, non oblivionem. Vehementius urgent, turbulentius irruunt : verendum ne obruant. Circa ejusmodi quàm sobria & intenta consideratione opus sit, proprio te experimento edoctum satis non ambigo. Alioquin, si non cauta opportunaque interveniat consideratio, occupatio continuabitur, & vexationis non erit modus, & sollicitudinis non erit finis. Non tempus vacuum, non liberum cor : plus laboris, & minus utilitatis. Dico autem, instantia illa tua quotidiana, ab urbe, à curia, à domestica ecclesia tua. Hæc, inquam, circa te sunt, clerus & populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis judices ; & qui item de domo & mensa tua sunt, capellani, cubicularii, ministri quique diversis deputati officiis in obsequium tui. Hi te fami-

Propinqua & vicina quàm caute regenda.

Quænam illa sint.

liarius visitant, frequentius pulsant, molestiusque sollicitant. Hi sunt qui non verentur suscitare dilectam, & antequam ipsa velit.

CAPUT II.

Vide Baron. an. 1144. n. 3. & 1145. n. 3. & 7. & an. 1152. n. 1. 2.

De cleri & populi Romani moribus agit, & de veterum Pastorum cura ac vigilantia.

2. ET primo quidem Clerum illum ordinatissimum esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam Cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsente, id tibi turpius. Interest gloriæ, sanctitatis tuæ, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis & ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ ceteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti, circumspecti ad sese custodiendos in omni

Clericos familiares pontificis quales esse oporteat.

caſtitate. Quid de populo loquar? Populus Romanus eſt. Nec brevius potui, nec expreſſius tamen aperire de tuis parochianis quod ſentio. Quid tam notum ſæculis, quàm protervia & faſtus * Romanorum? Gens inſueta paci, tumultui aſſueta; gens immitis & intractabilis uſque adhuc, ſubdi neſcia, niſi cum non valet reſiſtere. En plaga: tibi incumbit cura hæc, diſſimulare non licet. Rides me forſitan, fore incurabilem perſuaſus. Noli diffidere: CURAM exigeris, non curationem. Denique audiſti, *Curam illius habe*; & non, Cura, vel ſana illud. Verum dixit quidam:

Romani populi mores.

* *al.* cervicoſitas.

A paſtoribus cura requiritur, non curatio. *Luc.* 10. 35.

Non eſt in medico ſemper relevetur ut æger.

Ovid. 1. *de Ponto eleg.* 10.

At melius propone de tuis tibi. Paulus loquitur: *Plus omnibus laboravi.* Non ait, Plus omnibus profui, aut plus omnibus fructificavi, verbum inſolens religioſiſſime vitans. Alias autem noverat homo quem docuit Deus, quia unuſquiſque ſecundum ſuum la-

1. *Cor.* 15. 10.

borem accipiet, non ſecundum pro-
1. *Cor.* 3. 8. ventum. Et ob hoc in laboribus po-
tius quàm in profectibus gloriandum
putavit, ſicut alibi quoque habes ip-
2. *Cor.* 11. ſum dicentem : *In laboribus plurimis.*
23. Ita quæſo fac tu quod tuum eſt : nam
Deus quod ſuum eſt ſatis abſque tua
ſollicitudine & anxietate curabit. Plan-
ta, riga, fer curam ; & tuas expli-
* *al.* exple-viſti. cuiſti * partes. Sane incrementum,
ubi voluerit, dabit Deus, non tu. Ubi
forte noluerit, tibi deperit nihil, di-
Sap. 10, 17. cente Scriptura : *Reddet Deus mercedem*
laborum ſanctorum ſuorum. Securus la-
bor, quem nullus valet evacuare de-
fectus. Et hoc dixerim abſque præju-
dicio divinæ potentiæ & bonitatis. Scio
induratum cor populi hujus : ſed po-
tens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſci-
Joël. 4. tare filios Abrahæ. Quis ſcit ſi rever-
tatur & ignoſcat, convertat & ſanet
eos ? Sed non eſt propoſiti mei dictare
Deo quid facere debeat : tibi utinam
poſſim, quæ oportet & prout oportet,
ſuadere.

3. At locus dubius, & scrupulosa incidit disputatio. Nam ubi adoriar dicere quod sentio? Video satis quid imminet. Clamabitur insuetum: nam justum negari non poterit. Ego vero ne insuetum quidem assenserim. Nempe assuetum fuisse scio, ac per hoc in dissuetum potuisse venire: sed non redire in insuetum. An vero assuetum quis neget, quod constat non modo aliquando factum, sed aliquamdiu factitatum? Quid illud sit dicam, & non proderit. Cur? Quia non placebit satrapis, plus majestati quàm veritati faventibus. Fuerunt ante te qui se totos ovibus pascendis exponerent, pastoris opere & nomine gloriantes, nihil sibi reputantes indignum, nisi quod saluti ovium obviare putarent; non quærentes quæ sua sunt, sed impendentes. Impendêre curam, impendêre substantiam, impendêre & seipsos. Unde unus illorum: *Et ego*, ait, *superimpendar pro animabus vestris*. Et tamquam dicerent, Non venimus mi-

Consuetudo frustra abusibus & vitiis obtenditur. *v. sup. lib. 1. cap. 9.*

Quales olim pastores habuerit Ecclesia.

2. *Cor.* 12. 15.

niſtrari, ſed miniſtrare; ponebant, quoties oportuiſſet, ſine ſumptu Evangelium. UNUS erat de ſubditis quæſtus, una pompa, unaque voluptas, ſi quo modo eos poſſent parare Domino plebem perfectam. Id omnimodis ſatagebant, etiam in multa contritione cordis & corporis, in labore & ærumna, in fame & ſiti, in frigore & nuditate.

Romanorum cupiditas.

4. Ubi nunc, quæſo, conſuetudo hæc? Subiit diſſimilis valde; longe in aliud mutata ſunt ſtudia, & utinam non in pejus. Cura tamen & anxietas, & æmulatio, & ſollicitudo, fateor, perſeverant. Tanſlata hæc, non imminuta. Teſtimonium vobis perhibeo, quod nec ſubſtantiæ parcitis, non magis quàm ante. Diverſa autem locatio diſſimilitudinem facit. Magna abuſio! pauci ad os legiſlatoris, ad manus omnes reſpiciunt. Non immerito tamen. Omne papale negotium illæ * agunt. Quem dabis mihi de tota maxima urbe, qui te in Papam

* al. illi.

receperit, pretio seu spe pretii non interveniente? Et tunc potissimum volunt dominari, cum professi fuerint servitutem. Fideles se spondent, ut opportunius fidentibus noceant. Ex hoc non erit consilium tibi à quo se arcendos putent, non secretum quo se non ingerant. Si stante pro foribus quoquam illorum, moram vel modicam fecerit ostiarius; ego tunc pro illo esse nolo *. Et nunc experire paucis, noverimne & ego vel aliquatenus mores gentis. Ante omnia sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Hi invisi terræ & cælo, utrique injecere manus; impii in Deum, temerarii in sancta; seditiosi in invicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos: quos neminem amantes amat nemo; & cum timeri affectant ab omnibus, omnes timeant necesse est. Hi sunt qui subesse non sustinent, præesse non norunt; superioribus infideles, inferioribus importabiles. Hi inverecundi ad pe-

Alii mores.

* *Sic mss. al.* noluerim.

tendum, ad negandum frontoſi. Hi importuni ut accipiant, inquieti donec accipiant, ingrati ubi acceperint. Docuerunt linguam ſuam grandia loqui, cum operentur exigua. Largiſſimi promiſſores, & parciſſimi exhibitores: blandiſſimi adulatores, & mordaciſſimi detractores: ſimpliciſſimi diſſimulatores, & maligniſſimi proditores. Excurrimus uſque huc, plenius te atque expreſſius admonendum putantes horum, quæ circa te ſunt in hac parte.

Divitum acceptio præ pauperibus.

5. Jam ad ordinem recurramus. Quale eſt, quod de ſpoliis eccleſiarum emuntur *, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis divitum ſeminatur. Argentum micat in luto: accurritur undique: tollit illud non pauperior, ſed fortior, aut qui forte citius præcucurrit. A te tamen mos iſte, vel potius mors iſta non cœpit; in te utinam deſinat. Sed reliqua proſequamur. Inter hæc tu paſtor procedis deauratus, tam multa cir-

* *al.* emunt.

Pompæ ac dignitatis cura major quàm ſanctitatis.

cundatus varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere; dæmonum magis, quàm ovium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat? VIDES omnem ecclesiasticum zelum fervere sola pro dignitate tuenda. HONORI totum datur, sanctitati nihil, aut parum. Si causa requirente paulo submissius agere, ac socialius te habere tentaveris; Absit, inquiunt, non decet, tempori non congruit, majestati non convenit; quam geras personam attendito. De placito Dei ultima mentio est; pro jactura salutis nulla cunctatio. nisi quod sublime est, hoc salutare ducamus: & quod gloriam redolet, id justum. Ita OMNE humile probro ducitur inter palatinos, ut facilius qui esse, quam qui apparere humilis velit, invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas. Virum circumspectum & amicum propriæ conscientiæ calumniantur hypocritam. Porro amatorem quietis, & sibi

Curialium mores & perversæ opiniones.

interdum vacantem, inutilem dicunt.

CAPUT III.

De vestium pompa resecanda, & zelo Pontifici necessario.

6. QUid ergo tu? Evigilasne adhuc ad istos, qui circumdederunt te laqueis mortis? Quæso, sustine paulisper, & supporta me. Immo da veniam, non tam temere, quàm timide hæc loquenti. Æmulor te æmulatione bona, & utinam quàm vehementi, tam utili. Scio ubi habitas; increduli & subversores sunt tecum. Lupi, non oves sunt: talium tamen tu pastor. Utilis consideratio, qua forte inveneris, quomodo, si fieri possit, convertas eos, ne ipsi subvertant te. Quid diffidimus posse reverti in oves, è quibus everti in lupos potuerunt? Hic, hic, non parco tibi, ut parcat Deus. Pastorem te populo huic certe aut nega, aut exhibe.

Nota zelum sancti

Non

Non negabis : ne cujus ſedem tenes, te neget heredem. Petrus hic eſt, qui neſcitur proceſſiſſe aliquando vel gemmis ornatus, vel ſericis ; non tectus auro, non vectus equo albo, nec ſtipatus milite, nec circumſtrepentibus ſæptus miniſtris. Abſque his tamen credidit ſatis poſſe impleri ſalutare mandatum : *Si amas me, paſce oves meas.* In his ſucceſiſti, non Petro, ſed Conſtantino. Conſulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito. Ad ea te potius incito, quorum te ſcio debitorem. Etſi purpuratus, etſi deauratus incedens, non eſt tamen quod horreas operam curamve paſtoralem, Paſtoris heres : non eſt quod erubeſcas Evangelium. Quamquam ſi volens evangelizes, inter Apoſtolos quidem etiam gloria eſt tibi. Evangelizare, paſcere eſt. FACOPUS Evangeliſtæ, & paſtoris opus impleſti.

Pompam & ſplendorem neſcivit Petrus.

Joan. 21. 15.

7. Dracones, inquis, me mones paſcere, & ſcorpiones, non oves.

Gladius Pontificis duplex.

Propter hoc inquam magis, aggredere eos, ſed verbo, non ferro. Quid tu denuo uſurpare gladium tentes, quem ſemel juſſus es reponere in vaginam? Quem tamen qui tuum negat, non ſatis mihi videtur attendere verbum Domini dicentis ſic: *Converte gladium tuum in vaginam.* Tuus ergo & ipſe, tuo forſitan nutu, etſi non tua manu evaginandus. Alioquin ſi nullo modo ad te pertineret & is, dicentibus Apoſtolis, *Ecce gladii duo hic;* non reſpondiſſet Dominus, *Satis eſt;* ſed, Nimis eſt. Uterque ergo Eccleſiæ, & ſpiritalis ſcilicet gladius, & materialis; ſed is quidem pro Eccleſia, ille vero & ab Eccleſia exſerendus: ille Sacerdotis, is militis manu, ſed ſane ad nutum Sacerdotis, & juſſum Imperatoris. Et de hoc alias. Nunc vero arripe, qui tibi ad feriendum creditus eſt; & vulnera ad ſalutem, ſi non omnes, ſi non vel multos, certe quos poſſis.

Johan. 18. 11.

Luc. 22. 38.

8. Non ſum, inquis, melior quàm

patres mei. Quem illorum domus exasperans, non dico, audivit, sed non irrisit? Ideo tu insiste magis, si forte audiant, & quiescant: insiste & resistentibus. Dicendo hæc, forte nimius dicar. Num nostra illa vox: *Insta opportune, importune?* Hunc, si audes, nimium appellato. Prophetæ præcipitur: *Clama, ne cesses.* Ad quos, nisi ad sceleratos & peccatores? *Annuntia*, inquit, *populo meo scelera eorum, & domui Jacob peccata eorum.* Prudenter adverte, & sceleratos perhiberi, & populum Domini. Puta de his idem. Etsi scelerati, etsi iniqui, vide ne audias: *Quod uni ex minimis meis non feciſti, nec mihi feciſti.* Fateor populum istum exstitisse usque adhuc dura fronte, & indomito corde; sed utrumne etiam indomabili, nescio unde liquido scire possis. Potest fore, quod necdum fuit. Si diffidis tu; sed apud Deum non erit impossibile omne verbum. Si dura fronte sunt, durato & tu è contra tuam. Nil tam durum,

Rebellibus etiam prædicare non desistendum.

2. *Tim.* 4. 2.

Isa. 58. 1.

Ibidem.

Matth. 25. 45.

Luc. 1. 37.

Quomodo Pastori cum duris & refractariis agendum.

quod duriori non cedat. Dominus
Ezech. 3. 8. ad Prophetam : *Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Unum eſt quod te abſolvit, ſi egiſti cum populo illo, ut poſſis dicere : Popule meus, quid tibi debui facere, & non feci? Si ſic feciſti, nec profeciſti ; eſt demum quod facias, & quod dicas. Exi de Hur Chaldæorum, & dicito, quia
Luc. 4. 43. oportet me & aliis civitatibus evangelizare. Puto nec pœnitebit exſilii, orbe pro urbe commutato.

CAPUT IV.

Quales collaterales & coadjutores à Pontifice adhibendi : ubi de virtutibus Prælatorum.

9. VEniamus ad collaterales & coadjutores tuos. Hi ſeduli tibi, hi intimi ſunt. Quamobrem ſi boni ſunt, tibi potiſſimum ſunt : ſi mali, æque plus tibi. Ne te dixeris ſanum, dolentem latera : hoc eſt, ne te dixeris

bonum, malis innitentem. Aut si bonus sis, bonitas tui solius quem fructum afferre potest? sicut in superiore libro * dixisse me memini. Quid, inquam, emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? Sed nec tuta tibi tua bonitas obsessa malis, non magis quàm sanitas vicino serpente. Non est quo te subducas malo intestino. Et è regione, bonum domesticum eo amplius, quo sæpius juvat. Sed sive levent, sive gravent, cui rectius imputandum quàm tibi, qui tales aut elegisti, aut admisisti? Non de omnibus dico: nam sunt quos non elegisti, sed ipsi te. At potestatem non habent, nisi quam tu eis aut tribueris, aut permiseris. Ad idem ergo revertimur. Tibi imputa quicquid patieris ab eo, qui sine te potest facere nihil. His exceptis, de cetero non inconsiderate (ut vides) eligendi quique seu colligendi sunt in opus ministerii hujus. Tuum est

* *lib. 3. num. 9.*

Non sufficit Prælatum esse bonum, nisi tales habeat collaterales.

Num. 11. 16. Cardinales quales eligendi.

undecumque evocare & adſciſcere tibi, exemplo Moyſi, ſenes, non juvenes; ſed ſenes non tam ætate quàm moribus, quos tu noſti, quia ſenes populi ſunt. Annon eligendi de toto orbe, orbem judicaturi? Sane huic negotio non ſe ingerat rogans. Conſilio, non prece agendum eſt. Sunt quæ neceſſario à nobis rogantium aut extorquet importunitas, aut neceſſitas meretur. At iſtud in his quæ noſtra ſunt. Ubi autem non licet quod volo facere, quis locus roganti? Niſi forte qui me rogat, hoc rogat, ut quod vult, velle liceat mihi, & non magis ut velim. Alius pro alio, alius forte & pro ſe rogat. Pro quo rogaris, ſit ſuſpectus: qui ipſe rogat pro ſe, jam judicatus eſt. Nec intereſt, per ſe, an per alium quis roget. Clericum curiam frequentantem, qui non ſit de curia, ad idem noris pertinere ambientium genus. Adulantem, & ad placitum cujuſque loquentem, unum de rogantibus puta, etiamſi

Rogans excludendus.

Clericus requentans uriam ambitionis ſuſpectus.

nihil rogaverit. Scorpioni non est in facie quod formides : sed pungit à cauda.

10. Si ad talium blanditias cor tuum, ut assolet, molliri senseris, memineris scriptum : *Omnis homo primum bonum vinum ponit ; cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est.* Pari pondere æstimaveris ejus humilitatem qui timet, & ejus qui sperat. VIRI CALLIDI & dolosi proprium esse solet tunc prætendere humilitatem, cum aliquid obtinere voluerit. de qualibus dicit Scriptura : *Est qui se humiliat nequiter, & interiora ejus plena sunt dolo.* De vobis ipsis sume sententiæ hujus evidens ac familiare exemplum. Quantos quos supplices admisisti, postmodum sustinuisti graves, insolentes, contumaces, rebelles? Quod quidem interius malum tegunt principia; posteriora produnt. VERBOSULUM adolescentem, & studentem eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, non aliud quàm justitiæ hos-

Johan. 2. 10. Ambientium subdola humilitas.

Eccl. 19. 23.

Verborum & eloquentiæ studiosi cavendi.

tem reputes. Pro hujuſmodi falſis fratribus dicit tibi Magiſter : *Manus cito nemini impoſueris.*

1. *Tim.* 5. 22.

11. Excluſo itaque univerſo hoc peſtilenti genere hominum, curæ tibi maxime ſit introducere tales, quos poſtmodum introduxiſſe non pœniteat. TURPE eſt tibi ſæpius retractare quod feceris, & judicium tuum frequenter periclitari non decet. Diligenter proinde omne quod faciendum erit, tracta apud te, & cum his qui te diligunt. TRACTA ante factum, quia poſt factum ſera retractatio eſt. Sapientis conſilium eſt: *Omnia fac cum conſilio, & poſt factum non pœnitebis.* ET HOC tibi perſuade, qui admittendi ſunt, difficile in curia poſſe probari. & ideo, ſi fieri poteſt, viros probatos oportere deligi, non probandos. Nos in monaſteriis omnes recipimus ſpe meliorandi : at curia bonos facilius recipere, quam facere conſuevit. Quod ſi plures in ea defeciſſe bonos, quàm malos profeciſſe

Inconſulte nihil faciendum.

Eccleſ. 32. 22.

Probos recipit curia, non efficit.

probavimus ; quærendi ſane quibus nec defectus timeatur, nec profectus optetur, utpote jam perfectis.

Ambientes rejiciendi, fugientes aſſumendi.

12. Itaque non volentes, neque currentes aſſumito, ſed cunctantes, ſed renuentes : etiam coge illos, & compelle intrare. In talibus, ut opinor, requieſcet ſpiritus tuus, qui non ſint attritæ frontis, ſed verecundi, ſed timorati : qui præter Deum tantum timeant nihil, nihil ſperent niſi à Deo. Qui adventantium non manus attendant, ſed neceſſitates. Qui ſtent viriliter pro afflictis, & judicent in æquitate pro manſuetis terræ. Qui ſint compoſiti ad mores ; probati ad ſanctimoniam, parati ad obedientiam, manſueti ad patientiam, ſubjecti ad diſciplinam, rigidi ad cenſuram, catholici ad fidem, fideles ad diſpenſationem, concordes ad pacem, conformes ad unitatem. Qui ſint in judicio recti, in conſilio providi, in jubendo diſcreti, in diſponendo induſtrii, in agendo ſtrenui, in loquendo modeſti, in

Cardinales quales eſſe oporteat.

V. epiſt. 188.

Dotes & conditiones.

adverſitate ſecuri, in proſperitate devoti, in zelo ſobrii, in miſericordia non remiſſi, in otio non otioſi, in hoſpitio non diſſoluti, in convivio non effuſi, in cura rei familiaris non anxii, alienæ non cupidi, ſuæ non prodigi, ubique & in omnibus circumſpecti. Qui legatione pro Chriſto fungi, quoties opus erit, nec juſſi renuant, nec non juſſi affectent. Qui quod verecunde excuſant, obſtinatius non recuſent. Qui miſſi poſt aurum non eant, ſed Chriſtum ſequantur: qui quæſtum legationem non æſtiment, nec requirant datum, ſed fructum. QUI REGIBUS Johannem exhibeant, Ægyptiis Moyſen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Eliſæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blaſphemantibus, negotiantibus Chriſtum. QUI VULGUS non ſpernant, ſed doceant: divites non palpent, ſed terreant: pauperes non gravent, ſed foveant: minas principum non paveant, ſed contemnant.

Quales Legatos Apoſtolicos.

Qui non cum turba * intrent, nec cum ira exeant : qui ecclesias non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhauriant, sed corda reficiant, & crimina corrigant ; famæ provideant suæ, nec invideant alienæ. QUI ORANDI studium gerant, & usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quàm suæ industriæ vel labori. Quorum ingressus pacificus, molestus exitus sit. quorum sermo ædificatio, quorum vita justitia, quorum præsentia grata, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles præbeant, non verbo, sed opere: reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, & cum innocentibus innocentes ; duros dure redarguant, malignantes coërceant, reddant retributionem superbis. QUI NON DE DOTE viduæ, & patrimonio Crucifixi se vel suos ditare festinent ; gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes judicium injuriam patientibus,

* *id est*, cum tumultu.

vindictam in nationibus, increpationes in populis. Qui de tuo denique
Num. 11. 16. spiritu, illorum instar septuaginta Moysi, accepisse cernantur, per quem sive absentes, sive præsentes contendant placere tibi, placere Deo. Qui ad te redeant fatigati quidem, sed non suffarcinati: simul & gloriantes, non quod curiosa seu pretiosa quæque terrarum attulerint, sed quod reliquerint pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiis ordinem, clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

CAPUT V.

Exemplis commendatur abstinentia munerum; & arrogantia ministrorum Papæ perstringitur.

Exemplum memorabile Martini Cardinalis.

13. DIgnum reor ad medium venire factum dulcis memoriæ Martini nostri. Nosti hoc; sed an

memineris, ignoro. Is cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia, tam pauper remeavit, ut pæne expensis & equis deficientibus, vix perveniret Florentiam. Ibi Episcopus loci donavit ei equum, quo Pisas usque, ubi eramus tunc, pervectus est. Postridie, credo, secutus Episcopus (erat enim illi causa cum adversario, & agendi aderat dies) cœpit requirere suffragia amicorum. Cumque per singulos sollicitarentur, ventum est ad Martinum. Fiducia erat major in illo, qui non posset immemor esse recentis beneficii. Tum Martinus: Decepisti me, inquit. ne- «
sciebam tibi imminere negotium. Tol- «
le equum tuum, ecce in stabulo est. «
Et hora eadem resignavit illi. Quid dicis, mi Eugeni? Nonne alterius sæculi res est, rediisse Legatum de terra auri sine auro? transiisse per terram argenti, & argentum nesciisse? donum insuper, quod poterat esse suspectum, ilico rejeciisse?

Aliud exemplum Gaufridi Carnotenſis.

14. Sed, ô mihi locum ſuavem, ubi incidit occaſio memorandi & nominandi ſuaviſſimi odoris virum, epiſcopum loquor Carnotenſem Gaufridum, qui legationem in partibus Aquitaniæ propriis ſumptibus ſtrenue adminiſtravit, idque annos plures. Rem loquor, quam vidi ipſe. Eram cum eo in terra illa, cum à quodam preſbytero præſentatus illi eſt piſcis, quem vulgo vocant ſturgionem. Percunctatus Legatus quanti venierit; Non accipio, inquit, niſi receperis pretium. & reſignavit ſolidos quinque invito & verecundo. Item cum eſſemus in quodam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro devotione cum manutergio duas vel tres paropſides pulcras, ligneas tamen. quas aliquamdiu intuens homo ſcrupuloſæ conſcientiæ, laudavit eas, ſed non acquievit accipere. Quando * argenteas recepiſſet, qui ligneas refutavit? Non fuerunt qui poſſent Legato dicere: *Ditavimus Abraham.* Ipſe vero

* *al.* quomodo.

Gen. 14 23.

cum Samuële libere concionabatur ad omnes: *Loquimini de me coram Domino, & coram Christo ejus, utrum bovem cujuspiam tulerim aut asinum; si quempiam calumniatus sum; si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi; & contemnam illud hodie, vobisque restituam.* 1. Reg. 12. 3. O si talium daretur virorum copia, quales perstrinximus nunc! Quid te felicius, quid illo jucundius sæculo? Nonne secunda ab æternitate illorum tibi temporum beatitudo videretur, cum te, quaquaversum procedens, stipatum videres tam inclyto agmine beatorum?

15. Si te novi, hæres, & altum trahens suspirium *, tecum loqueris: Putas fore posse quod dicitur? Putas hic sumus, quousque hæc fiant? Quis det vivere, ut videre contingat? O si viderem in vita mea Ecclesiam Dei talibus innixam columnis! O si Domini mei sponsam cernerem tantæ commissam fidei, tantæ creditam puritati! Quid me beatius, quidve secu-

* *al.* spiritum.

Eugenii votum pro bonis ministris.

rius, cum ejuſmodi circa me vitæ meæ & cuſtodes ſpectarem ſimul & teſtes? Quibus omnia mea ſecreta ſecure committerem, communicarem conſilia; quibus me totum refunderem, tamquam alteri mihi. Qui, ſi vellem aliquatenus deviare, non ſinerent, frenarent præcipitem, dormitantem excitarent. Quorum me reverentia & libertas extollentem reprimeret, excedentem corrigeret. quorum me conſtantia & fortitudo nutantem firmaret, erigeret diffidentem. quorum me fides & ſanctitas ad quæque ſancta, ad quæque honeſta, ad quæque pudica, ad quæque amabilia & bonæ famæ provocaret. Et nunc reduc oculos, mi Eugeni, ad eum qui nunc eſt curiæ ſive Eccleſiæ ſtatum, & ſtudia prælatorum, eorum præſertim, qui ſunt in circuitu tuo.

Arrogantiam miniſtrorum Papæ retundit.

16. Sed de his hactenus. Ego palpavi, non fodi parietem. Tibi licet fodere & videre, utpote prophetæ filio. Mihi progredi non eſt fas. Unum dico

dico quod in facie est. Ridicule ministri vestri vestris se compresbyteris anteferre conantur. Non hoc ratio habet, non antiquitas habuit, non consentit auctoritas. Et si de sua consuetudine calumnia struitur, melius profecto illa, quàm summus Ordo contemnitur. Frivolum tamen satis, unde maxime obtinere id volunt. Nos sumus, inquiunt, qui in omni celebritate domino Papæ conjunctiores assistimus, sedenti propiores assidemus, procedentem posteriores præcedimus. Hoc totum non dignitatis privilegium, sed sedulitatis debitum est, diaconi nomen sollemni ipsa administratione interpretans. Denique presbyteris ordinata confessione ambientibus majestatem, vos ad pedes sedetis. Propiores assistitis, ut habeat paratiores. In evangeliis legimus, quia *facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major.* Beatus esses, si sic circa te cetera tenerentur. Luc. 22. 24.

CAPUT VI.

Pontifici non convenire, utpote gravioribus intento, rei domesticæ curam; proindeque alteri potius Oeconomo committendam.

17. TÆdet jam curiæ: exeundum palatio; domi exspectant nos. Hi non modo circa, sed quodam modo intra te sunt. Non est supervacua consideratio, qua intendis disponere domui tuæ, providere his qui in sinu tuo & in gremio tuo sunt. Ego
1. Tim. 3. 5. dico & necessariam. Paulum audi: *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo*
2. Tim. 5. 8. *Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* item, *Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* Et hæc dicens, non te moneo summis occupatum intendere infimis, & quasi minutum fieri; minimis impendere quod maximis debes. Quid te intrices, unde te

eripuit Deus? *Hæc*, inquit, *omnia adjicientur vobis.* Verumtamen & hæc oportet facere, & illa non omittere. At illa per te agens, per te etiam oportet provideas, qui pro te de his provideant. Nam si unus è servis per se non sufficit simul & custodiæ jumentorum, & curæ mensarum: tu per te quomodo intendere valeas & tuæ domui, & Domini pariter? de qua scriptum est: *O Israël, quàm magna est domus Domini!* VACUUM prorsus à sollicitudine rerum minorum & vilium oportet esse animum, tam magnis & tam multis intentum rebus. Oportet liberum, quem nulla sibi vindicet violenta occupatio. Oportet ingenuum, quem nulla deorsum trahat indigna affectio. Oportet rectum, quem nulla seorsum avertat siniſtra intentio. Oportet cautum, quem nulla subeat furtiva suspicio. Oportet vigilem, quem nulla ab sese abducat peregrina & curiosa cogitatio. Oportet firmum, quem nulla concutiat repentina

Matth. 6. 33. Non decet Pontificem occupari in minimis.

Baruch. 3. 24. Pontificis animum qualem esse oporteat.

turbatio. Oportet invictum, quem nulla fatiget vel continua tribulatio. Oportet amplum, quem nulla coarctet rei temporalis amissio.

18. His te non dubites & bonis privandum, & feriendum malis, si animum dividens, & Dei rebus, & tuis pariter reculis volueris impertiri. Procurandus quem implices, qui pro te molat. Pro te dico, non tecum. Quædam per temet facies; quædam per te & alios simul; quædam per alios & absque te. Quis sapiens, & intelliget hæc? Non est quod inter ista dormitet consideratio tua. Ego vero agenda domus tuæ sub eo genere, quod novissimum posui, locanda censuerim. Per alium, ut dixi, illa facies. At is, si fidelis non fuerit, fraudabit: si non fuerit prudens, fraudabitur. Quærendus proinde fidelis & prudens, quem constituas super familiam tuam. Adhuc inutilis est, si tertium desit. Quæris quid hoc? auctoritas. Quid enim prodest ei velle, & scire quæque dis-

Oeconomi tres conditiones.

ponere, prout neceſſe eſt, ſi quod ſcit & vult, non poteſt? Danda ergo facultas agendi pro libitu. Si in præjudicium rationis putas hoc fieri, memento fidelem, qui agere nihilo minus pro ratione volet: attende prudentem, qui agere nihilo minus pro ratione ſciet. Sed fidelis ſollerſque voluntas tunc proderit, cum ei affatim ſuppetet, unde tota facilitate mancipetur effectui, cunctis ſine cunctatione parentibus. Subdendi igitur omnes. Nullum patiatur contradictorem. Nemo qui dicat, cur feciſti ſic? Poteſtatem habeat excludere & admittere quos voluerit, mutare miniſtros, transferre miniſteria ad quos, & quando voluerit. Ita timori ſit omnibus, ut ſit & utilitati. Præſit omnibus, ut omnibus proſit, & de omnibus. Clandeſtinas & ſuſurratas delationes non recipias adverſus eum: magis detractiones cenſueris. ET HANC velim generalem tibi conſtituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere

Regula generalis in delatores.

quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quod si te judicante dicendum coram ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem.

Fidelis servus an præferendus prudenti.

19. Itaque unus omnibus facienda injungat, & uni omnes respondeant. Tu illi habeas fidem, vacans tibi & Ecclesiæ Dei. Si quo minus aut fidelis inveniatur, aut prudens, fideli potius committendum. Sane è duobus tutius hoc. Quamquam si idoneus non reperitur, etsi minus fidelem, sustinere potius consulo, quàm te immergere labyrintho huic. Memento Salvatorem Judam œconomum habuisse.

Intendere rebus domesticis Episcopo indignum. *Johann.* 6. 12.

QUID EPISCOPO TURPIUS, quàm incumbere supellectili, & substantiolæ suæ: scrutari omnia, scisciari de singulis, morderi suspicionibus, moveri ad quæque perdita vel neglecta? Ad verecundiam dico quorumdam ejusmodi, scrutantium quotidie omnem substantiam suam, numerantium singula, de minutis & quadrantibus exigentium rationem.

Non ita ille Ægyptius, qui Joseph omnibus traditis, ignorabat quid haberet in domo sua. ERUBESCAT Christianus, Christiano sua non credens. Homo sine fide; fidem tamen habuit servo, super omnia bona sua constituens eum: & hic erat alienigena. *Gen.* 39. 6.

Item sua nolle credere servo Christiano.

20. MIRA RES! Satis superque Episcopi ad manum habent, quibus animas credant: & cui suas committant facultatulas, non inveniunt. Optimi videlicet æstimatores rerum, qui magnam de minimis, parvam aut nullam de maximis curam gerant. Sed, ut liquido datur intelligi, patientius ferimus Christi jacturam, quam nostram. QUOTIDIANAS expensas quotidiano reciprocamus scrutinio, & continua Dominici gregis detrimenta nescimus. De pretio escarum & numero panum cum ministris quotidiana discussio est: RARA admodum cum presbyteris celebratur collatio de peccatis populorum. Cadit

Rationes temporalium præferri rationibus spiritualium.

asina, & est qui sublevet eam: perit anima, & nemo est qui reputet. Nec mirum, cum nec nostros quidem assiduos sentiamus defectus. Nonne ad singulas supputationes istas irascimur, urimur, anxiamur? Quam tolerabilius rerum, quam mentium sustine-

1. Cor. 6. 7. remus jacturam! *Quare*, inquit, *non magis fraudem patimini?* Quæso tu qui alios doces, doce teipsum, si tamen jam non docuisti, pluris te habere, quam tua. Transitoria ista, quæ stare tibi nullo pacto queunt, fac ut à te transeant, non per te. Rivus qua fluit, cavat terram: sic discursus temporalium conscientiam rodit. Si potest torrens in agros excurrere sine læsione satorum: & tu te ista sine vulnere mentis posse tractare confidito. Omnimodis consulo studeas avertere à te concursum horum. Multa nescias, plurima dissimules, nonnulla obliviscaris.

Res temporales sine detrimento spirituali vix tractari possunt.

21. Sunt tamen quæ ignorare te nolim, mores quorumque & studia.

Non oportet ut vitia domus tuæ ultimus scias : quod quamplurimis novimus contigisse. Quapropter, ut dixi, alius alia dispensset : de disciplina tu provide ; illud nemini credas. Si insolentior coram te vel sermo sonuerit, vel habitus apparuerit : manus tua super ejusmodi ; tu ulciscere injuriam tuam. Impunitas ausum parit, ausus excessum. DOMUM Episcopi decet sanctitudo, decet honestas : horum disciplina custos. Sacerdotes domestici, aut ceteris honestiores, aut fabula omnibus sunt. In vultu, in habitu, in incessu illorum qui circa te sunt, nihil residere impudicum, nihil indecens patiaris. Discant à te coepiscopi tui comatulos pueros & comptos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet. Et memento quod Sapiens admonet : *Filiæ tibi sunt ? noli faciem tuam hilarem ad eas ostendere.* Eccl. 7. 26.

Disciplina tamen familiæ Pontifici non negligenda.

22. Nec austeritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infir-

Familiaritati gravitas miscenda, quomodo.

miores fugat, hæc reprimit leviores. Illa, si adsit, odibilem; hæc, si desit, contemptibilem reddit: in omnibus tamen modus melior. Ego nec severius velim, nec dissolutius. Quid hac mediocritate gratius, ut nec de severitate sis oneri, nec de familiaritate contemptui? In palatio Papam, domi te patremfamilias exhibe. Ament te domestici tui: si non, facito ut timeant. Utilis semper custodia oris, quæ tamen affabilitatis gratiam non excludat. Ergo ubique frenanda lingua præceps, maxime autem in convivio. ILLE convenientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vultu serenus, verbo serius. Capellani, & qui tecum jugiter divinis intersunt officiis, non sint sine honore. Tuum est tales tibi providere, qui digni sint. Serviatur eis ab omnibus, tamquam tibi. Necessaria de manu tua accipiant. His contenti sint quæ tu provideris illis: tu vide ne egeant. Super hoc quem forte ab adventantibus petere

Capellanis honor habendus.

Avaritia à domesticis resecanda.

deprehendes, judica Giezitam: id de ostiariis, id de ceteris officialibus decernendum. Verum hoc ex abundanti: nam formam istam jam olim à te positam recordamur. Quid tuo dignius apostolatu? quid salubrius ad conscientiam, honestius ad famam, utilius ad exemplum? Optimus canon, qui projicit avaritiam ex calumnia, & non à conscientia tantum. 4. *Reg.* 5. 20.

CAPUT VII.

Epilogus seu summa eorum, quæ in Pontifice requiruntur.

Pontifici utilia monita.

23. LIbet jam & hunc claudere librum: sed in calce aliqua velim vel ante dicta quasi epilogando repetere, vel addere prætermissa. Consideres ante omnia sanctam Romanam ecclesiam, cui Deo auctore præes, ecclesiarum MATREM esse, non dominam: te vero NON DOMINUM episcoporum, sed unum ex

ipſis ; porro fratrem diligentium Deum, & participem timentium eum.

Pontificis dotes.

De cetero oportere te eſſe conſidera formam juſtitiæ, ſanctimoniæ ſpeculum, pietatis exemplar, aſſertorem veritatis, fidei defenſorem, doctorem gentium, Chriſtianorum ducem, amicum ſponſi, ſponſæ paranymphum, cleri ordinatorem, paſtorem plebium, magiſtrum inſipientium, refugium oppreſſorum, pauperum advocatum, miſerorum ſpem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum ſenum, ultorem ſcelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum diſpenſatorem, ſal terræ, orbis lumen, ſacerdotem Altiſſimi, vicarium Chriſti, chriſtum Domini : poſtremo deum Pharaonis. Intellige quæ dico : dabit tibi Dominus intellectum. UBI malitiæ juncta potentia eſt, aliquid tibi ſupra homi-

nem præsumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, gladium non formidat. TIMEAT orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irascaris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditurum Deum, & contra se paveat. Quod reliquum est, de his quæ supra te sunt, incumbit jam disputatio: quam uno libro, Deo adjuvante, solvere spero, & me pariter absolvere promissione mea.

LIBER V.

CAPUT I.

De his quæ ſupra nos ſunt, id eſt de Deo rebuſque divinis, conſiderationem inſtituit, ad quas modo per creaturas erigimur.

Conſideratio maxime divina ſpectat.

1. LIbri ſuperiores, etſi de conſideratione inſcribantur, plurimum tamen habent actionis admixtum, dum res aliquas non conſiderandas tantum, ſed agendas docent vel monent. At qui in manibus modo eſt, ſola in conſideratione verſabitur. Quæ enim ſupra ſunt (id quidem inſtat) actu non indigent, ſed inſpectu. Non eſt quod in eis actites, quæ uno modo ſemper ſunt, & in æternum; porro aliqua & ab æterno. Et hoc velim ſollerter advertas, vir ſagaciſſime Eugeni, quia TOTIES pere-

Mens noſtra toties peregrinatur, quoties divina non cogitat.

grinatur conſideratio tua, quoties ab illis rebus ad iſta deflectitur inferiora & viſibilia, ſive intuenda ad notitiam, ſive appetenda ad uſum, ſive pro officio diſponenda vel actitanda. Si tamen ita verſatur in his, ut per hæc illa requirat, haud procul exſulat. Sic conſiderare, repatriare eſt. Sublimior iſte præſentium ac dignior uſus rerum, cum juxta ſapientiam Pauli, *inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Sane hac ſcala cives non egent, ſed exſules. Quod vidit ipſe hujus ſententiæ auctor, qui cum diceret inviſibilia per inviſibilia conſpici, ſignanter poſuit, *à creatura mundi.* Et vere quid opus ſcalis tenenti jam ſolium? Creatura cæli illa eſt, præſto habens per quod potius iſta intueatur. Videt Verbum, & in Verbo facta per Verbum. Nec opus habet ex his quæ facta ſunt, Factoris notitiam mendicare. Neque enim ut vel ipſa noverit, ad ipſa deſcendit: quæ ibi illa videt, ibi longe melius ſunt quàm

Rom. 1. 20.

Creaturæ ſcala ad Deum.

Secus in Beatis.

in ſeipſis. Unde nec medium requirit ad ea corporis ſenſum : ſenſus ipſa ſibi, ſeipſa ſentiens. Optimum videndi genus, ſi nullius egueris, ad omne quod * libuerit, te contentus. Alioquin juvari aliunde, obnoxium fieri eſt, minuſque à perfecto iſtud, & minus liberum.

* *al. add.* noſſe.

2. Quid quod & inferioribus eges? Nonne præpoſterum hoc & indignum? Plane ſuperiorum quædam injuria eſt, inferiorum operam deſiderare : à qua injuria nemo hominum perfecte vindicabitur, niſi cum quiſque evaſerit in libertatem filiorum Dei. Nempe erunt hi omnes docibiles Dei, & nulla interveniente creatura, ſolo beati Deo. Repatriaſſe erit hoc, exiſſe de patria corporum in regionem ſpirituum. Ipſa eſt Deus noſter, maximus ſpiritus, maxima manſio ſpirituum beatorum : & ne quid hic ſibi uſurpet ſenſus * ſeu imaginatio, veritas eſt, ſapientia eſt, virtus, æternitas, ſummum bonum. Unde * interim

Johan. 6. 45.

* *al.* carnis ſenſus.

* *al.* à quo

interim abſumus : & ubi ſumus, vallis eſt lacrymarum, in qua ſenſualitas regnat, & conſideratio exſulat : in qua libere quidem & poteſtative ſe exſerit ſenſus corporeus, ſed intricatus caligat oculus ſpiritualis. Quid igitur mirum, ſi ope indigenæ advena indiget ? Et felix ſecundum tempus viator, qui civium beneficium, ſine quo tranſire non poteſt, in obſequium convertere potuit, utens, non fruens ; urgens, non petens ; exactor, non ſupplex.

CAPUT II.

Aſſignat varios conſiderationis gradus.

3. MAgnus ille, qui uſum ſenſuum, quaſdam veluti civium opes, expendere ſatagit, diſpenſando in ſuam & multorum ſalutem. Activa vita.

Nec ille minor, qui hunc ſibi gradum ad illa inviſibilia philoſophando Media

constituit. nisi quod hoc dulcius; illud utilius: hoc felicius, illud fortius esse constat. At omnium maximus, qui spreto ipso usu rerum & sensuum, quantum quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoriis gradibus, sed inopinatis excessibus, avolare interdum contemplando ad illa sublimia consuevit. Ad hoc ultimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus, non ascensus: nam raptum potius fuisse, quàm ascendisse ipse se perhibet. Inde est quod dicebat: *Sive mente excedimus, Deo.* Porro hæc tria ita contingunt, cum consideratio, etsi in loco peregrinationis suæ, virtutis studio, & adjutorio gratiæ facta superior, sensualitatem aut premit ne insoleſcat, aut cogit ne evagetur, aut fugit ne inquinet. In primo potentior, in secundo liberior, in tertio purior. Puritatis siquidem & alacritatis pariter alis fit ille volatus.

Contemplativa.

2. *Cor.* 12. 14.

2. *Cor.* 5. 13.

Alæ ejus duæ.

Tres considerationis species.

4. Vis tibi has considerationis spe-

cies propriis distingui nominibus? Dicamus, si placet, primam dispensativam, secundam æstimativam, tertiam speculativam. Horum nominum rationes definitiones declarabunt. Dispensativa est consideratio sensibus sensibilibusque rebus ordinate & socialiter utens ad promerendum Deum. Æstimativa est consideratio prudenter ac diligenter quæque scrutans & ponderans ad vestigandum Deum. Speculativa est consideratio se in se colligens, &, quantum divinitus adjuvatur, rebus humanis eximens ad contemplandum Deum. Puto vigilanter advertis aliarum hanc esse fructum: ceteras, si non referantur ad istam, quod dicuntur, videri posse, sed non esse. Et prior quidem absque intuitu hujus multa serit, & nihil metit: sequens vero nisi ad istam se dirigat, vadit, sed non evadit. Ergo quod prima aptat, secunda odorat, tertia gustat. Ad quem tamen gustum perducunt & ceteræ, etsi tardius: nisi quod

primâ laborioſius, ſecundâ quietius pervenitur.

CAPUT III.

Ea quæ ſupra nos ſunt, Deum ſcilicet & Angelos, inveſtigari opinione, fide, & intellectu.

5. DIxiſti, inquis, ſatis quà aſcendatur: etiam quò aſcendendum, dicere habes. Falleris, ſi id ſperas: ineffabile eſt. Tu me exiſtimas loqui quod oculus non vidit, nec auris audivit, & in cor hominis non aſcendit? *Nobis*, inquit, *revelavit Deus per ſpiritum ſuum.* Ergo quæ ſupra ſunt, non verbo docentur, ſed ſpiritu revelantur. Verum quod ſermo non explicat, conſideratio quærat, oratio expetat, mereatur vita, puritas aſſequatur. Sane eorum admonitus quæ ſupra ſunt, non te exiſtimes mitti à me ſuſpicere ſolem, lunam, ſtellas, non ipſum firmamentum, non aquas

Iſa. 64. 4. 1. *Cor.* 2. 10.

Deus ineffabilis ut quærendus.

quæ ſuper cælos ſunt. Iſta ſiquidem omnia, etſi ſupra loco, pretio infra ſunt, & dignitate naturæ: ſunt enim corpora. Tui portio ſpiritus eſt, quo ſuperius quippiam fruſtra quæris, quod non ſit ſpiritus. Porro ſpiritus eſt Deus, ſunt & Angeli ſancti, & hi ſupra te. Sed Deus natura, Angeli gratia ſuperiores ſunt. Unum ſiquidem tui & Angeli optimum, ratio eſt: Deus vero non ſui aliquid optimum habet, unum optimum totus. Is, & qui cum eo ſunt beati ſpiritus, tribus modis, veluti viis totidem, noſtra ſunt conſideratione veſtigandi, opinione, fide, intellectu. Quorum intellectus rationi innititur; fides auctoritati, opinio ſola veri ſimilitudine ſe tuetur. Habent illa duo certam veritatem: ſed fides clauſam & involutam, intelligentia nudam & manifeſtam: ceterum opinio certi nihil habens, verum per veri ſimilia quærit potius, quàm apprehendit.

Tres modi ſpeculandi divina.

6. Omnino in his cavenda confu-

Cavenda in illis tribus confuſio.

ſio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumque eſt fidei, opinio revocet in quæſtionem. Et hoc ſciendum, quia opinio, ſi habet aſſertionem, temeraria eſt: fides, ſi habet hæſitationem, infirma eſt: item intellectus, ſi ſignata fidei tentet irrumpere, reputatur effractor, ſcrutator majeſtatis. Multi ſuam opinionem intellectum putaverunt, & erraverunt. Et quidem opinio poteſt putari intellectus; intellectus opinio non poteſt. Unde hoc accidit? Profecto quia hæc falli poteſt, ille non poteſt: aut ſi falli potuit, intellectus non fuit, ſed opinio. Verus nempe intellectus certam habet non modo veritatem, ſed notitiam veritatis. Poſſumus ſingula hæc ita definire. Fides eſt voluntaria quædam & certa prælibatio necdum propalatæ veritatis. Intellectus eſt rei cujuſcumque inviſibilis certa & manifeſta notitia. Opinio eſt quaſi pro vero habere aliquid, quod falſum eſſe neſcias. Ergo, ut dixi, fides am-

Definitiones illorum.

biguum non habet; aut si habet, fides non est, sed opinio. Quid igitur distat ab intellectu? Nempe quod etsi non habet incertum, non magis quàm intellectus; habet tamen invocrum, quod non intellectus. Denique quod intellexisti, non est de eo quod ultra quæras: aut si est, non intellexisti. Nil autem malumus scire, quàm quæ fide jam scimus. Nil supererit ad beatitudinem, cum quæ jam certa sunt nobis fide, erunt æque & nuda.

CAPUT IV.

Angeli quomodo considerandi.

7. His ita expeditis, age jam dirigatur consideratio in eam quæ sursum est Jerusalem mater nostra, ac totis tribus memoratis viis caute & vigilanter vestigemus investigabilia: quatenus tamen licet, vel magis quatenus nobis donabitur. Et primo quidem cives spiritus esse illic

Angelorum consideratio.

potentes, glorioſos, beatos, diſtinctos in perſonas, diſpoſitos in dignitates, ab initio ſtantes in ordine ſuo, perfectos in genere ſuo, corpore æthereos, immortalitate perpetuos, impaſſibiles non creatos, ſed factos, id eſt gratia, non natura; mente puros, affectu benignos, religione pios, caſtimonia integros, unanimitate individuos, pace ſecuros, à Deo conditos, divinis laudibus & obſequiis deditos. Hæc omnia legendo comperimus, fide tenemus. Quamquam de corporibus horum non modo unde ſint, ſed an aliquatenus ſint, hæret ſententia aliquorum. Unde ſi quis inter opinabilia magis id ponendum cenſuerit, non contendo. Porro intellectu prædictos, non fide, non opinione, ſed intellectu capimus: quia non poſſunt hujus expertes, & Dei ſimul participes eſſe. Sunt & nomina quædam nota nobis ſimiliter ex auditu, per quæ harum beatitudinum, etiam quæ non liquido mortalium percepit auditus,

De nominibus, officiis, & diſtinctione Angelorum.

officia, merita, gradus, ordines, utcumque à nobis conjici & discerni queunt. Sed enim quod ex auditu non est, jam non ex fide: nam fides ex auditu. Itaque opinando ista dixerimus. Ad quid enim cælestium nomina innotuerunt, si ne opinari quidem salva fide aliquid licet de rebus, quarum nomina sunt? Angeli, Archangeli, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Throni, Cherubin, & Seraphin, hæc nomina. Quæ significata eorum? Nullane inter illos spiritus, qui simpliciter Angeli, & eos qui Archangeli nuncupantur, distantia?

Rom. 10. 17.

8. Quid ergo sibi vult gradualis distinctio hæc? Putemus Angelos dici (nisi tu convenientius aliquid consideresti) qui singuli singulis hominibus dati creduntur: *missi in ministerium*, secundum Pauli doctrinam, *propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* de quibus Salvator: *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Pute-

Nominum ratio.

Hæb. 1. 14.

Matth. 18. 10.

mus his præesse Archangelos, qui conscii mysteriorum divinorum, nonnisi ob præcipuas & maximas causas mittuntur. E quibus magnus ille archan-
Luc. 1. 26. gelus Gabriel missus legitur ad Mariam, ob causam utique, qua major esse non potuit. Putemus super istos Virtutes esse, quorum nutu vel opere signa & prodigia in elementis, sive ex elementis facta apparent ad commonitionem mortalium. Inde est fortassis, quod cum in Evangeliis legas,
Luc. 21. 26. *Erunt signa in sole, & luna, & stellis*, paulo post habes: *Nam Virtutes cælorum movebuntur*; hi nimirum spiritus, per quos signa fiunt. Putemus Potestates superiores istis, quarum virtute potestas tenebrarum comprimitur, & coercetur malignitas aeris hujus, ne quantum vult noceat; ne malignari, nisi ut prosit, possit. Putemus Principatus his quoque prælatos, quorum moderamine & sapientia omnis in terris principatus constituitur, regitur, limitatur, transfertur, mutila-

tur, mutatur. Putemus Dominationes adeo cunctis supereminere præfatis ordinibus, ut respectu horum ceteri videantur omnes administratorii spiritus, & ad istos, tamquam ad dominos, referri regimina Principatuum, tutamina Potestatum, operationes Virtutum, revelationes Archangelorum, curam & providentiam Angelorum. Putemus Thronos alto etiam ab his evolasse recessu, qui ex eo quod sedent, Throni dicuntur; & ex eo sedent, quod sedet in eis Deus. Neque enim sedere in eis, qui non sederent, posset. Quæris quid * illam sentiam sessionem? Summam tranquillitatem, placidissimam serenitatem, pacem quæ exsuperat omnem intellectum. Talis est qui sedet in Thronis Dominus Sabaoth, judicans omnia cum tranquillitate, placidissimus, sereniſſimus, pacatissimus. Et tales sibi constituit Thronos, similimos sibi. Putemus Cherubin ex ipso sapientiæ fonte, ore Altissimi, haurien-

* *al.* quam.

tes, & refundentes fluenta ſcientiæ univerſis civibus ſuis. Et vide ne is ſit,
Pſal.45. 5. quem Propheta loquebatur, flumi-nis impetus lætificans civitatem Dei. Putemus Seraphin, ſpiritus totos divino igne ſuccenſos, ſuccendere univerſa, ut ſinguli cives ſingulæ ſint lucernæ ardentes & lucentes; ardentes caritate, lucentes cognitione.

Quanta jucunditas cæleſtia meditari.

9. O Eugeni, quàm bonum eſt nos hic eſſe! quàm fore melius, ſi quando tamen toti ſequamur, quo ex parte præceſſimus! Præcedimus animo, & ne ipſo quidem toto, ſed parte modica nimis. Affectus jacent mole corporea prægravati, & luto hærentibus deſideriis, ſola interim arida & tenuis conſideratio prævolat. Et tamen ex tantillo quod jam datur, li-
Pſal. 25. 8. bet exclamare: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Quid ſi totam ſe colligat anima, & reductis affectibus è cunctis locis, quibus captivi tenentur, timendo quæ non oportet, amando quæ

non decet, dolendo vane, gaudendo vanius ; cum his ineat tota libertate volatum, pulset impetu spiritus, & in pinguedine gratiæ illabatur? Nonne cum cœperit circuire lucidas mansiones, & sinum illum etiam Abrahæ curiosius perscrutari, & sub altari, quodcumque illud est, Martyrum revisere animas, in prima stola secundam patientissime exspectantes, multo magis tunc instabit loquens cum Propheta : *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini, ac visitem templum ejus* ? Quidni ibi videatur cor Dei ? quidni ibi probetur quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta? Bona in se, placens in effectibus, beneplacens fruentibus, perfecta perfectis, & nihil ultra quærentibus. Patent viscera misericordiæ, patent cogitationes pacis, divitiæ salutis, mysteria bonæ voluntatis ; benignitatis arcana, quæ clausa mortalibus, etiam

ipsis electis suspecta sunt. Id quidem salubriter, ne desinant timere, dum necdum digne amare idonei inveniuntur.

In singulis Angelorum ordinibus quid considerandum.

10. Cernere est in his qui Seraphin appellantur, quomodo amet qui unde amet non habet, sed est & qui nihil horum quæ fecerit odit: quos salvandos fecit, quomodo foveat, quomodo provehat, quomodo amplexetur, quomodo delicta electæ juventutis, & paleas ignorantiarum ejus ignis ille consumens, ipsam purgatissimam & suo amore dignissimam reddat. Cernere est in Cherubin, qui plenitudo scientiæ dicuntur, Deum scientiarum dominum esse, qui solus solam nesciat ignorantiam; qui totus sit lux, & tenebræ in eo non sint ullæ; totus sit oculus, & qui minime aliquando fallitur, quia minime clauditur; qui extra se non quærat lumen, cui admoveatur ut videat, ipse qui videt, ipse unde videt. Cernere est in Thronis, quàm non suspectus omni innocentiæ

judex sedeat in his, qui circumvenire nolit, circumveniri non possit, quippe sic amans, & sic videns. Nec vacat sessio: tranquillitatis insigne est. De vultu tali judicium meum prodeat opto, cui insit amor, error absit, absit & perturbatio. Cernere est in Dominationibus, quantæ sit Dominus majestatis, cujus nutu imperium constat, & imperio universitas atque æternitas termini sunt. Cernere est in Principatibus principium ex quo omnia; & quomodo à cardine ostium, sic ab ipso regi universitatem. Cernere est in Potestatibus, quàm potestative idem princeps quos regit, protegit, contrarias potestates arcens & propulsans. Cernere est in Virtutibus unam ubique æqualiter præsto esse virtutem, per quam omnia, vivificam, efficacem, invisibilem, immobilemque, omnia tamen movenrem utiliter, tenentem fortiter. Quæ cum in minus usitata effecta apud mortales eruperit, miracula sive prodigia vocant.

Cernere postremo & mirari est in Angelis & Archangelis veritatem atque experientiam vocis illius, *Quoniam ipsi cura est de nobis*; qui talium nos & tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus commonere, sedulitate solatiari.

1. *Pet.* 5. 7.

CAPUT V.

Gratias ac dotes Angelorum à Deo in ipsos derivari.

Eorum virtutes à Deo.

11. HÆc omnia contulit illis spiritibus ipse qui condidit illos, unus atque idem summus Spiritus, dividens singulis prout voluit. Hæc operatur in illis, hæc dedit operari & illis, sed aliter. Ardent Seraphin, sed igne Dei, vel potius igne Deo. Quod præcipuum est in eis, amant: sed non quantum Deus, nec quomodo. Lucent Cherubin, & scientia eminent, sed participio veritatis; ac

per

per hoc non ut Veritas, nec quantum. Sedent Throni, sed insidentis beneficio. Judicant & ipsi cum tranquillitate, sed non ad mensuram modumve pacis pacantis, pacis quæ exsuperat omnem sensum. Dominantur Dominationes, sed sub Domino dominantur, serviunt pariter. Quid hoc ad summum, sempiternum, singulareque dominium? Præsunt Principatus, & regunt: sed reguntur & ipsi, ita ut regere jam non norint, si regi desierint. Præcellit in Potestatibus fortitudo: sed cui debent quod fortes sunt, & aliter est fortis, & plus; nec tam fortis quàm ipsa fortitudo est. Virtutes pro suo ministerio & potentatu satagunt excitare corda torpentia hominum innovatione signorum: virtus vero in eis manens, ipsa facit opera. Faciunt & illæ, sed in comparatione ejus non faciunt. Denique tantum interest, ut quasi singulariter Propheta dicat ad eum: *Tu es Deus qui facis mirabilia.* & idem de eo: *Qui* Psal. 76. 15. Ps. 135. 4.

facit mirabilia magna ſolus. Adſunt Angeli & Archangeli : ſed ille germanior nobis, qui non modo adeſt, ſed ineſt.

12. Quod ſi dicas poſſe ineſſe & Angelum, non inficior. Memini ſcriptum : *Et Angelus qui loquebatur in me.* Atqui differentia & in hoc. Ineſt Angelus ſuggerens bona, non ingerens : ineſt hortans ad bonum, non bonum creans. Deus ſic ineſt, ut afficiat, ut infundat ; vel potius ut infundatur & participetur, ita ut unum perinde cum noſtro ſpiritum eſſe dicere quis non timuerit, etſi non unam perſonam, unamve ſubſtantiam. Habes enim : *Qui adhæret Deo, unus ſpiritus eſt.* Angelus ergo cum anima, Deus in anima. Ille ut contubernalis animæ ineſt, Deus ut vita. Itaque ſicut anima videt in oculis, audit in auribus, odorat in naribus, in faucibus guſtat, tangit in toto reliquo corpore : ſic Deus diverſa in diverſis ſpiritibus operatur ; verbi gratia, in aliis

Zach. 1.14.

Quomodo inſit homini angelus, & quomodo Deus.

1. *Cor.* 6. 17.

amantem se exhibens, in aliis agnoscentem, in aliis alia facientem, sicut unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Quis est iste tam communis in vocibus, tam longe in rebus? quomodo quem nostris loquimur verbis, in sua reconditus majestate, nostros penitus & aspectus effugit, & affectus? Audi ipsum quid loquatur hominibus. *Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris.* Dicimur amare, & Deus: dicimur nosse, & Deus: & multa in hunc modum. Sed Deus amat ut caritas, novit ut veritas, sedet ut æquitas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, revelat ut lux, assistit ut pietas. Quæ omnia faciunt & Angeli, facimus & nos: sed longe inferiori modo, non utique bono quod sumus, sed quod participamus.

1. *Cor.* 12. 7.

Isa. 55. 9.

Discrimen inter actiones Dei, Angelorum, & hominum.

CAPUT VI.

Principii & essentiæ rationem proprie soli Deo convenire.

13. NUnc jam transi spiritus istos, si forte cum sponsa dicere possis & tu: *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.* Quis est? Non sane occurrit melius, quàm *Qui est.* Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit, dicente Moyse ad populum, ipso quidem injungente: *Qui est, misit me ad vos.* Merito quidem. Nil competentius æternitati, quæ Deus est. Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quicquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est, *Est.* Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse. Si & centum talia addas, non recessisti ab esse. Si ea dixeris, nihil addidisti: si non dixeris, nihil minuisti. Jam si vidisti hoc tam singulare, tam summum esse;

Cant. 3. 4. Deus quid sit. *Exod.* 3. 14. 1. Deus est suum esse.

nonne in comparatione hujus quicquid hoc non est, judicas potius non esse, quàm esse? Quid item Deus? Sine quo nihil est. Tam nihil esse sine ipso, quàm nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est. Ac per hoc quodam modo ipse solus est, qui suum ipsius est, & omnium esse. Quid est Deus? Principium. & hoc ipse de se responsum dedit. Multa in rebus dicuntur principia, sed respectu posteriorum. Alioquin si ad aliquid præcedens respicias, ipsum potius principium dabis. Quamobrem si quæras verum simplexque principium, invenias oportet quod principium non habuerit. Ex quo universum cœpit, ipsum profecto minime cœpit. Nam si cœpit, aliunde cœperit necesse est. A se enim cœpit nihil. Nisi forté quis putaverit, quod non erat, dare sibi potuisse, ut esse inciperet; aut fuisse aliquid, antequam esset. Quod utrumque quia ratio non consentit, constat nihil sibimet exstitisse principium.

2. Deus est esse omnium.

3. Deus solus Principium. *Johan.* 8. 25.

Nihil sibi potest esse principium.

Quod vero aliud principium habuit, primum * non fuit. Verum ergo principium nequaquam cœpit, sed totum ab ipso cœpit.

* *al.* principium.

4. Est æternus.

14 Quid est Deus? cui sæcula nec accesserunt, nec decesserunt; nec coæterna tamen. Quid est Deus? *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia*, creabiliter, non seminabiliter. *Per quem omnia*, ne alium auctorem atque alium opificem arbitreris. *In quo omnia*, non quasi in loco, sed quasi in virtute. *Ex quo omnia*, tamquam uno principio, auctore omnium. *Per quem omnia*, ne alterum inducatur principium artifex. *In quo omnia*, ne tertium inducatur, locus. *Ex quo omnia*, non de quo, quia non est materia Deus: efficiens causa est, non materialis. Frustra Philosophi materiam quærunt: non eguit materia Deus. Non enim officinam quæsivit, non artificem. Ipse per se, in se omnia fecit. Unde? De nihilo. nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc

Rom. 11. 2.

5. Deus est ex quo, per quem, & in quo sunt omnia.

Materia non eget.

nec omnia. Absit ut de sua incorrupta incorruptibilique substantia tam multa fecerit, etsi bona, corruptibilia tamen. Quæris si in ipso omnia, ipse ubi? Nihil minus invenio, quis capiat locus. Quæris ubi non sit? Nec hoc quidem dixerim. Quis sine Deo locus? Incomprehensibilis est Deus: sed non parum apprehendisti, si hoc tibi de eo compertum est, quod nusquam sit, qui non clauditur loco; & nusquam non sit, qui non excluditur loco. Suo autem illo sublimi atque incomprehensibili modo, sicut omnia in ipso, sic ipse in omnibus est. Denique (sicut ait Evangelista) *in mundo erat*. Alias vero, ubi erat antequam mundus fieret, ibi est. Non est quod quæras ultra ubi erat; præter ipsum nihil erat. Ergo in seipso erat.

6. Immensus est.

Johan. 1. 10.

CAPUT VII.

Deum & ſimplicem, & trinum eſſe.

7. Deus eſt quo nil melius.

15. QUid eſt Deus? Quo nihil melius cogitari poteſt. Si approbas, non oportet aſſentiaris eſſe aliquid, quo Deus ſit, & quod Deus non ſit. Hoc enim ſine dubio melius. Quomodo non melius Deo, ſi Deus non eſt, quod dat Deo ut ſit? At melius illam divinitatem, qua dicunt Deum eſſe, non aliud quàm Deum eſſe fatemur. Non eſt ergo in Deo niſi Deus. Quid? inquiunt: negas Deum habere divinitatem? Non, ſed quod habet, hoc eſt. Negas divinitate Deum eſſe? Non, ſed non alia, quam quæ ipſe eſt. Aut ſi tu aliam inveniſti, adjuvet me Trinitas Deus, adverſus illam tota me contumacia erigo. Quaternitas orbem diſterminat, non ſignat deitatem. Deus Trinitas eſt, Deus trium ſingula perſonarum.

Contra quaternitatem Gilberti Porretani.

Si quartam divinitatem adjicere placet; interim ego hanc, quæ Deus non est, persuasi mihi minime adorandam. Puto quod & tu. nempe *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Gloriosa vero divinitas, quæ sibi honorem non audeat arrogare divinum. At melius quartum hoc omnino respuimus, quàm sine honore recipimus. Multa dicuntur esse in Deo, & quidem sane catholiceque, sed multa unum. Alioquin si diversa putemus, non quaternitatem habemus, sed centenitatem. Verbi causa, dicimus magnum, bonum, justum, & innumera talia: sed nisi omnia unum in Deo, & cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum.

Luc. 4. 8.

In Deo multa unũ sunt.

16. Mihi vero non deest quod cogitem melius ejusmodi Deo tuo. Quæris quid? Mera simplicitas. Vero judicio, natura simplex multiplici antefertur. Scio quod ad hæc respondere solent. Non multa, inquiunt, sed unam tantum divinitatem, quæ om-

8. Simplex est.

nia illa ſunt, Deo ut ſit conferre aſſerimus. Aſſeritis ergo, etſi non multiplicem, duplicem Deum; & non admerum ſimplex perveniſtis, neque ad id, quo melius cogitari non poteſt. Tam non eſt ſimplex, quod vel uni fuerit obnoxium formæ, quàm nec virgo vel uni cognita viro. Securus loquor, ne is quidem qui vel duplex eſt, erit meus. Habeo enim meliorem. Eſto quod hunc numeroſo & multiplici anteponam: ſed plane præ ſimplici ſperno. Meus Deus ipſe catholice eſt. Tam non habet hoc & illud, quàm non hæc & illa. Eſt qui eſt, non quæ eſt. Purus, ſimplex, integer, perfectus, conſtans ſibi; nihil de temporibus, nihil de locis, nihil de rebus trahens in ſe, nihil ex ſe deponens in eis; non habens quod ad numerum dividat, non quæ colligat ad unum. Unum quippe eſt, ſed non unitum. Non partibus conſtat, ut corpus; non affectibus diſtat, ut anima: non formis ſubſtat, ut omne

Perfectiones omniũ rerum eminenter in Deo, non diviſim.

quod factum est ; sed neque formæ, ut istis visum est. Magna laus videlicet Deo, ut se ab informitate vindicet, forma una esse contentum. Hoc est dicere, cetera pluribus, Deum non nisi uni debere quod est. Quid ? Cujus beneficio sunt quæ sunt, ipse pro suo esse alteri benefico inclinabit ? Laus ista (ut vulgo dicitur) blasphemiam valet. Annon pluris est nullo indigere, quàm uno ? Habe reverentiam Deo, ut quod pluris est, illi tribuas. Si cor tuum usque huc ascendere potuit, Deum tuum infra quomodo colloca-
bis ? Ipse sibi forma, ipse sibi essentia est. In hoc interim gradu suspicio illum : &, si alter potior appareret, illum potius darem. Numquid verendum, ne cogitatio transvolet illum ? Quantumcumque in altum proficiat, ultra est. Infra quod homo cogitare possit, altissimum quærere, ridiculum est ; statuere, impium. Ultra, non citra quærendus est.

De Deo semper optimum sentiendum.

17. Ascende adhuc, si potes, ad cor

altius, & exaltabitur Deus. Non eſt formatus Deus: forma eſt. Non eſt affectus Deus: affectio eſt. Non eſt compoſitus Deus: merum ſimplex eſt. Et ut liquido noveris, quid ſimplex dicam: idem quod unum. Tam ſimplex Deus, quàm unus eſt. Eſt autem unus, & quo modo aliud nihil. Si dici poſſit, uniſſimus eſt. Unus eſt ſol, quod non ſit alter: una luna, quod æque altera non ſit. Atque id quidem Deus, ſed plus. Quid plus? Unus eſt etiam ſibi. Et hoc vis tibi declarari? Idem eſt ſemper, & uno modo. Non ſic unus ſol, non ſic una luna. Clamat uterque non eſſe unum ſibi; ille motibus, illa & defectibus ſuis. Deus autem non modo unus ſibi: & in ſe unus eſt. Nihil in ſe niſi ſe habet. Non ex tempore alterationem habet, non in ſubſtantia alteritatem.

Eo ſimplex, quo unus.

9. Deus unus ſibi & in ſe.

Boëtius. » Hinc de eo Boëtius: Hoc vere unum,
» in quo nullus eſt numerus, nullum in
» eo aliud præter id quod eſt. Neque
» enim ſubjectum fieri poteſt: forma

enim est. Compara huic uni omne « quod unum dici potest; & unum non « erit. Trinitas est tamen Deus. Quid ergo? Destruimus quod dictum est de unitate, quia inducimus trinitatem? Non; sed statuimus unitatem. Dicimus Patrem, dicimus Filium, dicimus Spiritum-sanctum; non tamen tres Deos, sed unum. Quid sibi vult iste (ut sic loquar) absque numero numerus? Si tria, quomodo non numerus? si unum, ubi numerus? Sed habeo, inquis, quid numerem, & quid non numerem. Substantia una est: personæ tres sunt. Quid mirum? quid vel obscurum in hoc? Nihil, si personæ seorsum à substantia cogitentur. Nunc vero cum tres illæ personæ illa substantia sint, & illa una substantia tres illæ personæ; quis numerum neget? Nam veræ tres sunt. Quis numeret tamen? Nam vere unum sunt. Aut si tu facile explicatu id putas, dicendo tres, dicito quid numerasti? Naturas? Una est. Essentias? Una est. Substantias? Una est.

10. Deus Trinitas.

Deus quomodo trinus & unus.

Deïtates ? Una eſt. Non hæc , ſed perſonas numero , inquis , quæ non ſint illa una natura , illa una eſſentia , illa una ſubſtantia , illa una divinitas. Catholicus es : minime hoc dabis.

CAPUT VIII.

Perſonarum pluralitatem in Deo conſurgere ex proprietatibus ; eſſentiam tamen unam & ſimplicem eſſe.

18. PErſonarum proprietates non aliud quàm perſonas ; ipſaſque non aliud quàm unum Deum, unam divinam ſubſtantiam , unam divinam naturam , unam divinam & ſummam majeſtatem , Fides catholica confitetur. Numera ergo , ſi potes, aut ſine ſubſtantia perſonas , quæ ipſa ſunt ; aut ſine perſonis proprietates , quæ ipſæ ſunt. Aut ſi dividere quis conetur vel perſonas à ſubſtantia , vel proprietates à perſonis ; neſcio quomodo Trinitatis ſe profiteri cultorem

possit, qui in tantam rerum numerositatem excesserit. Dicamus itaque tres, sed non ad præjudicium Unitatis: dicamus unum, sed non ad confusionem Trinitatis. Neque enim nomina vacua sunt, nec absque significantia cassæ voces. Quærit quis quomodo * illud, quod catholicum esse dicimus, possit esse? sufficiat ei tenere sic esse. Atque hoc non rationi perspicuum, nec tamen opinioni ambiguum, sed fidei persuasum. Sacramentum hoc magnum est, & quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, & hac unitate, aut ipsa in pluralitate? SCRUTARI hoc temeritas est, credere pietas est, nosse vita, & vita æterna est. Unde si operæ pretium censes, ô Eugeni, percurrat nunc consideratio multa Una, quo eminentia hujus singularis Unius fiat evidentior. Est unitas, quæ collectiva potest dici, cum verbi causa multi lapides faciunt acervum unum. Est &

Trinitatis mysterium sola fide comprehenditur.

* *al.* quomodo hoc possit esse.

Unitatis novem modi.

unitas constitutiva, cum multa membra unum corpus, vel multæ partes unumquodcumque totum constituunt. Est & conjugativa, qua fit ut duo jam non duo sint, sed una caro. Et est nativa, qua anima & caro unus nascitur homo. Est unitas potestativa, qua homo virtutis non instabilis, non dissimilis, sed unus sibimet semper nititur inveniri. Est consentanea, cum per caritatem multorum hominum est cor unum, & anima una. Est & votiva, cum anima votis omnibus adhærens Deo, unus spiritus est. Et est dignativa unitas, qua limus noster à Dei Verbo in unam assumptus est personam.

19. Verum hæc omnia quid ad illud summum, atque (ut ita dicam) unice Unum, ubi unitatem consubstantialitas facit? Huic Uni quodvis illorum si assimiles, erit quoquo modo unum: si compares, nullo. Igitur inter omnia quæ recte unum dicuntur, arcem tenet Unitas Trinitatis, qua

tres

tres personæ una substantia sunt. Secundo loco illa præcellit, qua è converso tres substantiæ una in Christo persona sunt. Porro hæc & quæcumque alia dici una possunt, summæ illius unitatis imitatione, non comparatione, Una appellari vera sobriaque probat consideratio. Nec abducimur ab hac unitatis professione assertione Trium: cum in hac Trinitate non recipiamus multiplicitatem, sicut nec solitudinem in unitate. Quamobrem cum dico Unum, non me Trinitatis turbat numerus, qui essentiam non multiplicat, non variat, nec partitur. Rursum cum dico Tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcumque tria, seu illos tres, nec in confusionem cogit, nec in singularitatem redigit.

Super omnes unitas Trinitatis, tum Christi.

CAPUT IX.

Uti in Deo ſimplex natura eſt in tribus perſonis, ſic contra in Chriſto plures naturas in unam perſonam coaleſcere.

In Chriſto tres eſſentiæ, perſonæ unitas.

20. IDem me ſentire fateor & de illa unitate, cui ſecundum ab iſta inter cetera Una honorem dedi. Dico in Chriſto Verbum, animam, & carnem, ſine confuſione eſſentiarum unam eſſe perſonam, & item abſque præjudicio perſonalis unitatis in ſua numeroſitate manere. Nec negaverim hanc ad illud quoque genus unitatis pertinere, qua anima & caro unus eſt homo. Decuit quippe familiarius ſimiliuſque cum hominis convenire conſtitutione, quod pro homine conſtitutum eſt ſacramentum. Decuit & cum ſumma, quæ in Deo eſt & Deus eſt, unitate congruere, ut quomodo ibi tres perſonæ una eſſentia; ita hic convenientiſſima quadam

contrarietate tres essentiæ sint una persona. Videsne pulcre inter utramque unitatem hanc collocari; in eo utique qui constitutus est mediator Dei hominisque, homo Christus Jesus? Pulcherrima, inquam, convenientia, ut salutare sacramentum congrua quadam similitudine ambobus respondeat, & salvanti videlicet & salvato. Ita hæc unitas duarum consistens media unitatum, alteri succumbere, alteri præeminere cognoscitur, quantum superiore inferior, tantum inferiore superior.

Media inter divinam & humanam.

21. Tantam denique, tamque expressam unionis vim in se præfert ea persona, in qua Deus & homo unus est Christus: ut si duo illa de se invicem prædices, non erraveris, Deum videlicet hominem, & hominem Deum vere catholiceque pronuntians. Non autem similiter vel carnem de anima, vel animam de carne, nisi absurdissime, prædicas, etsi similiter anima & caro unus sit homo. Nec

Communicatio idiomatum in Christo.

mirum, ſi non æque potis anima ſit ſua illa vitali, etſi non parum valida intentione connectere, atque ſuis affectibus adſtringere ſibi carnem, ut ſibi divinitas hominem illum, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute. Longa catena & fortis ad ſtringendum, divina prædeſtinatio: ab æterno eſt enim. Quid longius æternitate? Quid divinitate potentius? Inde eſt quod nec morte incidente ullatenus intercîdi hæc unitas potuit, etſi carne & anima ab invicem ſeparatis. Et fortaſſis hoc ſenſit ille, qui ſe indignum profeſſus eſt ſolvere corrigiam calceamenti hujus *.

Mar. 1. 7. * *al.* ejus.

CAPUT X.

Parabola, quæ eſt apud Matthæum de tribus ſatis, Chriſti perſonæ accommodatur.

Matth. 13. 33. *Luc.* 13. 21.

22. SEd & illa tria ſata de Evangelio, mixta & fermentata

in panem unum, ſi quis ad hæc tria dixerit pertinere, non incongrue id mihi facere videbitur. Quàm bene ea mulier fermentavit, ut nec diviſione quidem facta carnis & animæ, à carne vel anima Verbum divideretur! Manſit & in ſeparatione inſeparabilis unitas. Nec enim quæ ex parte contigit ſeparatio, potuit unitati præſcribere, permanenti in totis tribus. Sive conjunctis, ſive disjunctis duobus, nihilo minus perſeveravit in tribus unitas perſonalis. Æque unus Chriſtus unaque perſona, Verbum, anima, & caro, etiam mortuo homine perduravit. In utero Virginis (ut ſentio ego) commixtio hæc & fermentatio facta eſt: & ipſa mulier quæ miſcuit, & fermentavit. Nam fermentum non immerito fortaſſe dixerim fidem Mariæ. Plane beata, quæ credidit, quoniam perfecta ſunt in ea, quæ dicta ſunt ei à Domino. Perfecta autem non eſſent, ſi quo minus juxta verbum Domini eſſet fermentatum totum, &

Verbum in triduo mortis non fuit ſeparatum à corpore & anima.

Luc. 1. 45.

perpetuo fermentatum, ſervans nobis tam in morte, quàm in vita pariter unum atque integrum mediatorem Dei & hominum cnm ſua deitate, hominem Chriſtum Jeſum.

In myſterio Incarnationis novum, antiquum, æternum.

23. Advertere eſt in hoc admirabili ſacramento juxta numerum ſatorum, miræ & decentiſſimæ diſtinctionis gradus, novum, antiquum, æternum. Novum, animam, quæ de nihilo tunc creata creditur, cum infuſa: antiquum, carnem, quæ à primo uſque hominum, id eſt ex Adam, tradueta cognoſcitur: æternum, Verbum, quod ab æterno Patre coæternum illi genitum indubitata veritate aſſeritur. Et in his triplex (ſi diligenter advertas) divinæ potentiæ genus: quod factum ſit de nihilo aliquid, de vetuſto novum, æternum beatumque de damnato & mortuo. Quid hoc ad noſtram ſalutem? Multum per omnem modum. Primum quidem, quod peccato redacti in nihilum, per hoc quodam modo iterato creati ſumus, ut

Quid illud ad noſtram ſalutem.

simus initium aliquod creaturæ ejus. Deinde quod ex vetusta servitute in libertatem filiorum Dei translati, in novitate spiritus ambulantes. Postremo, quod de potestate tenebrarum vocati ad regnum claritatis æternæ, in quo jam & consedere nos fecit in Christo. Alieni sint à nobis, qui Christi à nobis carnem alienare conantur, novam creatam in Virgine, & non de Virgine sumptam, impie asserentes. Pulcre propheticus spiritus longe ante occurrit huic sententiæ, immo blasphemiæ impiorum: *Egredietur*, inquiens, *virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Dixisse poterat, & flos de virga, sed maluit, *de radice*: ut unde virgam, inde florem duxisse originem demonstraret. Inde igitur sumpta caro, unde orta Virgo: nec nova in Virgine, quæ prodiit ex radice.

Hæreticorum error.

Isa. 11. 1.

CAPUT XI.

Continuatio considerationis de Deo.

Numquam Deus frustra quæritur.

24. FOrte substomacharis, si adhuc pergimus quærere, quid est Deus? tum quia toties jam quæsitum est, tum quia diffidis inventum iri. Dico tibi, Pater Eugeni, solus est Deus, qui frustra numquam quæri potest, nec cum inveniri non potest. Doceat te de hoc experimentum tuum; aut si non, experto credito, non mihi, sed sancto, qui ait: *Bonus es, Domine, sperantibus in te, animæ quærenti te.* Quid ergo est Deus? Quod ad universum spectat, finis: quod ad electionem, salus: quod ad se, ipse novit. Quid est Deus? Voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo; creans mentes ad se participandum, vivificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum,

Thren. 3. 25.

Deus quid.

dilatans ad capiendum, justificans ad promerendum; accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.

CAPUT XII.

Deum & bonorum operum pium remuneratorem, & scelerum æquissimum vindicem esse.

Deus pœna perversorum.

25. QUid est Deus? Non minus pœna perversorum, quàm humilium gloria. Est enim rationabilis quædam æquitatis directio inconvertibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique: cui illisa omnis pravitas conturbetur necesse est. Quidni in hanc omne tumidum, vel distor-

tum impingat, & conquaſſetur ? Væ univerſo, quod obvium forte offenderit cedere neſcia rectitudo. nam & fortitudo eſt. Quid iniquis voluntatibus tam contrarium & adverſum, quàm ſemper conari, impingere ſemper, & fruſtra * ? Væ oppoſitis voluntatibus, ſolam ſuæ profecto averſionis referentibus pœnam. Quid tam pœnale, quàm ſemper velle quod numquam erit ? Quid tam damnatum, quàm voluntas addicta huic neceſſitati volendi nolendique, ut ad utrumlibet jam, ſicut non niſi perverſe, ita non niſi miſere moveatur ? In æternum non obtinebit quod vult; & quod non vult, in æternum nihilo minus ſuſtinebit. Digne omnino, ut qui ad nihil afficitur umquam quod deceat, ad nil umquam quod libeat, evadat. Quis hoc facit ? Rectus Dominus Deus noſter, qui & cum perverſo perverti-tur. Numquam recto pravoque conveniet. Hæc enim ſibi invicem adverſantur, etſi non invicem lædant. Læ-

* *al.* fruſtrari.

Damnatorum voluntas Deo oppoſita. *V. Opuſc. 9. num. 31.*

sio alterius est : absit ut Dei. *Durum tibi est*, inquit, *contra stimulum calcitrare* ; hoc est, non stimulo durum, sed calcitranti. Est & turpium pœna Deus : Lux est enim. Et quid tam invisum obscœnis flagitiosisque mentibus ? Profecto *omnis qui male agit, odit lucem*. Sed dico : numquid non poterunt declinare ? Minime omnino. Lucet ubique, etsi non omnibus. Denique in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Videt tenebras Lux, cui hoc est videre, quod lucere: sed non vicissim à tenebris ipsa videtur, quia tenebræ eam non comprehendunt. Et videntur ergo, ut confundantur ; & non vident, ne confolentur. Nec modo à luce : & in luce videntur. A quo, vel quibus ? Ab omni vidente, ut pro multitudine intuentium sit confusio multa. At nullus de tanta numerositate spectantium molestior oculus suo cujusque. Non est aspectus, sive in cælo, sive in terra, quem tenebrosa conscientia suffu-

Act. 9. 5.

Deus turpium pœna.

Johan. 3. 20.

Johan. 1. 5.

Qualis cis lux.

Malæ conscientiæ tormentum.

gere magis velit, minus possit. Non latent tenebræ vel seipsas. Se vident quæ aliud non vident. Opera tenebrarum sequuntur illas, nec est quo se abscondant ab illis, ne in tenebris quidem. Hic est vermis qui non moritur, memoria præteritorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus, esca utique inconsumptibili, perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, & mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis, & vitæ morientis.

Vermis immortalis.

26. Hæc secunda mors, quæ numquam peroccîdit, sed semper occîdit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus, *Cadite super nos, & collibus, operite nos*, quid nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique, *invocabunt mortem*, ait, *& non veniet*. Intuere id clarius.

Luc. 23. 30.

Apoc. 9. 6.

Constat immortalem animam esse; nec aliquando absque sua memoria vivere, ne non animam aliquando esse contingat. Itaque durante anima, durat & memoria. Sed qualis? Fœda flagitiis, horrida facinoribus, vanitate tumida, contemptu hispida & neglecta. Quæ priora, transierunt, & non transierunt. Transierunt à manu, sed non à mente. Quod factum est, factum non esse non potest. Proinde etsi facere in tempore fuit; sed fecisse in sempiternum manet. Non transit cum tempore, quod tempora transit. In æternum ergo necesse est cruciet, quod perperam te egisse in æternum memineris. Experiri erit hoc veritatem vocis illius: *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Dominus locutus est, cui omne adversum & sibi adversari necesse est, ut sit sera querela: *O custos hominum, quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi gravis?* Ita est, ô Eugeni. NON POTEST Deo esse contrarium quid,

Peccati commissi voluptas transit, fœditas manet.

Psal. 49. 21.

Job 7. 20.

Deo contrarius, sibimet non cohæret.

& ſibimet cohærere : ſed qui arguetur à Deo, arguetur & à ſeipſo. Non eſt ſane jam tunc quod aut veritatem diſſimulet ratio, aut rationis intuitum anima declinet, membris avulſa corporeis, & in ſeſe collecta. Quo enim id valeat, ſopitis concluſiſque in morte ſenſibus, per quos utique curioſius exire, & à ſe ire ſolebat in eam, quæ præterit, mundi iſtius figuram? Vides turpibus nihil deeſſe ad confuſionem, cum producentur ſpectaculum fieri Deo, Angelis, hominibus, ſibiipſis? O quàm male mali omnes locati ſunt, utique oppoſiti torrenti huic directæ æquitatis, & huic lumini propalatæ veritatis * expoſiti. Nonne hoc eſt perpetuo tundi, perpetuoque confundi? *Duplici contritione*, ait ille, *contere eos, Domine Deus noſter.*

Turpibus nihil deerit ad confuſionem.

* *al.* oppoſiti.

Jerem. 17. 18.

CAPUT XIII.

De longitudine, latitudine, profunditate, & sublimitate Dei profunde & eleganter disserit.

27. QUid est Deus? Longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Quid? inquis. Tenemus te quaternitatis, quam abominatus es, professorem. Minime. Abominatus sum, & abominor. Visus sum protulisse plura, sed unum est. Unus Deus signatus est pro captu nostro, non pro suo statu. Divisus est hic, non ille. Voces diversæ, semitæ multæ: sed unum per eas significatur, unus quæritur. Non divisiones substantiæ in quaternario isto expressæ sunt; non dimensiones, quales in corporibus intuemur; non distinctio personalis, qualem in Trinitate adoramus; non numerus proprietatum; qualem personis ipsis inesse fatemur, etsi non

aliud à perſonis. Alioquin hoc ſingulum horum in Deo, quod quatuor ſimul; hoc quatuor ipſa, quod ſingulum eſt. Nobis autem, quia non poſſumus cum Deo ſimplicitate contendere, dum contendimus apprehendere unum, occurrit veluti quadruplicatum. Facit hoc ſpeculum & ænigma, per quod ſolum interim videri datur. Cum autem videbimus facie ad faciem, videbimus ſicuti eſt. Nec enim jam tunc fragilis acies mentis noſtræ, quantumlibet vehementer intendens, aliquatenus reſiliet, diffilietve in ſuam pluralitatem. Colliget ſe ſe magis, adunabit, conformabit que unitati illius, vel potius unitati illi, ut una uni facies reſpondeat faciei. Nempe *ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.* Beata viſio! ad quam merito ſuſpirabat, qui ait: *Exquiſivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram.* Et quia adhuc in quærendo res eſt, interim aſcendamus quadrigam iſtam, utpote infirmi

Intellectus noſter in viſione beata totus feretur in Deum ſine diſcurſu.

Pſal. 26. 8.

&

& imbecilles, indigentes tali vehiculo, si forte vel sic apprehendamus, in quo apprehensi sumus, id est, hujus ipsius vehiculi rationem. Nam hoc monitum habemus ab ipso auriga & primo currus hujus exhibitore, ut studeamus *comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.* Comprehendere dixit, non cognoscere: ut non curiositate contenti scientiæ, tota cura fructui inhiemus. Non in cognitione est fructus, sed in comprehensione. Alioquin *scienti bonum, & non facienti,* ut ait quidam, *peccatum est ei.* & ipse Paulus alio loco: *Sic currite*, inquit, *ut comprehendatis*. Quid sit comprehendere, inferius declarabo. Eph. 3. 18. Jac. 4. 17. 1. Cor. 9. 24.

Longitudo est æternitas Dei, latitudo caritas.

28. Quid igitur est Deus? Longitudo, inquam. Quid ipsa? Æternitas. Hæc tam longa, ut non habeat terminum, non magis loci, quàm temporis. Est & latitudo. Et ipsa quid? Caritas. Quibus & ista terminis an-

gustetur in Deo, qui nihil odit eorum quæ fecerit? Denique solem suum oriri facit super bonos & malos, pluit super justos & injustos. Ergo & inimicos concludit sinus ille. Nec hoc quoque contentus, evadit in infinitum. Omnem non modo affectionem, sed & cognitionem excedit, adjicien-

Matth. 5. 45.

Ephes. 3.19. te Apostolo & dicente: *Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi.* Quid plus dicam? Æterna est. Nisi quod hoc plus forsitan est, quia æternitas est. Vides tantam esse latitudinem, quantam & longitudinem? Utinam sic videas non tantam esse, sed ipsam: id esse unam quod alteram; non minus unam quàm duas, nec plus duas quàm unam. Deus æternitas, Deus caritas est: longitudo sine protensione, latitudo sine distensione. In utroque pariter locales quidem excedit temporalesque angustias, sed libertate naturæ, non enormitate substantiæ. Tali modo immensus est qui

omnia fecit in mensura ; & quamvis immensus, hic tamen modus & ipsius immensitatis.

29. Quid item Deus ? Sublimitas & profundum. In altero supra omnia, in altero infra omnia. Liquet in deitate nusquam claudicare æqualitatem; stare eam undique firmiter, constare immobiliter sibi. Sublime, potentiam ; profundum, sapientiam ejus * considera. Ex æquo & ista respondent sibi, dum & sublimitas inattingibilis, & profunditas æque inscrutabilis cognoscatur, Paulo admirante & exclamante : *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ illius !* Libet & nos exclamare cum Paulo, horum utcumque intuentes in Deo, & cum Deo simpliciſſimam unitatem : O sapientia potens, attingens ubique fortiter ! ô potentia sapiens, disponens omnia suaviter ! Res una, effectus multiplex, operationesque diversæ. Et illa una res est longitudo

* *al.* esse. Sublimitas Dei potentia est, profundum sapientia.

Rom. 11. 33.

Sap. 8. 1.

propter æternitatem, latitudo propter caritatem, sublimitas propter majestatem, profunditas propter sapientiam.

CAPUT XIV.

Modum, quo prædicta secundum Apostolum comprehendere possimus, ostendit.

30. NOvimus hæc. Num ideo & arbitramur nos comprehendisse? NON EA disputatio comprehendit, sed sanctitas. si quo modo tamen comprehendi potest quod incomprehensibile est. At nisi posset, non dixisset Apostolus: *Ut comprehendamus cum omnibus sanctis.* Sancti igitur comprehendunt. Quæris quomodo? Si sanctus es, comprehendisti, & nosti: si non; esto, & tuo experimento scies. SANCTUM facit affectio sancta, & ipsa gemina: timor Domini sanctus, & sanctus amor. His

Ephes. 3. 18.

Sanctum faciunt sanctus timor, & amor.

perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait: *Tenui eum, nec dimittam.* Et timor quidem sublimi & profundo, amor lato & longo respondet. Quid tam timendum quàm potestas, cui non potes resistere; quàm sapientia, cui abscondi non potes? Poterat minus timeri Deus, alterutro carens. Nunc autem perfecte oportet timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus potens omnia. Quid item tam amabile, quàm amor ipse, quo amas, & quo amaris? Amabiliorem tamen juncta æternitas facit: quæ dum non excidit, foras mittit suspicionem. Ama igitur perseveranter & longanimiter, & habes longitudinem: dilata amorem tuum usque ad inimicos, & latitudinem tenes. Esto etiam in omni sollicitudine timoratus, & sublime profundumque apprehendisti.

Cant. 3. 4.

Eorum motiva in Deo.

31. Aut si mavis quatuor æque tuis,

Animi affectus in Deum.

divinis quatuor respondere; facis hoc, si stupes, si paves, si ferves, si sustines. Stupenda plane sublimitas majestatis: pavenda abyssus judiciorum. Fervorem exigit caritas, æternitas perseverantiam sustinendi. Quis stupet, nisi qui contemplatur gloriam Dei? Quis pavet, nisi qui scrutatur profundum sapientiæ? Quis fervet, nisi qui meditatur caritatem Dei? Quis sustinet & perseverat in amore, nisi qui æmulatur æternitatem caritatis? Nempe æternitatis quamdam imaginem perseverantia præfert. Denique sola est cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Matth. 10. 22.

Contemplationis quatuor species.

32. Et nunc adverte in quatuor istis contemplationis species quatuor. Prima & maxima contemplatio est admiratio majestatis. Hæc requirit cor purgatum, ut à vitiis liberum, atque exoneratum peccatis, facile ad superna levet: interdum quoque vel

per aliquas morulas ſtupore & ecſtaſi ſuſpenſum teneat admirantem. Secunda autem neceſſaria eſt huic; eſt enim intuens judicia Dei. Quo ſane pavido aſpectu, dum vehementius concutit intuentem, fugat vitia, fundat virtutes; initiat ad ſapientiam, humilitatem ſervat. Virtutum ſiquidem bonum quoddam ac ſtabile fundamentum, humilitas. Nempe ſi nutet illa, virtutum aggregatio nonniſi ruina eſt. Tertia contemplatio occupatur, vel potius otiatur circa memoriam beneficiorum; & ne dimittat ingratum, ſollicitat memorantem ad amorem benefactoris. De talibus dicit Propheta loquens ad Dominum: *Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt.* Quarta quæ retro ſunt obliviſcens, in ſola requieſcit exſpectatione promiſſorum: quæ cum ſit meditatio æternitatis (ſiquidem quæ promittuntur, æterna ſunt) longanimitatem alit, & perſeverantiæ dat vigorem. Puto jam facile eſt quatuor noſtra hæc,

Pſal. 144. 7.

quatuor illis Apoſtoli aſſignare, dum longitudinem comprehendit meditatio promiſſorum, latitudinem recordatio beneficiorum, ſublimitatem contemplatio majeſtatis, profundum inſpectio judiciorum. Quærendus adhuc fuerat, qui nec ſatis adhuc inventus eſt, nec quæri nimis poteſt: at orando forte quàm diſputando dignius quæritur, & invenitur facilius. Proinde is ſit finis Libri, ſed non finis quærendi.

BREVES NOTÆ IN QUINQUE LIBROS DE CONSIDERATIONE.

IN LIBRUM PRIMUM.

IN PROLOGO, pag. 2. lin. 11. *agnoscit filium & in infulis.* Infularum nomine non tantum mitram, sed universim pontificalia insignia Bernardus intelligit. De his inferius ad librum IV. num. 6.

IN CAP. I. pag. 5. lin. 6. *Invitus avelleris à tuæ Rachelis amplexibus.* Et id graviter ferebat Gregorius Magnus ex epistolis & prologo in dialogos. Hadriano etiam quarto quam gravis & molestus fuerit pontificatus, testis est Johannes Saresberiensis in Polycratici lib. 8. cap. 23.

IN CAP. III. pag. 12. lin. 6. *offendunt suos*, id est inveniunt: quod glossema in quibusdam codicibus, etiam scriptis, invectum in textum.

IN CAP. IV. pag. 13. lin. ult. *Leges Justiniani, non Domini.* Hic non culpantur absolute Justiniani leges, sed earum abusus: cum vel eis utuntur ecclesiastici, non ad finiendas, sed ad serendas lites; vel eas præferunt legibus divinis. Hinc Bernardus merito indignatur, *silere illam, garrire istas.* Confer caput X.

IN CAP. VI. pag. 19. lin. 3. *ignorans primatum.* Ita scripti, præterquam in quodam codice Vaticano, in quo legitur, *personatum*; quem Vossius hic & in consequentibus secutus est, ubi eadem vox occurrit.

Ibid. lin. 13. *erit illud*, nempe ut sedeant judicantes,

juxta illud Matthæi XIX. 28. *Sedebitis & vos &c.*

IN CAP. IX. pag. 30. lin. 4. *Quid tamen, si te &c.* Aliis alia est interpunctio, *Quid tamen? Si te philosophiæ huic totum repente devoveris, prædecessores tui*, &c. Quidam habent, *Quid tum?*

IN LIBRUM SECUNDUM.

IN CAP. I. pag. 37. lin. 13. *tempus grave.* Scilicet cum homines hujus sæculi conquerebantur de infelici eventu sacræ expeditionis, Bernardo hortante anno MCXLVI. susceptæ, quæ post tres annos infeliciter cessit.

Ibid. pag. 38. lin. 5. *Effusa est contentio.* Locus desumtus ex vitiosa lectione versus 40. psalmi CVI. ubi Bernardi tempore legebatur *contentio*, ut apud Willelmum Tyrensem lib. 16. cap. 21. pro eo quod genuina lectio habet, *contemtio*, in græco ἐξουδένωσις.

Ibid. pag. 42. lin. 1. *Parcendum verecundiæ meæ.* Scilicet non sustinet prædicare miracula, quibus Deus approbavit ejus prædicationem & hortationes ad expeditionem sacram, de quibus in lib. 4. de ejus vita cap. 5. & seqq. vide sis epistolam 242. ad Tolosanos.

IN CAP. VIII. p. 64. lin. 13. *Tibi universi crediti, uni unus.* Magis arridet hæc lectio, quam Vossiana: *Tibi universos credidit uni unus.*

IN CAP. XIII. pag. 77. lin. 12. *Inter sæculares nugæ &c.* Ejusmodi sales, facetias, dicacitates, tamquam inanium verborum pestes, reprobat etiam Petrus Damiani ante Bernardum, qui eas censet ferendas aliquando, referendas numquam. Eodem spectat Gregorius Magnus homilia XI. in Ezechielem. Ambrosius ante hos omnes, *licet interdum honesta joca*, inquit, *ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula*, lib. 1. de officiis cap. 4.

In Cap. XV. pag. 78. lin. 16. *fatigem intuitum.* Voſſius notat in quibuſdam legi *animum*. at Bernardus *intuitum* ſcripſit, id eſt conſiderationem, qui titulus operis eſt.

IN LIBRUM III.

In Cap. I. pag. 86. lin. 7. *Parvulos eccleſiæ... deglutire feſtinent.* Id intelligendum de Henricianis, qui parvulos à baptiſmo excludebant, de quibus in epiſtola 61. & in ſermonibus 65. & 66. ſuper Cantica. Terra Auſtri videtur dici Hiſpania, ex qua qui revertebantur in Italiam Romani, tranſibant per agrum Toloſatem, ubi tum Henriciani maxime graſſabantur. Dicta *terra auſtri* Hiſpania, quod quodam modo Galliæ auſtralis ſit, aut certe alluſione facta ad terram auſtri, ex qua regina Saba cum theſauris proceſſit ad inviſendum Salomonem.

In Cap. II. pag. 89. lin. 13. *non refugiant*, id eſt non confugiant. quo ſenſu verbum *refugere* familiare eſt apud probos etiam auctores. Hinc vox *refugium.*

Ibid. pag. 90. lin. 16. *quo voluit proximum*, ſupple *lædere*, quod alii temere in textu addunt.

Ibid. pag. 94. lin. 17. *nec uſurpandas omnino*, id eſt, vitio captandas, aut admittendas.

Ibid. pag. 97. lin. 9. *Defuncto ſancto epiſcopo.* Scilicet Hugone, qui ex abbate Pontiniacenſi creatus fuerat epiſcopus Autiſiodorenſis: poſt cujus mortem, quæ anno MCLI. accidit, gravis contentio de eligendo ſucceſſore orta eſt, qua de re legendæ Bernardi epiſtolæ 276. 277. & 280.

In Cap. III. pag. 100. lin. 21. *Summarii*, alii *Saumarii*, rectius *Sagmarii*, à græco σάγμα, id eſt equi clitellarii ſeu ſarcinarii, gallis *Sommiers*, unde formatum *Summarii.*

Ibid. pag. 101. lin. 3. *Unus Moguntinus, Colonienſis*

alter. Henricus ſcilicet Moguntinus, eo nomine primus, Arnoldus Colonienſis: hic ſimoniæ accuſatus, ille violatæ caſtitatis. In utrumque ſententia depoſitionis lata. Moguntinus, in cujus gratiam Bernardus epiſtolam 202. ſcripſit, purgatus & abſolutus: Colonienſis, etſi plurima pro ſua abſolutione obtuliſſet, indulgentiam impetrare non potuit.

Ibid. lin. 13. *ille de tranſmarinis partibus.* Forte Willelmus, intruſus in ſedem Eboracenſem, de quo Bernardi epiſtolæ 235. & 238. & ſeqq. His adde quæ de Eugenio III. refert Johannes Sareſberienſis in Polycratici lib. 5. cap. 5. ubi Eugenius laudatur, quod *nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat, aut cui credebat litem imminere.*

IN LIBRUM IV.

In Cap. II. pag. 125. lin. 16. *utrique injecere manus*, id eſt terræ & cælo, quod mox explicat. Hæ turbæ contigere incentore Arnaldo hæretico, qui Romanis auctor fuit, ut Romæ antiquum reip. ſtatum reſtituere molirentur, unica ſacrorum cura Pontifici relicta. quam ob rem Eugenius ex Urbe migrare coactus fuit. Hæc fuſe in Bernardi epiſtola 243. & apud Baronium.

In Cap. III. pag. 129. lin. 5. *vectus equo albo.* Obſerva morem tunc fuiſſe, ut Pontifex equo albo uteretur. quod etiam probat Sugerius in libro de vita Ludovici Groſſi apud Cheſnium to. 4. pag. 318.

Ibid. lin. 14. *etſi purpuratus.* Petrus Damiani Pontifici *rubram cappam* tribuit in lib. I. epiſt. 20. Hadrianus IV. apud Johannem Sareſberienſem in Polycratici lib. 8. cap. 23. ait, *coronam & phrygium* (quod alio nomine *regnum* vocant)

clara merito videri, quia ignea sunt. De phrygio Innocentii II. vide Sugerium loco mox allato.

Ibid. pag. 130. lin. 14. *Uterque Ecclesiæ, spiritalis scilicet gladius & materialis.* De utroque gladio confer Bernardi epistolam 256. ad Eugenium, & Johannem Saresberiensem lib. 4. cap. 3. & Sixtum Senensem lib. VI. annot. 72. ubi hunc Bernardi locum explicat.

In Cap. IV. pag. 132. lin. 17. *ad collaterales tuos.* Johannes Saresberiensis in lib. 5. cap. 10. agit *de lateribus potestatum, his scilicet, qui principibus debent assistere.*

Ibid. pag. 134. lin. 5. *An non eligendi de toto orbe.* His consonat Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 1. de reformatione. Quanta fuerit Alexandri III. cura & sollicitudo ad perquirendos ex omnibus Ecclesiæ catholicæ partibus viros pios & doctos, qui ad cardinalatum promovendi essent, argumento est Petri tit. sancti Chrysogoni presbyteri Cardinalis epistola ad ipsum.

Ibid. pag. 137. lin. 4. *neque currentes assumito.* Præclare ad hæc Gregorius M. in lib. VI. epist. 4. *Sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus.* Ad hunc quoque modum Leo imperator l. 31. C. de episc. & cleric. *Tantum ab ambitu debet esse sepositus* antistes, *ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.*

Ibid. pag. 139. lin. 11. *molestus exitus.* Ita plerique scripti, in quibusdam *non molestus*; Vossio *modestus.* at præferenda nostra lectio, ut sensus sit, quorum exitus seu mors tristitiam ac mærorem affert.

In Cap. V. pag. 140. lin. ult. *Martini noſtri.* Is preſbyter cardinalis ab Innocentio II. creatus anno 1130. & ab eo in Daciam miſſus. Hoc factum ex Bernardo laudat Johannes Sareſberienſis in lib. 5. cap. 15. uti & ſequens Gaufridi epiſcopi Carnotenſis.

Ibid. pag. 145. lin. 12. *ſedenti propiores aſſidemus.* Ita hic locus ex codicibus ſcriptis reſtituitur ; & recte. nam Romano more ſervi dominum præcedunt, digniores poſtremi ſequuntur. In editis , *priores ſequimur procedentem.*

In Cap. VI. pag. 150. lin. 16. *Quid Epiſcopo turpius* &c. Huc ſpectat Concilium Carthaginenſe IV. can. 20. *Ut epiſcopus nullam rei familiaris curam ad ſe revocet : ſed lectioni & orationi & verbi Dei prædicationi tantummodo vacet.* quod intelligendum de ſcrupuloſa & minutiori rei familiaris cura , non de generali inſpectione , quæ epiſcopo non male convenit , niſi is adſit miniſter , qui hanc curam omnino ſuppleat. quod raro invenias. Adi Gregorium Nazianzenum in carmine de vita ſua , & Poſſidium de vita S. Auguſtini cap. 24.

In Cap. VII. pag. 155. lin. pænult. *Non Dominum epiſcoporum.* Hoc ſpiritu animatus erat Gregorius M. Eulogio Alexandrino ſcribens in hunc modum : *Ego enim* , inquit , *non verbis quæro proſperari , ſed moribus ; nec honorem eſſe deputo , in quo fratres meos honorem ſuum perdere cognoſco. Meus namque honor eſt honor univerſalis Eccleſiæ ; meus honor eſt fratrum meorum ſolidus vigor.* Ita vir re , ut nomine Magnus lib. 7. epiſt. 30. indict. 1.

IN LIBRUM V.

IN CAP. I. pag.158. lin. 14. *id quidem instat.* sic legendum, non *constat.* id est, id modo exsequendum restat.

IN CAP. IV. pag. 168. lin. 4. *corpore æthereos.* Dubitanter hac de re loquitur Bernardus Sermone V. in Cantica, hancque quæstionem versat in omnes partes, quæ antiquis Patribus admodum ambigua & difficilis visa est. adeo ut Magister sententiarum non ausus sit quidquam hac de re definire. Nunc recepta sententia est, Angelos esse incorporeos. Adi Estium in lib. 2. sentent. dist. 8. & Sixtum Senensem lib. 5. annot. 8.

Ibid. pag. 173. lin. 7. *Sub altari, quodcumque illud est.* Ex his verbis patet, Bernardum Sermone 2. in Festo Omnium Sanctorum non ita sensisse de altari illo, quasi intellectu aut fide id sibi constaret : sed tantum opinative sententiam suam dixisse.

IN CAP. VI. pag. 183. lin. 5. *Nihil minus invenio, quis capiat locus.* Necessaria hæc distinctio. Alii habent, *Nihil minus invenio. Quis capiat locus ?* Ex sensu hujus loci & sequenti membro apparebit necessitas nostræ restitutionis.

IN CAP. VII. pag. 184. lin. 6. *esse aliquid, quo Deus sit.* Mendose in antehac editis, *quod Deus sit.* Ratio ex consequentibus perspicua. Infra : *Negas divinitate Deum esse*, aliis male *divinitatem.*

Ibid. lin. 10. *qua dicunt Deum esse.* Scilicet Gilbertus Porretanus episcopus Pictavensis, ejusque sequaces, damnati in Concilio Remensi sub Eugenio III. anno 1148.

Ibid. pag. 190. lin. 2. *personas numero, inquis, quæ non sint illa una natura ... illa una divinitas.* Sic

emendanda diſpunctio, quæ hoc modo habet in aliis : *perſonas numero , inquis. Quæ non ſint illa una natura.... illa una divinitas?*

Ex his omnibus facile quſvis intelliget, quàm vere hoc Bernardi opuſculum *multæ utilitatis* vocet Ernaldus in libro 2. de ejus vita, in quo ſcilicet *tanta de natura divina diſſeruit , ut videatur in tertium cælum aſſumptus, & audiſſe quædam verba , quæ non licet homini loqui , & Regem in decore ſuo vidiſſe.*

FINIS.

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Bernard

De consideratione ad Eugenum Pap

Paris 1701
P.lat. 310
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10742854-1